

Sborník z I. sjazdu umelcov a vedec. pracov.

4030

29/6512E

SBORNÍK

Z I. SJAZDU
UMELCOV A VEDECKÝCH
PRACOVNÍKOV

27. A 28. AUGUSTA 1945 V BANSKEJ BYSTRICI

SPRACOVAL
DR. RUDOLF MRLIAN

VYDAL
UMELECKÁ A VEDECKÁ RADA A POV. INFORMÁCIÍ
1946

I B 1446

2
2. 1865/
147

TLAČOU C. F. WIGAND. ÚČ. SPOL. V BRATISLAVE

Úvodné slovo

Kultúrny ruch býva obrazom duchovného bohatstva každého národa. Nepovieme nijakú novú vec, keď spomenieme, že národ potrebuje zaktivizovať tvorivých jednotlivcov alebo celé kolektívy, ak chce dosiahnuť úspech vo všetkých sektoroch národného života. Nemožno si jednoducho predstaviť nijaký pokrok, kým nie je vybudovaná ako predpoklad a základ kultúrna postać, na ktorej sa stavia život, pretkávaný a vedený úsrdednou niťou príslušných kultúrnych výtobytkov. Darma národ dostane do vena prírodne bohatstvá, vybuduje si výhodné medzinárodné hospodárske polozenie, alebo si vydobyje možnosti svojbytného politického vyživania, toto všetko ostáva úhorom, ak národ nenájde, nevypestuje kultúrny rámec, ktorý je schopný všetko toto dané alebo nadobudnuté pojať a preformovať, aby národ mohol držať krok myslenia s ostatným svetom.

Iste tento moment bol rozhodujúci pri úvahe o našom kultúrnom živote po oslobodení zpod fašistického režimu a dal iste nemalý impulz povolaným činiteľom rozmyšľať, v akom stave je naša kultúra, čo ona v budúcnosti môže dať a čo od nej treba požadovať. Tak došlo k svolaniu I. Sjazdu umelcov a vedeckých pracovníkov na dni 27. a 28. augusta 1945 do Banskej Bystrice v rámci veľkolepých osláv výročia Slovenského národného povstania. Tento fakt, že sa sjazd konal v rámci osláv epochálneho činu slovenského národa v jeho dejinách, určuje aj osobitné motívy sjazdu. Predovšetkým nekompromisné zúctovanie s duchovnou neslobodou za európskeho fašizmu, ďalej vyrovnanie sa so skutočnosťou, že dva najbližšie národy, Slováci a Česi, našly spoločnú platformu pre štátny život opäť v Československej republike, že na tomto diele najväčšiu zásluhu má víťazný socialistický Sovietsky sväz, ochranca všetkých slovan-

ských národov, že svetom dýcha znova sloboda, demokratizácia, pokrok. Toto všetko bolo treba si dôkladne uvedomiť, ak sjazd mal pripraviť takú kultúrnu základňu pre národný život na Slovensku, na ktorej by bolo možno stavať uvedomelú pokrokovú budúcnosť.

Tento Sborník z I. Sjazdu umelcov a vedeckých pracovníkov dáva možnosť nazrieť do materiálov, ktoré na sjazde a okolo neho sa vyskytly a dokumentárne ilustruje to duchovné prostredie, ktoré sa tam vytvorilo a v ktorom sa zrodily i isté konkrétne výsledky. Vodidlom pri jeho zostavovaní bola úloha zachytiť podľa možnosti verne všetko podstatné a nedovoliť improvizovaným materiálom skresľovať skutočnosť. Z uvedeného materiálu je a bude aj budúcemu čitateľovi príznačné, ktoré problémy účastníkov sjazdu najviac trápily a aké stanovisko k nim zaujali. Možno so zadostučením pripomenúť, že účastníci sjazdu nebáli sa povedať si otvorene aj mužné slová, ktoré v nijakom inom prostredí a za nijakých iných podmienok by si azda nevedeli povedať. O tom konečne sa iste presvedčíte, milí čitatelia, sami z uvedeného materiálu.

Keď predkladáme verejnosti tento sborník, bolo by vítané keby zapôsobil na ňu nielen tým, že ju oboznámi dôkladne s priebehom dejinného sjazdu, ale nadovšetko tým, aby si uvedomila, že kultúra je duchovnou nadstavbou národného života a že vyspelosť národa je určovaná výškou kultúrneho úsilia. Nech teda aj naša verejnosť pomáha v rámci svojich možností tomuto kultúrnemu daniu a predovšetkým, nech si kultúru a kultúrnych pracovníkov váži a chráni ako oko v hlave, aby nestratila, čo jej kultúra vydobyla i zachovala a môže vydobýť i zachovať. A nakoniec, na druhej strane nech aj ona dbá na to, aby vytýčené úlohy na sjazde všetci naši umelci a vedeckí pracovníci vykonali, v naznačenom duchu pracovali a tak splácali slovenskému národu dlh, ktorý od nich tento národ očakáva a žiada.

Dr. Rudo Mrlan

Fraňo Král

Banskej Bystrici

Bud' pozdravená perla v našej skromnosti!
Bud' zdrávo sídlo krásy pod Tatrami!
Bud' pozdravený symbol otcov svornosti!
Bud' zdrávo mesto našej slávy!

Tu Moyzes s Kuzmánym si ruky sovrelí
na večné bratstvo v-rode porobenom,
tu v našom pokolení časy dozrely
a pre boj svornosť dostali sme venom.

Odtiaľto zblkla vatra nášho povstania,
čo svojou žiarou oznámila svetu,
že sami Slováci si krvou odstránia
biľag im vrytý zradou na štafetu.

Bud' pozdravený symbol našej svornosti!
Bud' zdrávo mesto našej slávy!
Bud' zdrávo sídlo krásy pod Tatrami!
Bud' pozdravená perla v našej skromnosti!

Pred
Sjazdom umelcov a vedeckých
pracovníkov

Ustavenie prípravného výboru a jeho činnosť

Po oslobodení Slovenska a hneď potom po skončení vojny v Európe slovenský ľud s plným elánom pustil sa do obnovy na poli hospodárskom, sociálnom i politickom a hľadal nové koľaje, po ktorých v zmenených pomeroch treba kráčať. Kultúrny život náš trochu stagnoval jednak preto, že skoro všetci slovenskí kultúrni pracovníci museli pracovať vo verejnej správe, administratíve, jednak preto, že nebolo organizovaných spolkov ani organizačnej bázy, na ktorej by sa mal a mohol kultúrny život na Slovensku rozvíjať. A s druhej strany bola tu nová politická situácia, nové predpoklady pre organizovanie kultúrneho života vôbec, čo, pravda, nestačilo si len uvedomiť, ale prakticky bolo treba aj realizovať. Preto sa cítila potreba, vyjadrovaná už či v súkromných rozhovoroch zainteresovaných, či na povolaných oficiálnych miestach Povereníctva SNR pre školstvo a osvetu a Povereníctva SNR pre informácie, aby sa všetci slovenskí umelci a vedeckí pracovníci síšili a začali konzekventne plánovať vo svojich pracovných odboroch po dôslednom vyfovnaní sa s minulosťou fašistického režimu u nás a po stanovení si cieľov pre budúcnosť. Laco Novomeský, povereník SNR pre školstvo a osvetu, dňa 1. augusta 1945 poslal list Michalovi Chorváthovi, povereníkovi SNR pre informácie, v ktorom nadhadzuje už konkrétne túto potrebu a navrhuje predbežne aj jej realizovanie. Citujeme z tohto listu podstatnú a závažnú časť:

Pri rozhovoroch o spôsobe osláv prvého výročia nášho povstania vznikla tiež myšlienka, či by v rámci osláv v dňoch okolo 29. augusta sme nemali urobiť kongres alebo konferenciu kultúrnych pracovníkov slovenských (literárnych, vedeckých i umeleckých) v niektorom mieste v blízkosti B. Bystrice (Sklené Teplice alebo iné miesto, dopravne dosť žiteľné), kde by aj strava a nocľah na deň-dva sa dali zaopatríť pre účastníkov kongresu. Išlo by o kongres pracovný, na ktorom by sa rozptýlili nejasnosti v pomere niektorých spisovateľov a kultúrnych pracovníkov k našej súčasnosti, likvidovať by sme mali na tejto konferencii i nevyjasnené otázky bratislavského manifestu po B. Bystrici a hlavne dať širokú spoločnú platformu pre účasť všetkých kultúrnych pracovníkov na práci kultúrnej.

Prosím Ťa, aby si zvolal niekoľko ľudí a poradil sa s nimi o tejto myšlienke. Atmosféra osláv by bola najlepšia pre uskutočnenie tohto kongresu. Svolali by sme 80-120 ľudí, z ktorých by tí, ktorí majú čo robiť na hlavných oslavách, alebo ktorí by sa ich chceli zúčastniť, mohli by po skončení kongresu tá odísť. Na programe by boli 2-3 referáty a potom predovšetkým dôkladné diskusie. Na kongrese by sa mohla zúčastniť i delegácia českých spisovateľov, ktorá by sa potom zúčastnila na oslavách v Banskej Bystrici.

Len tak mimochodom, bez toho, aby si môj návrh narokoval na definitívu, navrhujem, či by nemohol byť prvý referát o našich kultúrnych udalostiach od teplického kongresu do povstania, resp. do oslobodenia, druhý referát o budúcich perspektívach nášho kultúrneho i umeleckého vývoja. Tieto referáty by mali vyjsť o deň-dva skôr,

aby si ich účastníci mohli prečítať a aby kongres (konferencia) len diskutovala o určenej téme.

Naše poverenie chce štátne, teraz národné ceny, vydať k 29. augustu. Konferencia by ich odhlasovala, resp. prireklá tým, ktorí ich majú zaslužene dostať. Konferencia by mala vyvrcholiť novým manifestom našich kultúrnych pracovníkov, ktorý by bol výrazom smýšľania našich kultúrnych pracovníkov. Okrem literárnych pracovníkov mali by prísť na túto konferenciu i umelci. Ako hosti by sme pozvali partizánov, vyspelejších robotníkov, ktorí by v niektorých diskusiách mohli prehovoriť. Zkrátka, tak si myslím, že by konferencia sa vyrovnala s tými nepeknými zjavmi, ktoré sa zjavily v našom kultúrnom živote za minulých 6 rokov, zároveň však konkrétne stanovila ideový smer i praktické ciele kultúrnej práce na Slovensku (napr. výchova výtvarná, pojmá našich literárnych dejín v vzťahu k českým literárnym dejinám atď. atď.), čo by napomohlo ujasniť a prehĺbiť aj prácu osvetovú, školskú a vôbec ideologickú, vykonávanú dnes úradmi Národnej rady. Ako detail, na ktorý nesmieme zabudnúť pri uskutočňovaní takejto konferencie, spomenul som si na toto: konferencia musí vzdať česť spisovateľke Alžbete Göllnerovej, zavraždenej v Kremničke, Novákovi, ktorý padol za povstania, potom musí vzdať česť zabitým českým spisovateľom, Vančurovi, Čapkovi a ostatným, zkrátka, atmosféra musí byť symbolizovaná podľa mojej mienky týmito faktami.

List podobného znenia, datovaný 28. júla 1945, dostal aj Dr. Mikuláš Bakoš, aby sa k nemu vyjadril a potrebné zariadil.

M. Bakoš poslal naň povereníkovi Lacovi Novomeskému odpoveď tohto znenia:*)

Povereník Michal Chorváth svolal poradnú schôdzku, na ktorej sa zásadne dohodlo, že prípravný výbor svolá Sjazd umelcov a vedeckých pracovníkov na 27.—28. augusta 1945 do Banskej Bystrice v rámci osláv výročia Slovenského povstania. Sjazd bude mať dve časti: pracovnú a manifestačnú. Ustavil sa prípravný výbor v tomto zložení: Predsedníctvo — Laco Novomeský a Michal Chorváth, predsedovia, docent Dr. Mikuláš Bakoš a Dr. Rudolf Mrlian, podpredsedovia, Dr. Mikuláš Milan a Dr. Pavel Bunčák, tajomníci. Ďalej sa ustavilo 6 komisií, ktoré mali pripraviť materiál, každá zo svojho odboru a stanoviska, pre diskusiu, prípadne priniesť vhodný návrh na novú realizáciu. Sú to komisie: 1. kultúrnovedná — Dr. Igor Hrušovský, Dr. Andrej Mráz, Dr. Karol Rebro; 2. prírodovedná — Dr. František Bokes, Ing. Ján Gonda, Dr. Černáček; spisovatelia — Dr. Ivan Horváth, Dr. Pavel Bunčák, Dr. Jozef Felix; hudobníci — Ján Cikker, Eugen Suchoň, Alexander Moyzes; výtvarníci — Štefan Bednár, Dr. Jaroslav Dubnický,

*) Pán povereník,

je pre mňa veľkým vyznačením, že mi sveruješ takú významnú úlohu. Konferencia rozptýli atmosféru nedôvery a nejasnosti, ktoré žiaľ sa vkrádajú do kruhov našich kult. pracovníkov. Cítim sa však prepracovaný a preto sa nemôžem zaviazat', že svoju úlohu zdolám. Prosím, aby vec bola postúpená sek. B na PSO, kde odbor vedy a odbor umenia môžu spoločne navrhnúť niekoľkočlennú komisiu, ktorej bude sverené pripravovanie konferencie; pritom môžu nato použiť celý aparát, ktorý majú k dispozícii. Ostatne spadá to skutočne do odboru pôsobnosti týchto dvoch odborov PSO, aj otázky národných cien. Spolupracovať by mohlo aj Pover. pre informácie. (Poznámam, že už vyše dvoch mesiacov z iniciatívy Vedeckej syntézy pripravuje sa „Manifest pokrokových umelcov a vedeckých pracovníkov“, ktorý sa vyrovnáva s fašizmom v kultúre a podrobne podáva program jednotlivých umeleckých oblastí a ved. odborov pre budúcnosť. Redaktorom um. časti je Tatarka, vedeckej Dr. Mikuláš Milan. Na príprave sa zúčastňuje asi 30 našich vedúcich kult. pracovníkov. Nazdávam sa, že by manifest mohol byť prečítaný a schválený práve touto konferenciou).

29. VII. 45.

M. Bakoš.

Jozef Kostka; divadelníci — Andrej Bagar, Dr. Ján Jamnický, Mikuláš Huba. Ďalej sa dohodlo, že referát o problémoch včerajška a dneška slovenských umelcov a vedeckých pracovníkov, ktorý bude podkladom pre diskusiu, vypracuje Laco Novomeský. Referát má sa predložiť účastníkom sjazdu písomne pár dní vopred, aby si mohli pripraviť diskusné poznámky.

Prípravný výbor dal sa do styku s Ústredným prípravným výborom pre oslavy výročia Slovenského národného povstania, aby mohol svoj program vhodne zaradiť a koordinovať s celkovým programom osláv. Pripravil pozvánky na sjazd, určil presný termín i časové vymedzenie a vykonal technickú prípravu na uskutočnenie sjazdu. V niekoľkých ďalších poradách vyjasnil i materiál, ktorý má byť podkladom a predmetom rokovania na sjazde. Sostavil adresár účastníkov, ktorí mali byť pozvaní na sjazd, pretože sa robil výber ľudí, najmä s čistým politickým štítom. Na I. Sjazd umelcov a vedeckých pracovníkov boli pozvaní: Božena Slančíková, Ján Alexy, Dr. Mikuláš Bakoš, Július Barč Ivan, Kazimír Bezek, Ing. Dr. Ján Botto, Dr. Rudolf Brtáň, Ján Čietek Smrek, Dr. Ján Ďurovič, Dr. Ludmila Dvořáková-Šimonovičová, Dr. Jozef Felix, Margita Figuli, Ferdinand Gabaj, Hana Gregorová, František Hečko, Pavol Horovčák, Vladimír Hurban-Vladimírov, Michal Chorváth, Ing. Dobroslav Chrobák, Ing. Štefan Janšák, Dr. Ján Jesenský, Viliam Kopečný, Dr. Andrej Kostolný, Ján Kostra, František Král, Dr. Štefan Krémery, Július Lenko, Ludo Mistrík-Ondrejov, Dr. Andrej Mráz, Dr. Rudolf Mrlian, Laco Novomeský, Dr. Milan Pišút, Andrej Plávka, Dr. Ján Poničan, Michal Povázan, Maša Pulmanová-Halamová, Karol Rypáček, Elo Šándor, Dr. Vavro Šrobár, Dr. Ján Stanislav, Dr. Anton Štefánek, Dr. Ivan Stodola, Lúdo Zúbek, Dr. Vlado Clementis, Dr. Ivan Horváth, Dominik Tatarka, Dr. Pavol Bunčák, Dr. Viera Bunčáková, Štefan Bednár, Jozef Fedora, Vincenc Hložník, Frico Hoffstädter, Anton Hollý, Rudolf Hornák, Júlia Horová-

Kováčiková, Ludo Ilečko, Jožo Kollár, Ing. Ludovít Kudlák, Peter Matejka, Lea Mrázová, Dezider Milly, Ján Mudroch, Julo Nemčík, Štefan Polkoráb, Rudolf Pribiš, Vilo Ruttkay, František Reichental, František Studený, Fraňo Štefunko, Eugen Lehotský, Ladislav Čemický, Orest Dubay, Viliam Chmel, Milovan Kraker, Anton Mazan, Ludo Schneider, Ervín Semian, Jozef Šturdík, Jozef Kostka, Ján Ebringer, Frico Kafenda, Mikuláš Schneider-Trnavský, Alexander Moyzes, Eugen Suchoň, Ján Cikker, Dezider Kardoš, Šimon Jurovský, Ondrej Očenáš, Dr. Zdenka Bokesová, Dr. Jozef Krešánek, Andrej Bagar, Dr. Ján Jamnický, Karol Zachar, Ferdinand Zvarik, Mikuláš Huba, Ondrej Chmelko, Ivan Turzo, Ružena Porubská, Ladislav Hrdina, Michal Vilec, Krešimír Baranovič, Dr. Janko Blaho, Marka Medvecká, Dr. Ladislav Dérer, Dr. Ján Tréger, Dr. Ondrej Melicherčík, Dr. Ján Mišianik, Dr. Vojtech Mucha, Dr. Ján Oberuč, Dr. Miroslav Okál, Dr. Samuel Š. Osuský, Dr. Lud. Pastýrik, Dr. Eugen Paulíny, Dr. Daniel Rapant, Dr. Karol Rebro, Dr. Jozef Ružička, Dr. Štefan Schwarz, Dr. Karol Stráňai, Dr. František Švec, Dr. Ing. Rudolf Truchlík, Dr. Branislav Varsík, Dr. Vladimír Wágner, Dr. Jozef Orlovský, Dr. Štefan Peciar, Dr. Ondrej Pavlík, RNDr. Martin Uher, RNDr. Emanuel Böhm, RNDr. PhDr. Igor Hrušovský, Dr. Ján Vanövič, Dr. Peter Vajcik, Dr. Ján Bakoš, Dr. František Bokes, Dr. Jozef Černáček, Dr. Jozef Dérer, Dr. Oskár Ferienc, Ing. Ján Gonda, Dr. Juraj Hronec, Dr. Konštantín Hudec, Dr. Alexander Húščava, Dr. Dionýz Ilkovič, Dr. Alexander V. Isačenko, Dr. Ing. Ludovít Kneppo, Rudolf Klačko, Ing. Samuel Kriška, Dr. Vojtech Krička, Dr. Miloslav Kuthan, Dr. Ivan Kusý, Dr. Zigmund Križan, Dr. Rudolf Lukáč, Dr. Štefan Luby, Dr. Ján Ďurovič, Ernest Sýkora, Dr. Ladislav Šimovič, Dr. Alexander Hirner, Dr. J. Marták, Marián Városov, Dr. Svätopluk Štúr, Dr. Jaroslav Dubnický, Dr. J. M. Kořínek, Dr. Mikuláš Milan, Karol Plicka, Dr.

Juraj Hensel, Dr. Karol Šiška, Anton Kotzig, Dr. Viliam Thurzo, Dr. Zoltán Klimo, Dr. Samuel Kadlečík, Dr. Svetozár Štefánik, Dr. Imrich Sečanský, Dr. Vladimír Haviar, Peter Jilemnický, Dr. Daniel Okáli, Janko Silan, Ján Bodenek, Peter Karvaš, František Švantner, Kristína Bendová, Ján Rak, Rudo Fabry, Ivan Ballo, Dr. Anton Baník, Dr. Gustáv Paulovič, Dr. Viktor Kochol, Viliam Široký, Dr. Eduard Friš, Dr. Jozef Lettrich, Karol Šmidke, Martin Kostelný, Dr. Jozef Šuster, Dr. Gejza Bárdoš, Dr. Vojtech Ondrouch, Dr. Dimitrij Andrusov, Dr. Jozef Ratica, Dr. František Nábělek, Dr. Ján Svetoň, Dr. Ing. arch. Emil Belluš, Ing. Jozef Antošík, Jozef Budský, Ing. Samuel Takáč, Dr. Miloslav Takáč, Ing. Ivan Kuhn, Ján Svikruha, Štefan Žáry, Sväz slovenských žien, Sväz slovenskej mládeže, Ústredie odborovej organizácie, Jednotný sväz slovenských roľníkov.

Okrem Slovákov:

Ing. Lubomír Linhart, Emil Filla, Ján Bauch, František Jiroudek, Jozef Liesler, Václav Rabas, Jozef Vagner, Vincenc Markovský, Karol Sourek, Ján Zrzavý, Vladimír Žikeš, Dr. Vítězslav Novák, Alojz Hába, Rafael Kubelik, Dr. Jozef Hutter, Dr. Ján Racek, Václav Kaprál, Dr. Zdeněk Nejedlý, Dr. Jozef Ludvik Fischer, Dr. Ján Mukařovský, Vítězslav Nezval, S. K. Neumann, František Halas, Jozef Rybák, Karel Konrád, Lumír Čivrný, Dr. Bohumil Havránek, Bohumil Novák, E. F. Burian, Václav Vydra, Ivan Olbracht, M. Majerová, Dr. Ján Vilikovský, Dr. Václav Mencil, Dr. Peter Bogatyrev, Dr. Jiří Veltruský, Vladimír Holan, Ján Drda, František Nechvátal, Dr. K. Scheinpflug, Dr. Frank Wollman, Dr. Felix Vodička.

O Sjazde umelcov a vedeckých pracovníkov

Rozhovor s doc. Dr. Mikulášom Bakošom.

V novinách sa už objavily kusé a nepresné zprávy o chystanom Sjazde umeleckých a vedeckých pracovníkov v Banskej Bystrici. Požiadali sme o slovo podpredsedu prípravného výboru tohto sjazdu, univ. doc. Dr. Mikuláša Bakoša, aby nás informoval aspoň v hlavných črtách a smysle tohto závažného kultúrneho podujatia.

Ako vznikla myšlienka Sjazdu slovenských umelcov a vedeckých pracovníkov?

Na uplynulých šesť rokov, keď bola sústavne hatená a obmedzovaná sloboda umeleckého a vedeckého prejavu, spomínajú si aj naši umelci a vedci ako na zlý sen. Je tomu len niekoľko mesiacov, čo prestalo ľudácke tútorstvo nad slovenskou kultúrnou tvorbou. A je len samozrejmosťou, že kultúrni pracovníci sami pocítujú potrebu vyrovnať sa so všetkými zjavmi fašistickej pseudokultúry a kultúrneho diktátu. Väčšina — a to musíme zdôrazniť — kvalitnejšia väčšina slovenských umelcov a vedeckých pracovníkov jednomyselne odmietla politický i kultúrny fašizmus a charakterne odolala všetkým jeho svodom, a tak jednomyselne sa stavia za nový svet pokroku a slobody duchovnej tvorby. Slovenskí spisovatelia, výtvarní umelci, hudobníci, divadelníci a vedeckí pracovníci, ktorí ostali verní idee sociálneho pokroku, schádzajú sa, aby jednotne a nekompromisne zaujali stanovisko k minulým šiestim rokom, podali vyúčtovanie za svoju činnosť i posto-

DOVOLEJEME SI VÁS POZVAŤ

na oslavy prvého výročia

SLOVENSKEHO NÁRODNÉHO POVSTANIA,

KTORÉ BUDÚ V DŇOCH 28. A 29. AUGUSTA 1945 V BANSKEJ BYSTRICI ZA ÚČASTI P. PREZIDENTA REPUBLIKY

Dr. Eduarda Beneša,

ČSL. VLÁDY, SLOVENSKEJ NÁRODNEJ
RADY A ZAHRANIČNÝCH HOSTÍ

Pozvanie
na Sjazd umelcov a vedeckých pracovníkov
v Banskej Bystrici (Národný dom) v dňoch 27. a 28. augusta 1945

Program sjazdu:

27. augusta: ○ 9. hod. referát Laca Novomeského o umelecko-kultúrnych olázkach včerajška a dneška.
(Po referáte diskusia.)
○ 16. hod. pracovne zasadnutia sekcie umeleckej a vedeckej.
28. augusta: ○ 8. hod. manifestačné shromáždenie sjazdu.

Oznámte obratom, či sa na sjazde zúčastníte. — ○ ubytovanie a stravu je postarané.

Prípravný výbor sjazdu umelcov a vedeckých pracovníkov.
(Bratislava, Povereníctvo SNR pre inf., Hviezdoslavovo nám. 18, tel. 7949.)

politický, formulovali svoj postoj k dnešku a najmä naznačili si perspektívy pre budúcnosť. Z takýchto úvah vznikla myšlienka Sjazdu slovenských umelcov a vedeckých pracovníkov.

Kedy má byť sjazd?

Práve tak ako celý náš národ — i umelci a pracovníci slovenskej vedy — chystajú sa pripomenúť si heroický počín nášho ľudu, ktorým vyvrcholil jeho odpor k násiliu a zpiatočnictvu — Slovenské národné povstanie. V dňoch výročia a v stredu povstania, Banskej Bystrici, sídu sa aj slovenskí umelci a učenci, aby vyriekli svoje „áno a nie“.

Mohli by ste nám povedať niečo aj o programe sjazdu?

Sjazd sa začne v pondelok 27. augusta referátom básnika Laca Novomeského o otázkach včerajška v kultúre a o perspektívach jej ďalšieho rozvoja. Vecou sjazdu je aj to, aby si vyriešili umelci i vedeckí pracovníci všetkých odvetví svoje interné, ideové, organizačné, sociálne i odborové otázky, vyjasnili si svoju líniu a postoj k otázkam tvorby i verejného života. Na pracovných zasadnutiach sekcie umeleckej a vedeckej formulujú svoj program. Manifest, ktorý bude predložený sjazdu na druhý deň, teda 28. augusta, bude dôležitým dokumentom slovenskej kultúrnej a politickej vyspelosti. Aj od slovenských kultúrnych pracovníkov sa žiada, aby povedali svoje jasné slovo a toto slovo nech vydáva o nich svedectvo dnešku i zajtrajšku.

Rieši sjazd aj nejaké všeobecné organizačné otázky umelcov a vedeckých pracovníkov? Je niečo takého na programe sjazdu?

Vecou sjazdu je vyriešiť a položiť základ novej, rozhodujúcej inštancii nášho kultúrneho života. Na sjazde sa má ustaviť Umelecká a vedecká rada, ktorej úlohou bude regulovať

náš umelecký a vedecký život. Umelecká a vedecká rada, ktorú budú tvoriť reprezentanti umeleckých odborov a odborov vedeckých, bude mať v rukách veci slovenského umenia a vedy a bude iniciatívne zasahovať do jej rozvoja.

V novinách už bolo spomenuté, že na sjazde budú udelené ceny za umeleckú a vedeckú tvorbu.

Áno, sjazd pririekne národné ceny, prvé naše národné ceny v oslobodenom, pokrokovom, ľudovodemokratickom Československu. Týmito cenami budú vyznačení naši vynikajúci umelci a učitelia, ktorí vedeli neochvejne hájiť svoj nekompromisný postoj, svoje pokrokové presvedčenie. S cenou získajú si aj právo používať titul nositeľa národnej ceny. Tieto ceny budú sa udeľovať každoročne.

Okrem slovenských umelcov a vedeckých pracovníkov zúčastnia sa na sjazde aj iní?

Na sjazd boli pozvaní aj mnohí vynikajúci umelci a vedeckí pracovníci spriateľených národov, predovšetkým českí, z ktorých mnohí udržiujú po dlhé roky srdečné styky a majú najužší vzťah k nášmu kultúrnemu životu — a potom aj iných slovanských národov.

V čom vidíte najväčší význam Sjazdu umelcov a vedeckých pracovníkov v Banskej Bystrici?

Naši kultúrni tvorcovia vydajú svedectvo o sebe, vyvetrajú ovzdušie slovenského kultúrneho života po šiestich rokoch, povedia znova pred celým svetom jasné slovo, ako už boli povedali pred rokmi na kongrese slovenských spisovateľov v Trenčianskych Tepliciach — *za slobodu a pokrok sveta.*

(Národná obroda zo dňa 19. VIII. 1945)

Došlé prípisy okolo sjazdu

Po rozposlaní pozvánok ukázal sa veľký záujem o sjazd tak na strane slovenskej, ale potešiteľne i na strane českej. Prípravnému výboru okrem desiatok telefonických prihlášok a prejavov záujmu došlo mnoho prejavov písomných, ktoré pre dokumentovanie atmosféry, v akej prebiehaly prípravy na sjazd, tuhá uverejňujeme. Všetky prípisy boli adresované Prípravnému výboru sjazdu umelcov a vedeckých pracovníkov v Bratislave na Povereníctve SNR pre informácie. Medzi nimi uvádzame aj došlé telegramy:

Dnes som dostal pozvanie na sjazd. Ďakujem Vám. Už dva týždne polihujem chorý a teda nemôžem sa vydať na cestu.

Čo sa týka vedeckých a umel. pracovníkov, želim si, aby nás bolo mnoho a kvalitných. Želateľné je, aby u nás konečne prestalo časté odrádzanie a znemožňovanie mladých schopných adeptov vedy a umenia a aby sa naopak vyhľadával každý talent, všemožne podporoval a dvíhal. Medzery sú však vždy veľké a keby aj neboly, veda a umenie sú najvzácnejším meradlom hodnoty národa pred cudzinou. V mierovom budovaní sveta budeme mať také miesto, aké si ho výškou svojho umenia a vedy vydobyjeme.

Ako starý zástanca popularizácie vedy sa prihovám, aby sa tu prišlo k plánovitému a systematickému organizovaniu, aby sa aj široké vrstvy ľudu a drobnej inteligencie oboznámily s výsledkami vedeckého výskumu v krátkych publikáciách, písaných prístupným slohom.

Dôležité je tiež, aby sme sa starali o oboznamovanie zahraničia s výsledkami našej práce v publikáciách, písaných cudzími jazykmi.

Je napokon čas, aby práca umelcov a vedcov bola primerane aj hmotne honorovaná. Nemalo by byť umelca a vedca, žijúceho v biede, ako to doteraz bolo skoro pravidlom. Konečne pre umelcov a učencov by sa mali zariadiť domy oddychu.

Želám sjazdu veľa úspechov. Nech je na poli vedy a umenia dôstojným krokom do radostného budovania nášho štátu a národa.

Račištorf, 26. VIII. 1945.

S pozdravom

J. Stanislav.

Vážení přátelé!

Děkuji Vám pěkně za pozvání na Sjazd umelcov a vedeckých pracovníkov v Banskej Bystrici.

Nemohu se bohužel Vašeho sjezdu účastniti, poněvadž jsem jako umělecký vedoucí opery zaměstnán přípravami na zahajovací premiéru Smetanovy opery „Braniboři v Čechách“, jež bude dne 4. září t. r.

Přeji Vašemu sjezdu plný zdar a srdečně Vás pozdravuji.

Praha, 27. 8. 1945.

Alois Hába.

Nech sa na Vašich poradách upevní bratský sväz medzi nami a Vami k prospechu československého umenia a vedy a k sláve našej spoločnej vlasti.

Praha, 26. 8. 1945.

Heidenreich, Kratochvíl, Oberfalcer, Olbracht.

Nedostavím sa, pozdravujem Vás.
Turčiansky Sv. Martin, 25. 8. 1945.

Dr. Štefan Krčméry.

Ďakujeme za pozvanie a tešíme sa na všetkých. Prídeme v sobotu večer, prosíme zaistiť nocľah.

Praha, 24. 8. 1945.

Čivrný, Konrád, Rybák.

Ďakujem za pozvanie, zúčastním sa, prídem v sobotu Slovenskou strelou.

Praha, 24. 8. 1945.

Ing. Lubomír Linhart.

Za pozvání děkujeme a přijedeme.

Praha, 24. 8. 1945.

Ján Drda, Václav Řezáč.

Zúčastním sa sjazdu, bez bytu a stravy.

Zvolen, 24. 8. 1945.

Dr. Hensel.

Přihlasujeme pro Váš sjezd *Dr. Jaromíra Langa*, předsedu kulturní komise Ústřední rady odborů, zařídte laskavě ubytování, stravné a přiděl cigaret.

Praha, 24. 8. 1945.

Ústřední rada odborů.

Z príležitosti Vášho prvého sjazdu Vám posielame svoj pozdrav a prejav radosti nad tým, že konečne je zase naše umenie a veda slobodné a budú zase slúžiť ľudu.

Malacky, 28. 8. 1945.

Okresná organizácia KSS.

Hatný príst, posielam sjazdu touto cestou srdečný pozdrav a želám ku novej práci mnoho zdaru.

Trnava, 28. 8. 1945.

Mikuláš Schneider-Trnavský.

Z príležitosti slávnostného sjazdu mnoho zdaru prajem významnej práci vedeckej k vyšším metám nášho národného celku a všeslovenskej jednoty. Ako vedecký pracovník hlásim sa do dejepisnej sekcie a prosím mi poslať zprávu o Vašich usneseniach.

Oravský Podzámok, 25. 8. 1945.

Július Bartek.

Pozdravujem Sjazd umelcov a vedeckých pracovníkov a prajem im mnoho zdaru. Omlúvam svoju neprítomnosť z vážnych rodinných dôvodov.

Lipt. Sv. Mikuláš, 26. 8. 1945.

Ladislav Čemický.

Oznamujem k Vášmu č. 655/45, že na Sjazde umelcov a vedeckých pracovníkov v Banskej Bystrici v dňoch 27. a 28. augusta t. r. nemôžem sa zúčastniť!

Bratislava, 22. 8. 1945.

Ing. Kudlák.

Je mi veľmi ľúto, že sa nemôžem zúčastniť Sjazdu umelcov a vedeckých pracovníkov, keďže v týchto dňoch očakávam rodinu.

Praha, 24. 8. 1945.

S pozdravom

Frico Hoffstädter-Horský
akad. maliar.

Děkuji za pozvání na Sjazd umelcov a vedeckých pracovníkov v Banskej Bystrici. Bohužel není mi možno se tohoto krásného sjezdu účastnit.

Sjezdu přeji radostný a plodný průběh.

Brno, 25. srpna 1945.

Kaprál,

prof. státní konzervatoře v Brně.

Úctive ďakujem za pozvanie na Sjazd umelcov a vedeckých pracovníkov a oznamujem, že sa sjazdu zúčastním.

Bratislava, 25. 8. 1945.

Váš:

Dr. Ján Svetoň.

Slovutní pánové,

děkuji Vám srdečně za lichotivé pozvání ke Sjazdu umelcov a vedeckých pracovníkov v Banskej Bystrici. Bohužel, nebude mně možno Vašeho sjezdu se zúčastniti, poněvadž právě v těchto dnech budu na pracovních poradách o hudební výchově v Litomyšli.

Je mně opravdu velmi líto, že nebudu se moci zúčastniti sjezdu, poněvadž vítám spolupráci s Vámi, a to na nejširším poli. Přesvědčil jsem se na červencové schůzce se slovenskými hudebníky, jak plodná, dalekosáhlá a zdravá je tato spolupráce. Mohu Vás ujistiti, že bude mojí milou povinností a ctižádostivostí vždy a za každých okolností o tuto spolupráci usilovati a ji prohlubovati.

S projevem dokonalé úcty a se srdečnými pozdravy všem duchovním pracovníkům a účastníkům sjezdu

Brno, 24. 8. 1945.

Váš cele oddaný

Doc. Dr. Jan Racek.

Oznamujem Vám, že zo zdravotných dôvodov nemôžem sa Sjazdu umelcov a vedeckých pracovníkov zúčastniť.

Bratislava, 24. 8. 1945.

V dokonalej úcty:

Dr. Jozef Dérer.

Za pozvanie na Sjazd umelcov a vedeckých pracovníkov v Banskej Bystrici Vám ďakujem a oznamujem, že sa sjazdu zúčastním.

Bratislava, 23. 8. 1945.

S úctou

Ernest Sýkora.

Dovoľujem si titl. Pripravnému výboru sjazdu umelcov a vedeckých pracovníkov tlmočiť menom Štátneho geologického ústavu vďaka za česť ústavu, prejavenu tým, že bol pozvaný na sjazd pri príležitosti výročných osláv v Banskej Bystrici.

Žiaľ nie je nám možné sa tohto sjazdu zúčastniť, nakoľko všetci členovia ústavu už od oslobodenia východnej časti Slovenska stále pracujú na rekonštrukčných prácach banského priemyslu. Tieto práce, ktoré všetci vykonávajú s tou najväčšou zápalitosťou, často aj s ohrozením života pri štúdiu v zamínovaných terénoch, plne nás zaneprázdňujú.

Veríme, že tento sjazd, ktorý bude tvoriť základný kameň vo vývoji slovenskej vedy, prinesie všetkým pracovníkom morálnu posilu a môžem menom ústavu už vopred tlmočiť za jeho členov súhlas k rezolúcii, ktorá z tohto sjazdu vyjde a ktorá bude žiadať správne ocenenie vedeckej práce v živote národa.

Bratislava, 22. 8. 1945.

Správca ŠGÚ:

Dr. Kuthan.

Veľmi ľutujem, že sa nemôžem zúčastniť Sjazdu umelcov a vedeckých pracovníkov v Banskej Bystrici v dňoch 27. a 28. VIII. 1945. Prosím preto, aby moja neprítomnosť bola láskavo omlúvená!

Piešťany, 23. 8. 1945.

S prejavom úcty: *Dr. J. Botto.*

Ďakujem za pozvanie na Sjazd umelcov a vedeckých pracovníkov v Banskej Bystrici, ktoré mi ráčilo tamojšie Povereníctvo doručiť. Na sjazde, žiaľbohu, nemôžem sa zúčastniť, keďže práve v uvedené dni som úradne zaneprázdnený pri konaní cvičení v poli s poslucháčmi lesníckeho inžinierstva.

Za svojho zástupcu na sjazde poveril som J. S. pána dekana Ing. arch. *Emila Belluša*. Menovaný neprosí o ubytovanie, ktoré si zaobstará sám.

Bratislava, 23. 8. 1945.

Kriška.

Ďakujem za pozvanie a oznamujem, že sa sjazdu zúčastním.

P. S. Pozvánku som dostal len dnes, odpovedám obratom.

Sučany, 24. 8. 1945.

S úctou *Dr. Ján Oberuč*

prof. Evanj. teol. fakulty.

Týmto oznamujem, že sa na sjazde v Banskej Bystrici zúčastním. O ubytovanie som sa postaral už sám.

Ostávam s úplnou úctou

Bratislava, 21. 8. 1945.

Dr. J. Vanovič.

prednosta III. odboru na
Povereníctve SNR pre školstvo
a osvetu.

Príjmite čo najsrdečnejšie poďakovanie za pozvanie. Chystal som sa do Banskej Bystrice, ale dostal som teraz zánet okostice, takže sa bohužiaľ nebudem môcť na sjazde zúčastniť.

Bratislava, 24. 8. 1945.

V úplnej úcte

Viliam Kopečný.

Oznamujem, že sa Sjazdu umelcov a vedeckých pracovníkov v Banskej Bystrici v dňoch 27. a 28. VIII. 1945 zúčastním.

Bratislava, 22. 8. 1945.

Ferd. Gabaj.

Oznamujem Vám, že z rodinných dôvodov nie je mi možné zúčastniť sa na sjazde. Prosím o láskavé omluvenie neúčasti, znamenám sa

s úctou

*Anton Kotzig,
matematik ÚSP.*

Mienim sa zúčastniť bystrického sjazdu, len prosím mi obratom oznámiť, ako ide vlak z Bratislavy, v nedeľu a v pondelok ráno? Aby som si našiel spojenie odtiaľto. Sjazdu sa srdečne radujem, potrebný je.

Skalica, 22. 8. 1945.

Váš

J. Ďurovič.

Oznamujem Vám úctive, že sa zúčastním na Sjazde umelcov a vedeckých pracovníkov v Banskej Bystrici v dňoch 27. a 28. augusta t. r.

Oznamujúc Vám toto, som v oddanej úcte

Jozef Antošík.

Bratislava, 23. 8. 1945.

Ďakujem úctive za láskavé pozvanie na Sjazd umelcov a vedeckých pracovníkov v Banskej Bystrici. Pre iné zaneprázdnenie nemôžem sa však bohužiaľ na ňom zúčastniť.

V Bratislave, 22. 8. 1945.

V dokonalej úcte

J. Vilikovský.

Na Vaše pozvanie oznamujem Vám s ľútosťou, že pre úradné zaneprázdnenie nemôžem sa zúčastniť Sjazdu umelcov a vedeckých pracovníkov v Banskej Bystrici.

Týždeň slovenského povstania vyžaduje od nás, rozhlasových pracovníkov, zvýšené výkony a preto moja osobná prítomnosť v Košiciach je nevyhnutne potrebná.

Ostávam s výrazom dokonalej úcty

V Košiciach, dňa 25. aug. 1945.

*Michal Vilec,
prednosta Čsl. rozhlasu,
Košice.*

Velmi lituji, že se nemohu zúčastniti Vašeho sjezdu. Vaše pozvání zastihlo mne teprv 24. t. m. a to jsem už nemohl pro krátkost času změnit svůj program.

Upřímně přeji Vašemu sjezdu plný zdar a úspěch jménem filozof. fakulty Masarykovy university i jménem svým. Dávno, před první světovou válkou 1914—1918, jsem sledoval tehdejší těžce zápasící kulturu slovenskou a můj osobní zájem o ni nepřestal od té doby nikdy. Jistě všechen rozvoj umění i vědy Slováků je nám tak blízký, že jej můžeme cítiti takřka jako náš rozvoj vlastní. A zejména dnes obdobný metodický podklad, společné ideologické i politické cíle s vědomím plné rovnoprávnosti nás budou ještě více sblížovat. Je důležité a významné, v umění i vědě slovenské, že myslí

na své úlohy, které jí při vůdčí místě v dnešním společenském složení čekají. Jsme přesvědčení, že těmto úkolům učiní plnou měrou zadost.

V Praze 24. srpne 1945.

S bratským pozdravem

Dr. B. Havránek.

Ďakujem za pozvanie na Sjazd umelcov a vedeckých pracovníkov v Banskej Bystrici a zároveň oznamujem, že sa sjazdu zúčastním.

Bratislava, 22. 8. 1945.

S pozdravom

Dr. Karol Stráňai.

Ďakujem za pozvanie na sjazd, ale žiaľbohu pre svoj zdravotný stav nemôžem sa ho zúčastniť.

V Bratislave, 22. aug. 1945.

S úctou Váš oddaný

Dr. J. Jesenský.

Za pozvanie na Sjazd umelcov a vedeckých pracovníkov v Banskej Bystrici vyslovujem svoju vďaku. Nakoľko som však viazaný nutnými úradnými záležitosťami (obstarávanie školskej budovy pre Štátnu školu umeleckých remesiel) a tiež istými rodinnými dôvodmi, nemôžem záväzne a určite prisľúbiť svoju účasť. Ak sa mi však uvedené záväzky podarí uspokojive vyriešiť, tak rozhodne sa na sjazd dostavím. Prosím preto, aby bolo v tomto smysle láskave so mnou počítané.

Inak prajem Sjazdu mnoho zdraru a zostávam s pozdravom.

Bratislava, 23. augusta 1945.

R. Hornák.

Na Vaše pozvanie, za ktoré srdečne ďakujem, dovoľujem si oznámiť, že bohužiaľ mi nebude možno zúčastniť sa Vášho sjazdu, ktorému i touto cestou želám plný úspech.

Bratislava, 22. augusta 1945.

S prejavom dokonalej úcty

Dr Rapant

Ďakujem za pozvanie na Sjazd umelcov a vedeckých pracovníkov v Banskej Bystrici a s ľútosťou Vám oznamujem, že sa na ňom zúčastniť nemôžem, pretože mám rozštípenú kosť na nohe a chodím ešte o palici.

Bratislava, dňa 22. 8. 1945.

S prejavom úcty:

Eudo Zúbek.

Vážení pánovia!

Navrátiac sa sem včera z Bratislavy, kde som bol od 23. m. m., našiel som tu Vašu pozvánku na Sjazd umelcov a vedeckých pracovníkov, ktorá mi bola tu v mojej neprítomnosti poštou dodaná. Ľutujem veľmi, že som sa Vášho sjazdu nemohol zúčastniť a prosím, aby Ste moju neúčasť omluvili.

Praha, 1. 9. 1945.

S výrazom úplnej úcty

Dr. Ivan Dérer.

Michal Chorváth

Slovenské povstanie – boj o kultúru

Národné povstanie slovenské nie je udalosťou, ktorá sa len tak hocikedy opakuje v histórii ktoréhokoľvek národa. Ono je výbuchom skrytého hromadenia síl, ktoré rozrušia a znovuzorganizujú celý náš život. Hlboko zasiahnu do našej štruktúry sociálnej a politickej a zanechajú mocné stopy aj na našej národnej kultúre.

Dnes je všeobecným presvedčením, že zmena, ktorú spôsobilo naše povstanie, bude mať najblahodarnejšie vplyvy na našu osvetu i na rozvoj nášho umenia a vedy. A skutočne, na všetkých stranách badať organizačný ruch, badať pribúdanie kultúrnych prostriedkov, takže je len otázkou času, kedy sa to prejaví v kultúrnych dielach, čakáme mnoho od našej školy, divadla, filmu, výtvarníctva i literatúry.

Sme presvedčení, že to nebude jediný následok povstania. Vychádzame z faktu, že samo povstanie je nie v malej miere dôsledkom pôsobenia kultúrnych síl v našom národe. Kultúrny faktor pôsobí, pravda, vo väčšej-menšej miere ustavične a pôsobil aj u nás. Nové je na ňom to, že strhol do svojho okruhu mohutné masy ľudu a ľud pochopil svoju úlohu v tom smysle, že uznal za potrebné postaviť sa na obranu svojej predstavy života, teda za istý spoločný kultúrny ideál.

Toto uvedomenie si civilizačnej úlohy nie je vecou náhody. Ono je dôsledkom preniknutia kultúry do života každého človeka. Intenzívnejšie prežívanie kultúry, a to aj umenia, súvisí s industrializovanou formou našej civilizácie, ktorá rozvíja rozumovú aj citovú kultúru človeka. I najprostejšiemu človeku začína byť jasné, že veda a umenie i ich diela nie sú len ozdobou, ale aj dôležitým nástrojom na zachovanie života jednotlivca spoločnosti. Preto sa široké vrstvy ľudu neuspokojujú už len s úlohou vojnového materiálu v rukách náhod-

ného vojvodcu, ale sú odhodlané použiť svoje sily ako nástroj na ochranu kultúry. To by sa mohlo pokladať za jeden z podstatných rozdielov medzi vojnou a revolúciou.

Rozšírenie kultúry o vedu a vo všeobecnosti použitie kultúry v každodennom živote a medzi najširšími vrstvami mení aj kultúru samu. Veď až do konca stredoveku obmedzuje sa veda na čistú teóriu a každý postup zdokonalenia náčinia alebo stroja sa deje náhodným experimentom. Ba ešte do nedávnych čias prísne sa delily vedy na teoretické a praktické. Typ roztržitého profesora, využívaný dodnes v humoristickej literatúre, ukazuje v prehnanej miere, ako sa javil ľuďom v nedávnej minulosti pomer človeka vedy k životu.

Treba celkom vecne konštatovať, že to boli práve imperialistické vojny, ktoré v najväčšej miere spojily vedeckú teóriu s praxou a podnietily celý rad vynálezov, podnietily výrobu a zmenily ráz života. Imperialistické vojny sú však reakciou na prebúdajúce sa nové sily spoločnosti, sily výrobné. Tvrdý tlak spoločenského vývinu ukázal úžitkovú podstatu vedy. Tým ju síce zbavil rozprávkového žiarojasu, ale súčasne ju priblížil ku dňu, keď sa veda dostane do rúk vyrovnanej a tvorivej spoločnosti.

Pokúšať sa o zužitkovanie umenia v smysle technikom je síce márne, ale rozhodne môže byť reč o jeho užitočnosti s hľadiska spoločenského. Nemáme tak na mysli využitie umenia s hľadiska propagačného ako na jeho sceľujúci účinok v ľudskej duši a tým na jeho reakčné pôsobenie na človeka a spoločnosť. Niet pochybnosti, že znalosť a obľuba umenia v širokých vrstvách ide ruka v ruku s rozvojom výroby a vedy. Umenie v druhej imperialistickej polovici XIX. stor. a v stor. XX. je aj výrazným zrkadlom spoločenskej krízy a oblasťou svojrázneho boja, veľmi obdobného boju skutočnému. Všetko je dôkazom, že aj umenie ako dôležitá složka kultúry stáva sa čím ďalej tým vo väčšej miere záležitosťou a záujmom ši-

rokých vrstiev, spoločenskou hodnotou, na ktorú si činia nárok a za ktorú sú ochotné aj bojovať.

Na civilizačnú križovatku dostal sa náš národ pred nejakými tromi desaťročiami. Za celý ten čas videli sme tu takmer zázračný vzrast kultúry a jej prenikanie medzi ľud, hoci stály tomu v ceste aj zábrany. Náš národ dosiahol medzitým toho stupňa, že za druhej svetovej vojny, ktorá bola preň, ako pre všetky slovanské národy, vojnou ohromnou, vzchopil sa na obranu svojej predstavy života, spoločenského zriadenia, slovom všetkého, čo sa vyjadruje pojmom kultúry.

Bude teda dôsledkom víťazstva, že naša kultúra nadobudne charakter bojovnosti. Pod týmto výrazom rozumieme toľko, že ona v budúcnosti bude expanzívnejšia, úžitkovejšia a intenzívnejšie spojená so slovenským jedincom a kolektívom. Naše víťazstvo, ktoré sme dosiahli len v spojení s inými nám podobnými národmi, najmä slovanskými, nás zaväzuje, aby sme náš kultúrny majetok, ktorý je časťou spoločenského kultúrneho majetku ľudstva, vedeli aj obhájiť a zachovať jeho živý, pokrokový ráz.

Nie je úlohou kultúry, aby sa stala nástrojom vojny. Jej ciele sú omnoho pozitívnejšie a pre ľudstvo blahodarnejšie. No, keďže vojnu a všetky sily, ktoré ju vyvolávajú, možno zažehnať zasa len vojnou, hoci len obrannou, nemôže sa ani dnešná naša kultúra vyhnúť bremenu, ktoré sa na ňu kladie.

Hovoríme teda o bojovnosti našej kultúry v epoche povstania a myslíme tým vedu praktickejšiu a úžitkovejšiu, myslíme tým umenie spoločensky viazanejšie a obrátenejšie ku kolektívu. Je to opak junkerstva a prušactva, ktoré kultúru vlastne vôbec neznáša, ale ju ničí, hoci na nej cudzopasí. Hovoríme o tej bojovej kultúre, ktorá cieli ku kultúre mierovej, ku kultúre spoločnosti vyrovnanej, ku kultúre, ktorá sa napokon bude môcť obrátiť ku svojim najvyšším cieľom. Veríme, že k nej viedla cesta aj naším povstaním.

(Pravda, 28. 8. 1945)

PRÍPRAVNÝ VÝBOR

Povereníci
Laco Novomeský,
Michal Chrováth,
predsedovia

Dr. Rudolf Mrlian,
Dr. Mikuláš Bakoš,
podpredsedovia

Dr. Pavol Bunčák,
Dr. Mikuláš Milan,
tajomníci

NOSITELIA NÁRODNÝCH CIEN
ZA VEDY

Prof. techniky Ing. Stefan Bella

Univ. doc. PhDr. a RNDr.
Igor Hrušovský

Univ. prof. Dr. Dionýz Ilkovič

Ilja Erenburg .

Poznámky spisovateľa

V lete roku 1935 bol kongres spisovateľov v Paríži. Na uliciach už hrmely hlasy ľudových demonštrácií: „Smrť fašizmu!“ A piata kolóna už pripravovala cestu budúcim okupantom. V sále, kde sa shromažďovali spisovatelia, bol nekľud, vyzývalo sa do boja, rečníci prisahali, že nikdy neustúpia. Boli tam Angličania, aj Česi, aj Nóri. Skoro nato sme sa znovu stretli v Londýne. André Malraux upozorňoval Wellsa na blížiacu sa búrku, Wells sa tváril, ako by neveril, blahosklonne sa usmieval. Spomínam si na múdru, smutnú tvár Španiela Bergamina, ktorý mlčal. Niekoľko mesiacov po tom na uliciach Madridu prelievali detskú krv. Malraux sa stal letcom, bombardoval fašistov. V Londýne zasadal „Výbor pre nevmešovanie“, ale anglický spisovateľ Ralph Fox zahynul, obhajujúc cudziu zem a svoju slobodu. V Španielsku zahynul tiež starý bojovník za slobodu, spisovateľ Mate Zalka. Potom bol kongres v Madride — v ohni kanónovej paľby. Debaty boli prerušené delegáciou s frontu (ktorý prebiehal vedľa). Vojaci priniesli spisovateľom ako trofej plukovnú zástavu, ukoristenú nepriateľom. Starý Andersen Nexö sa usmieval. Mohol vtedy vedieť, že bude o niekoľko rokov prinútený plávať cez morský prieliv na útlej loďke na úteku z fašistického väzenia? Na tribúne sedel Stavský; a znovu sa pýtam sám seba, či asi vedel, že ho čaká taká blízka smrť vo vojne? Ale všetko vedel jeden z najzračnejších básnikov tohto storočia, Antonio Machado. Odišiel s porazenou armádou Republiky a zomrel na prahu Španiel-

ska. A potom som bol na sjazde spisovateľov na Slovensku. Shromáždili sme sa v Trenč. Tepliciach; nedávno sa tie miesta pokropily krvou povstalcov. Bol medzi nami Novomeský. Vedeli sme, že je to dobrý básnik, netušili sme však, aká úloha mu pripadne v rokoch rozhodných bitiev.

A potom teda zhasly mestá Europy, ako by smrť sfúkla ohne života jeden za druhým. Nadišlo veľké zatmenie miest a duší. Nevideli sme sa vzájomne, rozlúčení oným múrom, ktorým fašizmus obohnal „Novú Európou“; verili sme však v teplo priateľstva a v mágiu minulých prisah, keď nám bolo ťažko, spomínali sme si na miesta, kde sme sa stretávali: na Stĺpovú sieň, parížsku „Mutualité“, madridské divadlo.

Dnes sú v múre prielomy: prichádzajú prvé zprávy. Ako vidíme, neshromážďovali sme sa nadarmo, nie nadarmo sme prisahali sebe a svojim čitateľom.

Na bojovej strážii zahynul český romanopisec Vladislav Vančura. Bol to človek skromný, nevýbojný, keď však nadišla doba — ukázal sa ako hrdina. Teraz prišiel do Londýna básnik Laco Novomeský, ako predstaviteľ slovenského komitétu. Až do tejto jesene zápasil vyše 5 rokov s okupantmi.

Keď vo strede Francúzska partizáni zničili pancierovú divíziu „Reich“, dozvedela sa verejnosť, že veliteľom partizánov je plukovník Berger. Niečo neskôr sme sa dozvedeli, že „Plukovník Berger“ je spisovateľ André Malraux. Bojuje ešte i dnes vo Vogézach. Ktorýsi novinár s ním začal hovoriť o literatúre. Malraux krátko odpovedal: „Až potom. Až dobujeme.“

Louis Argon napísal počas vojny pekné elegické verše; zaoberal sa aj inými vecami: zápasom, podzemnou tlačou, písaním letákov. Spisovateľ Jean Cassou bol ťažko zranený pri oslobodzovaní Toulousu francúzskymi. V bojoch zabili spisovateľa Jeana Prévosta. Romanopisec Gabriel Chevalier velil oddielu partizánov pod menom „major Krištof“. Francúzski

spisovatelia boli sjednotení, vydávali podzemné literárne noviny, na ich čele stál básnik Charles Vildrac.

S hrdinami maršala Tita prichádza cez horské priesmyky a bojuje veľký básnik Nator. Klasik Grécka Kostas Balamas dal prednosť smrti pred zradou. Nad Berlínom zahynul nórske spisovateľ letec Nordal Grieg. Nesklonil sa pred dobyvateľom ani Boj-Zelenski, ten žiarlivý stúpenec rozmanitosti, ktorý v osudnú hodinu zvolil zo všetkých slov krátke „nie“.

Tým, že som menoval spisovateľov, z ktorých k mnohým ma púta dlhoročné priateľstvo, chcel som len v predvečer víťazstva pripomenúť, že ľudia, ktorých si obyčajne predstavujeme v pracovných kabinetoch, obklopených knihami, sa nevyhýbali boju, išli do zákopov, do podzemia, stali sa letcami, pešákmi alebo partizánmi. Nezľakli sa väzenia, ani zastrelenia a v hodine skúšky neopustili svoje miesto, ktoré je rovnako prístupné ováciám davu ako nepriateľskej guľke.

Či môžem pri tejto príležitosti zamlčať obeť literatúry našej vlasti? Ešte sme sa dostatočne nenaučili vážiť si priateľov; v našich redakciách, v našich kluboch. ešte nevisia portréty spisovateľov, ktorí dali svoj život za vlasť. Zapodievame sa mnoho nepodarenými knihami a príliš málo hovoríme o bezúhonných životopisoch spisovateľov, ktorí sa náhlili v hrozných dňoch leta roku 1941 do poľa a zahynuli bez toho, že by videli prvé záblesky víťazoslávy. Ale do zvláštnej priehradky si národ postavil knihy, ktoré mali byť podľa úmyslov autorov počiatkom čohosi, čo zostalo bez pokračovania — knihy priateľov, ktorí nás navždy opustili.

Ruskí spisovatelia mali osud svojho ľudu; pod nepriateľským bombardovaním písali črty, články, letáky, v ťažkých dňoch ústupu skladali povzbudzujúce piesne; mnohí pracujú celé 3 roky, zabudnúť ako vyzerá kreslo a kalamár. A ak majú dnes v sebe hrdosť, nie je to hrdosť na svoje diela, ale hrdosť na to veľké dielo, ktorému venovali svoje srdcia, svoje

nadšenia, svoje najlepšie tvorčie roky, na ono veľké dielo, ktoré pomenujem, neobávajúc sa, že použijem veľkých slov, službou spravodlivosti.

Nadchádzajú veľké dni: duševná sila nášho ľudu, ktorý vdýchol nový život Europe, premáha fašistickú tyranii. Víťazstvo už je v dohľade; a my ešte so zbraňami v rukách a v bojovom šiku sa vždy častejšie zamyslíme nad svojou budúcou prácou. Tí z nás, ktorí sa po práci vo vojne vrátíme do zelených hájov mieru, stretne sa s kolegami, ktorí dlho mlčali — zostávali stranou ako lustre, na ktoré ľudia zabudli za roky „limitov“ a zatemnenia. Nestretne sa preto, aby sme vyčítali. Sideme sa k spoločnej práci. Nesmrteľná je sláva vojakov a ak rozmýšľam o literárnej sláve vojnových rokov, zdá sa mi, že sa podobá krásnym raketam zdravíc na počesť víťazstva, ktoré na okamih ožarujú príliš čierne nebo. Opravdivý spisovateľ nepomýšľa na slávu, ale — na službu; a ak má obyčajne po dopísaní posledných riadkov románu pocit vyplnenia do tých čias, než sa v ňom zrodí nová téma, budú teda dlho očakávané a teraz už v blízkych dňoch víťazstva spisovatelia, ktorí nenašli slov, ktoré by bolo počuť v kanoádach — všetci budú myslieť na jedno: na znovuvybudovanie. Ak hovorí toto slovo národohospodár, má na mysli rôzne kultúry, alebo výrobu kovu, architekt si pod ním predstavuje plán vzkrieseného Stalingradu, Voroneža, Minska, my potom, spisovatelia, hovoriac o znovuvybudovaní, vidíme človeka, ktorý prežil nevídanú dejinnú tragédiu, človeka, ktorého úlohou bude teraz sadiť jablone, budovať divadlá a vyfukovať najjemnejšie sklo.

Vojenské zničenie fašizmu má na starosti Červená armáda a armády našich spojencov. Politické zničenie fašizmu bude uskutočnené sovietskym štátom, národmi, nadšenými získanou zlobou, včerajšími partizánmi Francúzska, Juhoslávie, hlbokými ľudovými prúdmi štátov protihitlerovskej koalície. Avšak

morálne zničenie fašizmu nie je mysliteľné bez prispenia spisovateľov. Fašizmus — to nie je len štruktúra Tretej ríše, nie je to len maškaráda včerajších mučiteľov a zradcov, ktorí sa budú robiť trpiteľmi a bojovníkmi; fašizmus — to je deformácia človeka, to je amorálnosť, kult hrubej sily, rasová nesnášlivosť, hypertrofia nacionalizmu. Prvky fašizmu v sebe môžu mať nielen fašisti; a ak sa svet nezbaví týchto mikróbov, riskuje, že pozná návrat smrteľnej horúčky. Spisovatelia musia pristúpiť k človeku a k ľudstvu duchovným skalpelom. A ak trímajú mnohí z nás a doteraz trímajú v rukách pušky, kto by sa ľakol tejto zbrane, ktorú nám dala sama príroda?

Ľudia sa vrátia s frontu, pochopiac mnohé a mnohé zabudnúc. Ich statočnosť, overená v bitkách, vojenskej ctnosti — priamosť, vernosť — im pomôžu v novom ťažkom živote. Spisovatelia potom majú za úlohu nielen upevniť všetko, čo sa získalo vo vojne, ale tiež pomôcť získať to, čo sa stratilo, lebo znovuvybudovanie mieru — to nie je mechanický návrat k predvojnovému rokom, je to nový deň, o mnoho a mnoho složitejší a vyšší.

Dvesto miliónov ľudí prežilo dlhé roky vo svete fašistického „nového poriadku“, ktorý je možné porovnať s peklom starých časov. Spomínam si na jedno bieloruské dievča; keď počulo po dlhom živorení v podzemí ľudskú reč — začalo plakať. Cudzinci, ktorí boli v Paríži, hovoria, že Franciá pripomína človeka, ktorý vyšiel z pivnice na slnečný deň a mučive si zacláňa dlaňou oči. A zdá sa mi, že keď na jar rozkvitne v Majdánku púpava, že to nevydržia ani ľudia s najstatočnejším srdcom. A treba ohromného tvorivého zanietenia, ozajstného vzplanutia, aby bol znovu vybudovaný človek a mier.

Celé desaťročia boli vyplnené spormi medzi spisovateľmi, zaľúbenými do krásy, a spisovateľmi, oddanými pravde. Teraz literatúre nastávajú veľké úlohy: rozpoznať, vyzdvihnúť, zasiaľ

do srdca morálne hodnoty. A literatúru zajtrajška si predstavujem ako literatúru, predchnutú dobrom, nie dobrom filantropov a sentimentalistov — ale dobrom bojujúcim. Pretože je nám súdené bojovať a znovu bojovať; keď nie na poli vojnovom,tedy v rozumoch a v srdciach.

Ťažká a namáhavá práca vojakova sa blíži ku koncu. Začína ťažká a namáhavá práca pre mysliteľa, spisovateľa, básnika.

(Pravda zo dňa 28. aug. 1945)

Andrej Bagar

Oplovní revolúcia divadlo?

Je nespornou skutočnosťou, že každá revolúcia v dejinách znamenala pre vývoj ľudstva značný krok dopredu.

Revolúcia je prejavom vôle ľudu, poťažne národa, alebo jeho časti po slobode národnej, alebo po lepšom usporiadaní sociálneho poriadku. Sloboda národa alebo túžba po lepšej postati je *raison d'être* všetkých revolučných snáh za uplynulých sto rokov a dnes už nieto o tom pochýb, že cesta, po ktorej ľudstvo dalo sa na pochod, cesta za slobodou a spravodlivosťou, musí sa končiť víťazstvom ľudu a porážkou buržoáznej reakcie.

Prekážky, ktoré sa tomuto pochodu stavajú do cesty, môžu ho spomaliť, prípadne kde-tu na čas zastaviť, no znemožniť, zlikvidovať nebude ho môcť už žiadna moc na svete, práve tak, ako nemožno násilne znemožniť myslieť alebo cítiť.

Dôkazy máme naporúdzi. Pád fašistickej reakcie v Taliansku, katastrofálny krach nacistickej ideologie a generálny ústup Francovej diktatúry v Španielsku.

Príčina nezdaru reakčnej ideologie tkvie vari aj v tej okolnosti, že nemožno sputnať a znásilniť ducha. Napriek žiaľom, koncentrákom a putám, rozum, duša, zdravý úsudok a túžba po slobode, po lepšom a krajšom živote zostávajú ne-sputnané — voľné a ich intenzita je tým dôraznejšia, čím väčší tlak vyvíja protivník.

Avšak revolúcia neuvoľňuje len sily fyzické. Zpod vesmírneho tlaku vytryskáva aj všetka tlmená sila duchovných hod-

nôt, čoho dôsledkom je mimoriadne tvorivá aktivita i v každom odvetví umeleckého odboru.

Dialo sa tak po každej vojne a revolúcii a vidíme to aj teraz. Prejavuje sa to v literatúre, vo výtvarnom umení aj dramatickom. Starší osvedčení umelci, ktorí sa za minulej éry čiastočne alebo celkom odmlčali, alebo umelecky len vegetovali, hlásia sa opäť k slovu. S mladistvým elánom chytili sa do práce, ako by si chceli vynahradiť všetko tlmené a zameškané. Noví, mladí prichádzajú, aby zasvätili životy múze javištneho umenia (len ako príklad uvádzam, že na konkurz prihlásilo sa do činohry ND 98 uchádzačov).

Dramatikovia hlásia sa tiež svojimi dielami k oslave nového radostného života a všetci, ktorí či už priamo, alebo nepriamo zasahujú do nášho divadelného umenia, podávajú nám pomocnú ruku a sú nám nápomocní pri zdolávaní divadelných problémov.

Účinok revolúcií na náš divadelný život dá sa konkretizovať veľmi jasne. Práve tak, ako jasne dajú sa konkretizovať dôsledky gazdovania fašistickej reakcie.

Revolúcia v roku 1918-19 dala nám prvé slovenské profesionálne divadlo. Dala nám prvých pionierov slovenského divadelníctva a malý, ale pevný káder slovenského javištneho dorastu.

Fašistická reakcia — ako v každom umeleckom odvetví — aj v divadelníctve znamená krok nazad. Poprední umelci nášho divadla boli alebo odstavení, alebo opustili divadlo sami. Nastáva sociálny úpadok členstva a s hľadiska ideového je to ešte horšie. Nad repertoárom bdie jednak vonkoncom sfašizovaný úrad propagandy — pápežskej ako sám pápež — a jednak neblahé ministerstvo školstva a „osvety“, ktoré hrdúsi každé voľnejšie slovo, každý slobodnejší umelecký prejav.

Každý pokus o rekonštrukciu javiska naráža na nepreko-

nateľný odpor mestskej rady a najmä jej reprezentanta. Mnoho energie vyplýva sa na kompetenčné a osobné spory a naliehavé divadelné problémy riešia sa komicky a trápne.

Aký to musel byť otras, ktorý uskutočnil dlhoročné túžby za niekoľkých mesiacov. Musela prísť revolúcia, aby sa stalo skutkom to, čoho sme dnes svedkami.

Dva mesiace po oslobodení Slovenska odhlasovala Slovenská národná rada poštátnenie našich divadiel.

Tri mesiace po oslobodení započalo sa s rekonštrukciou javiska a tieto práce sú už skončené.

S výstavbou dielni a skladišť pre ND započne sa ešte tohto roku.

Prístavba k javisku bude uskutočnená v budúcom roku.

Toto sú konkrétne fakty. S týmito revolučnými zásahmi stretávame sa v každom odvetví nášho života. Po mnohoročnom teoretizovaní a rečňovaní pristupuje sa k realizovaniu a neberie sa do ohľadu otázka, či sa nám to vyplatí, alebo nevyplatí, či to bude drahé, alebo ešte drahšie. Dominuje tu jediná otázka: Či je to pre národ užitočné, alebo nie.

Rozsah týchto zásahov pocítíme v blízkej budúcnosti. Bude sa on zračiť v sústavnom zlepšovaní kvality nášho divadelného prejavu, oslobodeného od nežiadúcich a škodlivých vplyvov mimodivadelných, no prejaví sa najmä v plánovitej výstavbe nášho divadelníctva v takých rozmeroch, aby ono obsiahlo celú oblasť našej vlasti a zachytilo všetky vrstvy nášho ľudu.

Zostane nesporným faktom, že revolúcia. — a najmä posledná — oplodnila naše divadelníctvo v smysle čo najkladnejšom. Oslobodila nás predovšetkým od reakčného ponímania, že divadlo je zábavkou „pre pánov“, zabezpečuje nám dôstojnú platformu v umeleckom a spoločenskom živote a napokon dáva nám všetky prostriedky na plnenie poslania, ktoré je nám určené.

(Pravda zo dňa 28. 8. 1945)

Alexander Matuška

Spomienky a pripomienky

Mnohé prehrmelo od augusta 1944 nad našimi hlavami, veci svetodejného dosahu, ktorých sme boli len svedkami a divákmi, nie aj spolutvorcami. A už je tu august 1945, výročie toho počínu, ktorým sme skromnou mierou prispeli spravodlivej veci celej Európy a mierou dosiaľ nebývalou veci svojej vlastnej. Vždy vládli tomuto národu iní, nikdy nedržal opraty svojho osudu on sám; a je príznačné, že aby prišiel definitívne k vláde nad svojimi vecami, musel sa dôkladne dištancovať od tých, ktorí sa vydávali za krv z jeho krvi a za kosť z jeho kostí, musel vypovedať boj *slovenskej* vrajvláde. Šesť rokov mu naočkovávala novoeuropské injekcie, šesť rokov mu nehanebne skrže svojich mizeráckych ideológov falšovala jeho minulosť, šesť rokov mu zámerne krivila chrbtovú kosť, dala mu aj dobré bydlie, jedno z najlepších v Európe a — predsa sa v ňom sklamala, lebo jej pri prvej možnej príležitosti ukázal, že jeho trpezlivosť má tiež svoje hranice. Nedal sa kúpiť a neupriamil sa na pomerný blahobyť — pocítil chvíľu príhodnú a chopil sa jej. A bola to veľká chvíľa, keď, ako krásne napísal M. M. Hodža: „nikda nevelebnie a neveličnie národ spravodlivejší, ako keď sa bráni a nad vrahy svojimi vršňe berie.“ Môž' byť, že ako tvrdili a stále ešte tvrdia niektorí, bola revolúcia z vlaňajšieho augusta do veľkej miery improvizovaná a tak; môž' byť, že nebola úplne premyslená a podobne. Ale v tom, aj v tom — a kto si potrpí na gesto, povie, že *práve* v tom — je jej veľkosť. Naozaj, nebolo vari, reálneho

výhľadu na prajný vojenský výsledok — verilo sa voň len; Rusi neboli ďaleko, ale ani blízko; povstalci boli vystavení možnosti útoku so štyroch strán, dookola okružení silami, ktoré sa neodvratne bortily, no ktoré nás ešte i svojim pádom mohli zadusiť. Spontánnosť ľudového nástupu pri mobilizácii však bola o poznanie väčšia, ako uvažovanie a rávanie. Išlo do tuhého a živého, ale — ako povedal ten istý M. M. Hodža — „keď ide komu do živa, i smrti sa chyti“. Pátos odvahy pochytí masu; nech akokoľvek, ukázali sme prvý raz sebe samým i svetu, že sa vieme vylomiť z malosti zemepisnej a početnej k veľkosti podujatí a činov. Prekonali sme v sebe samých svoju „kútkovitosť“, svoje „malosvetárstvo“. A ten, ktorý kedysi bez žartu a v zúfalstve nazval svoj národ zhnitým drevom a spravil nad ním kríž, bol by vtedy musel svoj úsudok dôkladne poopraviť. V čase, keď bolo jasné, že zmiznú a dohrajú oveľa väčší ako sme my, baranie otroctvo ustúpilo rozhodnému odhodlaniu neprísť o seba samých.

✱

Bola odvaha i úvaha. Odhodlanie sa živilo a fundovalo nielen politicky a morálne, ale aj historicky, poukazom na slovenské dejiny. Nebolo nijako ťažké podprieť revolučného ducha našou minulosťou — básnikmi, spisovateľmi, ideológmi. U kohože, počnúc Hollým, cez štúrovcov a končiac v prítomnosti celkom čerstvej, u ktoréhože význačnejšieho a menej významného, skutočného a nedoplatného slovenského vzdelanca nebolo možné ľahko nájsť doklady v jeho zásadne *protinemeckom* a zároveň slovanskom smýšľaní? A tak sa v novinách, v tomto časopise, v pásmach a prednáškach Slobodného slovenského vysielateľa a inde citoval Hollý (Na slovenský národ), Kollár a Šafárik, Štúr (Slovanstvo a svet budúcnosti), M. M. Hodža (ten hovoril o nemeckom všeberstve, všezderstve a haboberlotrovstve), J. M. Hurban (ktorý na výhrážku Ma-

d'ara, že ak slovenské memorandové požiadavky budú splnené, spoja sa Maďari s Nemcami, odpovedal: tak dobre a my sa spojíme so sto miliónmi Slovanov), Janko Král, Samo Ormis (Nemci — „najrafinovanejší sebci a bruchopasnici, čo ani na slzy, ani na prosby, ani na dôkaz vernosti, zásluh a pravdy nedajú — ale jedine kyjakovým dôvodom ustupujú“), Pavol Hečko (o tom, ako sa Nemcom vždy sníva o kultúrnom posolstve k iným národom, najmä k Slovanom — „no ale práve pre toto vnucovanie nám svojho ducha, svojej reči a kultúry, pre túto neprirodzenú hegemoniu, nikdy cieľa svojho nedojdú“), Palárik a Radlinský (ktorí chceli spojiť slovenské cirkvi), Vajanský (ktorý v málo známom článku poprel základnejšie vplyvy nemeckej kultúry a spisby na nás), Škul-téty („Nám je Slovanstvo nie prázdny zvuk, nie priestrans-tvo na mape, ale nádej a viera“), a iní a iní, všetci, každý. A keďže vojna, v ktorej sme si sami išli na pomoc, mala skon-čiť sociálnym zvratom v samej štruktúre v spoločnosti, spá-jalo sa v článkoch, prednáškach, pásmach, proklamáciách, ná-rodne so sociálnym a zase: dalo sa plným priehrštím naberať, nie prosto len z ducha čias, ale z hociktorého staršieho i nov-šieho slovenského básnika . . . Takže, keď pisateľ týchto riadkov hovoril — z nedostatku lepšieho zástupcu — na sjeďnocovacom sjazde komunistov a sociálnych demokratov za kultúrnych pracovníkov, mohol oprávnene povedať, že to, čo si Slováci práve vybojujú zbraňou, bolo dávno našimi básnikmi v minulosti vybojované perom.

☆

Po výhre, ktorá stála desiatky tisíc životov, možno teraz niečo právoplatne očakávať a niečo aj žiadať. Kultúrny pra-covník, t. j. ten, ktorý mieni, že aj kultúra je dosť dobrá poli-tika, mal by, povedzme, asi takéto pripomienky. Sú opravdoví ilegálni pracovníci, tvorcí a organizátori povstania — sláva im

a miesto vo vedení a práci; sú obeť povstania — večná im pamäť, ale postarajte sa o tých, čo po nich zostali; sú jeho skromní pomocníci, ktorí nechcú byť menovaní — česť im. Ale sú aj hochštapleri a príživníci povstania, podzemní pracovníci zo Cercla v Savoyke, elegantné dvojradowé ploštice, ktorých drzosť počína byť neznesiteľná. Zakrútiť im krk, vyčistiť od nich priestor, lebo sa lahtikársky premrhá mravný úver, tak bolestnými a tvrdými skúškami získaný. Skromný kultúrny pracovník očakáva v súvislosti s tým, že tisícvestokorunový gardisti, t. j. tí, ktorí verili vo víťazstvo Nemecka a dostávali za to mesačne len 1200, slovom tisícvesto K, môžu byť lu-dovými súdmi bezpečne oslobodení a nemusia sa pred ne ani dostať; mali by sa však pred ne dostať a byť príkladne potre-staní maharadžovia bývalej Slovenskej republiky, to jest tí, ktorí veľmi ľutovali Židov, ale veľmi energicky arizovali, ktorí v nemeckú víťoriu neverili, naopak vedeli, že to raz krachne, a preto sa horúčkovite obohacovali. Veď sa hádam aspoň tro-chu odzvonilo politike, ako pánskemu huncútstvu?

A pripomienka najzávažnejšia v istom smysle. Možno oča-kávať, že bude zarazená odvážnosť tých, ktorí si dovoľia na-písať úradný prípis toho smyslu, že nariadenia SNR sú povahy ľudskej, kdežto právo cirkvi na školu je charakteru a pôvodu božského. Odvolávajú sa, niektorí, vo všetkom na tradíciu, ale tá býva všaková a niekedy dokonca revolučná. Napríklad starý Hurban zaiste nebol vzorom človeka slobodomyselného, a predsa! Napísal aj takéto veci: „Náš život slovenský najväčšmi zato kulhá, že ho doteraz skoro sami theologovia len opatrú-vali . . . ; pokým Slováci nedostanú na čelo genia sociálneho, do toho času budú vždi v národnosti svojej len ňedochúďcence“ A ešte: „Z theologov ňepostane naše sociálne-národno šťastja“. Dost jasné? Priveľmi až, a to nespomíname tradíciu palárikov-skú, požiadavky Palárika, medzi ktorými medziiným bola aj socializácia cirkevných veľkostatkov . . .

Tak sa vidí, že už dnes doplácame na to, že sme určitých. dokonca veľmi určitých ľudí nechali na pokoji, znova zachvátení veľkodušnosťou, ktorá sa nám už raz nevyplatila, vtedy, keď boli pred ústupom pustení na slobodu tí, od ktorých nebolo možné nič dobrého očakávať. Nepochybne je veľkodušnosť čnosťou čnosti, ale môže sa zvrátiť v hlúposť a byť hodnotená ako neprezieravosť, keď tí, ktorým sa jej dostáva, majú mocný sklon považovať noblesu za slabosť a podľa toho sa držať. Naše povstanie sa nám neprihodilo, vzniklo z vôle a zámeru. Dovoľme a strpíme teraz, aby sme boli naďalej len svedkami svojich príhod, alebo sa rozhodneme pre reguláciu a keď treba pre metódy, o ktorých je isté, že sa im porozumie? Je dosť shocking na inteligenta žiadať niečo takého? Áno, dosť a veľmi. Ale s tými určitými sa rozprávať nedá, oni zmúdrejú len pod nátlakom materiálnych, a nie rozumových dôvodov. Tendencia sa ukázala, bol úmysel sobrať na voz čo najviac ľudí; nedokázala sa však a nemožno preto už čakať, treba vyvodiť dôsledky, a veľmi konkrétne, hneď a zaraz.

(Nové slovo zo dňa 29. aug. 1945)

Laco Novomeský

K I. kongresu umelcov a vedeckých pracovníkov

Na prahu nového života musia si i naši umelci a vedeckí pracovníci sformovať náhľady na vlastné postavenie v prestavovanej spoločnosti a práve kongres slovenských umelcov a vedeckých pracovníkov, ktorý bude v dňoch prvého výročia nášho národného povstania v Bystrici, v podstatnej svojej časti venuje pozornosť prácam v tomto smere. Náš kultúrny rozvoj od konca minulej svetovej vojny je nepochybne obrovský. Jednako možno povedať, že minulosť, pri všetkom poklonkovaní kultúrnym pracovníkom, nepriala kultúrnemu vývinu v takej miere, v akej si to možnosti nášho kultúrneho rozvoja zasluhovaly. Uznajme shovievavo, že nemohla si počínať inakšie, než ako si počínala. Obdobie života súčasných pokolení bolo zaťažené tisícokrakými inými starosťami než je starostlivosť o kultúrny rozvoj. Neprestajné zápasy národné a sociálne absorbovaly sily fyzické i morálne a aj chvíle najhlbšieho pokoja prežívali sme v očakávaní a uprostred príprav na novú vojnu, ktorá napokon aj vypukla, takže umenie, vedy, ich popularizácia v rámci veľkorysej kultúrnej výchovy národa, nemohly mať v ústrojenstve nášho národného života to miesto, aké im podľa významu prináleží. A pritom vnútorná zákonitosť vývoja umenia i jednotlivých kultúrnych i technických disciplín vedeckých domáhala sa nezadržiteľne významnejšieho miesta i širšieho uplatnenia a práve preto dostala sa do rozporu s platnými politickými osnovami i s celou spoločenskou skladbou.

Odvážne by bolo tvrdiť, že po vojne, ktorá práve prestala, nastáva zlatý vek večného pokoja. Svet sa ešte nespamätal. Porazení si ešte nezvykli na porážku a mnohí vífazi nevedia ešte, kde sú hranice ich vífazstva. Jednako však už dnes vieme, že sa nám otvára výhľad do pokojnejších časov, v ktorých náš spoločenský život sa bude vyvíjať na inej rovine. Vieme tiež to, že zväčšia sa nároky na kultúru a — tu sa stretávajú požiadavky kultúrne s požiadavkami spoločenskými — preto tiež organicky zaujme kultúra nové, dôstojnejšie miesto v našom verejnom živote a dávnejšie požiadavky jednotlivých odvetví kultúrneho organizmu môžu byť realizovateľné. A svedčí len o životaschopnosti nášho kultúrneho života, že už v prvých týždňoch nového života, uprostred ťažkých starostí o uhájenie holého bytia, schádzajú sa kultúrni činitelia zo sveta umenia i vedy, aby si vytýčili najbližšie i vzdialenejšie ciele, ktoré chcú uskutočniť a určili si spôsob, ako k takýmto cieľom dôjsť.

Tieto predsavzatia však môžu byť iba časťou programu bystrického kongresu. V tejto chvíli je dôležitejšie vytvoriť čistou atmosféru, v ktorej pokojne a vecne je možno o praktickom programe našej umeleckej a vedeckej činnosti pohovoriť. A prečistiť ovzdušie možno jedine dôkladným zvážením udalostí umeleckého i kultúrneho života v najbližšej našej minulosti. Potrebné je poďívať sa dôkladne, ako žilo naše umenie i naša veda menovite v uplynulom storočí, keďže si nárokuje svojim potrebám primeranejšie miesto v novej spoločnosti a keď na nich ide nová spoločnosť budovať svoje nádeje. Kým sa komu sveruje nejaká úloha vo verejnom živote, žiada sa jeho preverenie, istota o jeho charaktere, tým skôr sa môže žiadať preverenie inštitúcií a ich reprezentácií, kým sa im sverí vedúca úloha v našom novo sa utvárajúcom spoločenskom živote. Bez toho, že by sme chceli predbiehať výrokom prvého kongresu umelcov a vedeckých pracovníkov, môžeme

povedať jedno. Naše umenie i naša veda obstály v ťažkých skúškach prekonanej minulosti i keď sa naši umelci a vedec-kí pracovníci, ktorí menej z presvedčenia, viac však z túhy po kariére alebo len z nevidomosti a zo slabosti, podľahli svodu alebo nátlaku, a ich počínania neboly také dôsledné a nesmlúvavé, aké si vyžadovala čistota a istota umeleckej i vedeckej pravdy, ktorú mali uhajovať. Pritom všetkom však naše umenie ostalo intaktné voči myšlienkam — ak ich myšlienkami možno nazvať — ktoré svet rozvrátily a vohnaly kontinenty do nesmiernych katastrof. Politicky, hospodársky, vojensky, administratívne, stáli sme v bezprostrednom dosahu znacizovaného nemeckého imperializmu. No v našom umení (a tu myslím na tvorbu, ktorá sa bez zapýrenia umením môže nazvať) nenachodíme jednako stopy po ideológii, ovplyvňujúcej oficiálny verejný život v rokoch 1938—1944. Nacizmus uznávala a vebila nanajvýš periferia, a tak v umení ako aj vo vede, ktorá sa ostatne vždy chytá čohokoľvek, aby sa uplatnila. Vážne úsilia umelecké však zachovaly bytostnú čistotu umenia, ba čo viacej, prispely pozoruhodným dielom k zápasu o oslobodenie spoločenstva od vplyvu a nátlaku nacizmu.

Na tomto poli teda neprichodí kongresu umelcov a vedeckých pracovníkov vykonávať nijakú revíziu umeleckej činnosti a vedeckej práce na Slovensku. Musí však dať lekcii z občianskej statočnosti a musí v súlade s názorom verejnosti prízvukovať nerozlučnú jednotu osobnosti a diela, ak chceme, aby dielo bolo vážené a osobnosť ctená. Akčný rádius súčasnej umeleckej i vedeckej tvorby nie je zmenšovaný cudzotou a nepochopiteľnosťou jej myšlienok a podnetov, ale zväčša tým, že nie vždy stojí človek — celý človek — za týmito myšlienkami a podnetmi. A najmä naša doba, ktorá veľké množstvá statočných videla umierať zato, aby sa udržal bunker, kóta a piaď, inak azda bezvýznamnej zeme, právom si žiada, aby umelci i vedci žili celým svojim životom pre myšlienku a pravdu svojich kníh a diel.

Utvárala sa u nás celá politicko-filozofická sústava, ktorá pripúšťala výnimky z tohto pravidla, dnes i naším národom tak húževnato vyznávaného. Opatrnícka múdrosť pohodlnej oportunity priamo nabádala k chovaniu, ktoré i naša verejná mienka zaslúžene ostro pranieruje. Jej generálnym argumentom bola naša malosť. Z našej početnej malosti vykonštruovala sa i bezvýznamnosť našej statočnosti a dôslednosti. Uznáva len to, čo prispieva k nášmu pohodliu. Toto pohodlníctvo, tietoacity menejcennosti, túto oportunitu, pomýlené vedomie bezvýznamnosti „pretože sme malí“ budeme musieť energicky prekonávať. Pravda, nie velikášstvom, namyslenosťou, ale šírením povedomia, že sme takí veľkí, ako hocikto iný vo svete, ak vyznávame s ním spoločnú myšlienku, ak s ním spoločné sú naše nároky i povinnosti voči životu a spoločnosti. Priznanie sa k týmto myšlienkam bude ďalším cieľom Prvého kongresu umelcov a vedeckých pracovníkov.

(Nové slovo zo dňa 29. aug. 1945)

Josef Rybák

Pozdrav slovenským spisovateľom

V Banskej Bystrici se scházejí slovenští umělci a vědci, aby si pro přítomnou dobu ujasnili povinnosti, jež jim vkládá v této převratné historické době osvobozený národ. Představitelé slovenského kulturního života rukuji o těchto otázkách v předvečer slavností prvního výročí slovenského národního povstání. To dává také smysl a význam této jejich manifestaci.

Pozdravujeme slovenské umělce a vědce, rukující dnes pod prapory svobody, pozdravujeme je, že jsou nám nejbližší v bratské jednotě slovanských národů, ale také proto, že v nich vidíme čínorodou a významnou složku světového bratrství a společenství všech pokrokových tvůrčích sil, jež spolupomáhaly vybojovat svět svobody proti zlotřilým fašistickým a nacistickým záměrům, a jež si dnes uvědomují, že zdaleka ještě nenastaly doby, aby bojovný postoj kultury byl bez oné bdělosti a pohotovosti, s jakou svět svobody hájí proti nacistické tyranii a zkáze hodnoty lidstva.

Vzpomínáme zde dob, jejichž odkaz nemohlo vyhladit ani násilné a nesmyslné odloučení šesti válečných let. Jsou to doby, kdy jsme se slovenskými soudruhy a přáteli, umělci i vědci probíjávali cesty k základům široké kulturní výstavby, kdy jsme k společnému prospěchu doplňovali si mezi sebou výsledky svého poznání, i měřili si dráhu, kterou jsme

vykonali na poli tvůrčí práce. To je tradice, v jejímž jméně dnes pozdravujeme s bratrskou vřelostí své slovenské druhy.

Věříme, že plodná léta těsné kulturní součinnosti a spolupráce jsou před námi. Věříme, že mi Češi stejně jako naši bratři Slováci splníme v kulturní oblasti všechny úkoly, jež nám ukládá naše slovanská přináležitost i naše povinnost hájit prapory svobody, pokroku a výsledků, vzešlých z tohoto boje. To chceme především činit ve velké bratrské jednotě s velkým Sovětským svezem i se všemi mírumilovnými a demokratickými národy světa.

(Rudé právo, 26. 8. 1945)

J á n R a k

Bud' prekliata

Ja preklínam ta besný bes
ktorý chceš ničít naše polia
Ja preklínam ta za údes
ktorý nám vrháš na údolia

Bud' prekliata ty spupná zmija
šialenstvo veľké Germánia

Žalujú mestá dediny
ostáva smutná kapitola
ach boly krásne bez viny
a ľahly v trosky do popoľa

Bud' prekliata ty spupná zmija
šialenstvo veľké Germánia

Žaluje všetko so všetkých strán
končiny veľké šire kraje
Spálil ich oheň strašných drám
žaluje zem že zničená je

Bud' prekliata ty spupná zmija
šialenstvo veľké Germánia

Žalujú ľažkou žalobou
ženy a deti skrvavené
Zmieraly strachom nad hrôzou
ach stavali ich kati k stene

Buď prekliata ty spupná zmija
šialenstvo veľké Germánia

Chveje sa nocou hviezdny rov
Kto vyzpráva takú vinu
Hľa telá ležia bez hrobov
vranám a víchru na hostinu

Buď prekliata ty spupná zmija
šialenstvo veľké Germánia

Ja preklínam Ťa strápený
zúfalý v tomto veľkom žiali
a pomstu volám za tých
čo v katovaní umierali

Buď prekliata ty spupná zmija
šialenstvo veľké Germánia

Priebeh a prejavy

z I. Sjazdu umelcov a vedeckých pracovníkov

v Banskej Bystrici

dňa 27. a 28. augusta 1945

PROGRAM*)

I. Sjazdu umelcov a vedeckých pracovníkov

v dňoch 27.—28. augusta 1945 v Banskej Bystrici
(Národný dom).

27. augusta: o 9. hodine

1. Otvorenie a privítanie.
2. Pietná spomienka na zosnulých umelcov a ved. pracovníkov.
3. Voľba predsedníctva.
4. Prejavy hostí.
5. L. Novomeský: referát o umelecko-kultúrnych otázkach včerajška a dneška.
6. Diskusia o referáte.
7. Zakončenie.

Prihlášky do diskusie treba podať písomne predsedom Prípravného výboru pred započatím zasadnutia.

o 16. hodine

Pracovné zasadnutia:

oddelenia umelcov: oddelenia vedeckých pracovníkov:

1. Otvorenie.
2. Referáty o úlohách Umeleckej a ved. rady
D. Tatarka Dr. Fr. Bokes

3. Diskusie o referátoch.
4. Referáty o odborovom organizovaní umelcov a ved. pracovníkov
Dr. J. Poničan Prof. Ing. J. Gonda
5. Diskusie o referátoch.
6. Rozprava o manifeste.
Doterajší materiál prečítajú
M. Huba Dr. M. Milan
7. Voľné návrhy.
8. Zakončenie.

28. augusta: o 8. hodine

Manifestačné shromaždenie sjazdu

1. Otvorenie.
2. Ustavenie Umeleckej a vedeckej rady.
3. Krátka prestávka.
4. Návrh UVR na udelenie národných cien za umenie a vedu.
5. Predloženie manifestu umelcov a vedeckých pracovníkov.
6. Pripomienky a schválenie manifestu.
7. Pozdravné telegramy.
8. Telegrafické pozdravy.
9. Zakončenie.

*) Takto boli pôvodne programované zasadnutia. Za sjazdu boli v programe menšie zmeny.

(Poznámka red.)

Sjazd sa začal

Slovenskí umelci a vedeckí pracovníci zavítali 26. augusta do Banskej Bystrice, aby snemovali a aby sa zúčastnili aj na celonárodných oslavách I. výročia Slovenského národného povstania. Vo večerných hodinách navštívili Dom tlače, kde sa stretli s českými spisovateľmi, umelcami a zástupcami tlače.

Od oslobodenia Slovenska naši umelci a vedeckí pracovníci stretajú sa po prvý raz na svojom pracovnom sjazde, ktorý otvorili 27. augusta v banskobystrickom Národnom dome. Na toto snemovanie, ktoré otvoril poverenik SNR pre informácie Michal Chorváth, zavítal aj vzácny hosť minister školstva a osvety univ. prof. Dr. Zdeněk Nejedlý, ďalej povereníci Laco Novomeský, Dr. Ivan Horváth a Dr. Štefánik, za českých spisovateľov Karel Konrád, Jozef Rybák, Dr. Scheinpflug, L. Linhart, Lumír Čivrný, František Nechvátal, Ján Drda a Bojar.

Vzácných hostí privítal poverenik Michal Chorváth. V pietnej spomienke za padlých umelcov a vedeckých pracovníkov spomenul Dr. Alžbetu Göllnerovú, slovenskú kultúrnu historičku, ktorá sa stala obeťou masového vraždenia v Kremničke, ďalej akademického maliara a grafika Jána Nováka, ktorý padol ako hrdina-partizán, akademického maliara Vargu a Weissa-Kubínčana, ktorí zahynuli v Mauthausene. Z českých spisovateľov a vedeckých pracovníkov spomenul Vladimíra Vančuru, Jozefa Čapka, Julia Fučíka, E. Urxa a Bedřicha Václavka.

Prítomní umelci a vedeckí pracovníci povstaním vzdali hold pamiatke obetí z radov spisovateľov a vedeckých pracovníkov, ktorých životné dielo zaväzuje zvelaďovať ich dedičstvo.

Poverenik Chorváth spomenul potom zosnulých spisovateľov a kultúrnych pracovníkov, ktorí sa zúčastnili na sjazde slovenských spisovateľov v Trenčianskych Tepliciach na jar r. 1936, a to: Teréziu Vansovú, Elenu Maróthy-Šoltésovú, Jozefa Gregora Tajovského a ostatných kultúrnych pracovníkov, ktorí umreli za posledných 6 rokov.

Poverenik Chorváth po uctení pamiatky a diela zosnulých spisovateľov a vedeckých pracovníkov prečítal návrh členov čestného predsedníctva sjazdu, v ktorom sú: Janko Jesenský, Ivan Krasko, Timrava, prof. Dr. Štefan Bella, architekt Dr. Dušan Jurkovič, Ilja Erenburg, univ. prof. Dr. Zdeněk Nejedlý, Maxim Rylskij, Ivan Olbracht, Vítězslav Novák a univ. prof. Dr. Ján Mukařovský.

Do riadneho predsedníctva sjazdu boli zvolení: pov. Laco Novomeský, poverenik Michal Chorváth, prof. Dr. Juraj Hronec, docent Dr. Igor Hrušovský, prof. Dr. Anton Štefánek, Dr. Mikuláš Bakoš, Štefan Bednár a Andrej Bagar.

Otvárací prejav poverenika SNR pre informácie Michala Chorvátha

Vysokoctené shromaždenie!

V roku 1936 pod tušením blížiacej sa riavy, sišli sa slovenskí kultúrni pracovníci v Trenčianskych Tepliciach, aby povedali svoje varovné slovo a aby vyzvali národ a štát chrániť tie zásady zdravého rozumu, umenia, mravnosti, ktoré jedine zaručujú zdravý vývin ľudstva. Závažné údalosti, ktoré nasledovali od tých čias až doteraz, ukázaly, že zásady, obsažené v trenčiansko-teplickom manifeste, neboly frázy, hodené do vetra, že v jadre obsahovali všetky smernice, ktorými sa máme spravovať, aby sa zachovaly národu a ČSR všetky nevyhnutné predpoklady pre rozvoj.

Nie všetci účastníci oného pamätného sjazdu dodržali ten sľub vernosti, ktorý sme si tam dali. No jednako veľká väčšina slovenských umelcov a kultúrnych pracovníkov spolu s celým národom dala sa nimi viesť a tomu ďakujeme, že dnes, po toľkých strastných udalostiach, stojíme tu v slobode a pevne odhodlaní rozvíjať tie základy, z ktorých táto sloboda sa zrodila.

Prípravný výbor tohto sjazdu pokladal za nevyhnutné, aby v čas, keď celé Slovensko oslavuje výročie svojho povstania, najvyšší čin vo svojej histórii, sišli sa aj vedúci kultúrni pracovníci slovenskí, aby jednak vzdali vrúcnu vďaku za tie ne-sčíselné obete, prinesené za slobodu národa slovenského i bratského národa českého, aby vzdali vďaku za hrdinstvo bojovníkov domácich i zahraničných, ktorých dielom je obnova

našej drahej ČSR, jednak aby zbilancovali činnosť svoju a načrtli pevné zásady kultúrnej práce v našom obnovenom štáte.

Pritom dovoľujem si pripomenúť, že zásady, vyslovené v trenčiansko-teplickom manifeste, sú v jadre totožné s myšlienkami, ktoré sa plne uplatnily pri obnove našej Československej republiky ako ľudovo-demokratického štátu rovnoprávných slovanských národov Čechov a Slovákov. Preto s hrdosťou priznávame sa k tomuto dedičstvu a nemusíme vy-nachádzať nič nového, keď chceme terajšie naše práce vykonať v tomto duchu jasne, pevne a radostne.

Otváram tento Sjazd slovenských umelcov a vedeckých pracovníkov v bezpečnej istote, že znova nájde všetky veľké smernice, ktoré budú určovať našu kultúrnu prácu, na blaho slovenského národa a ČSR.

Lumír Čivrný

Projev

*pronesený při zahájení I. Sjezdu
slovenských umělců a vědeckých pracovníků
v Banské Bystrici 27. VIII. 1945.*

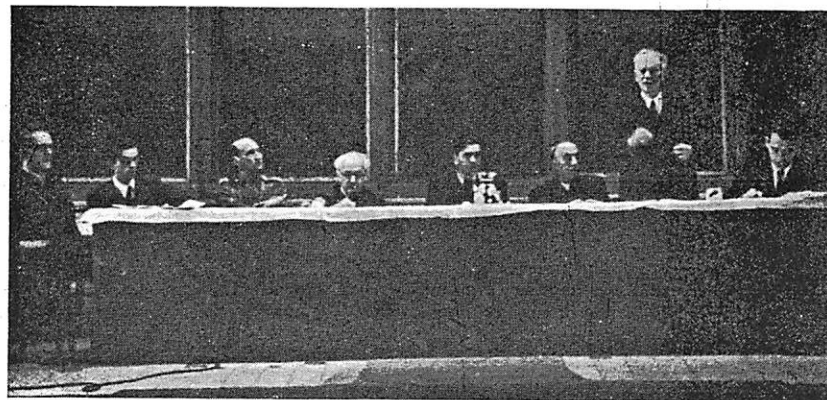
Milí přátelé,

dovolte mi, abych jménem českých spisovatelů a za českou kulturní veřejnost vůbec srdečně pozdravil první Sjezd slovenských umělců a vědeckých pracovníků, konaný při výročí Slovenského povstání v Banské Bystrici.

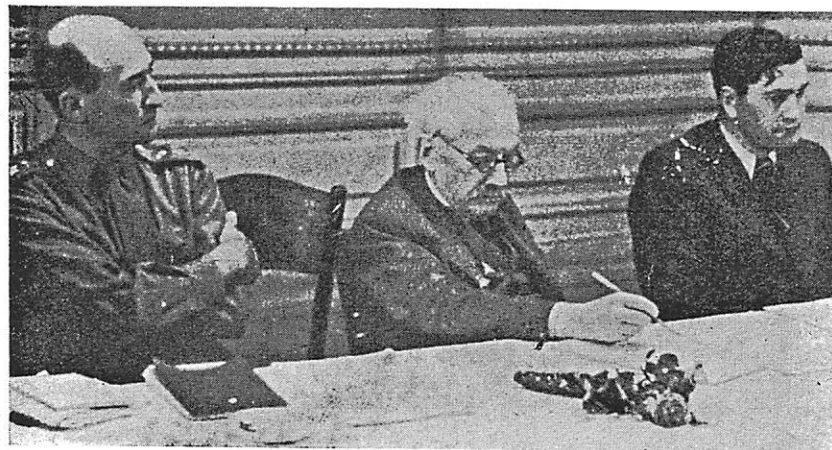
Čeští spisovatelé, umělci a kulturní pracovníci spatřují v souvislosti tohoto sjezdu s oslavou povstání řadu významných fakt. Slovenské povstání je nám všem dnes nejen pevným ukazatelem pro všechny budoucí politický, hospodářský a sociální vývoj života bratrských národů českého a slovenského v rámci nové, lidové a demokratické republiky, je nám též velikou zástavou morální. Bylo nesmírným vzepětím síly v rámci široké fronty světového boje proti barbarství fašismu, skvělou posilou této fronty, důkazem, že slovenský národ a také slovenská kultura jsou a chtějí být oporou pokroku, demokracie a svobody. A bylo při tom i signálem do Čech, signálem, který přišel do těžkého období českého protinacistického boje, dovedl působit jako příklad, alarmovat nové síly a povzbudit k vystupňování boje za lepší budoucnost. A dnes, když se skláníme před památkou hrdinů slovenského povstání, připomínáme si vedle tisíců obětí z řad nejširších vrstev lidu spolu se jmény slovenských kulturních pracovníků, kteří

v tomto boji padli, zároveň jména padlých kulturních pracovníků českých. Ta obojí jména, nám všem drahá, dokumentují nejen těsnou souvislost kultury slovenské a české, nýbrž i nutnost sepětí obou těchto kultur s národem a s jeho nejprogresivnějším jádrem, s pracujícím lidem, jenž vedl svůj boj nejpevněji. A jen na tomto základě se nám dnes rýsuje otázka jednoty a spolupráce obou bratrských národů, slovenského a českého. Neboť slovenským povstáním bylo jasně ověřeno všechno, co jsme už dřív dobře věděli o slovenském lidu a o slovenské kultuře, která, jak ukázal na příklad poslední sjezd slovenských spisovatelů před válkou, roku 1936, byla vedena myšlenkami demokracie, pokroku a lidskosti. Hrdinstvím a obětmi, jež za povstání dal světovému boji s nacismem slovenský národ a jež dnes zavazují, bylo potvrzeno, že slovenský národ se ve své většině staví za nový svět, proti nacistickému temnu a jeho domácím pomahačům a udržovatelům, opíraje se o tradici nám známou a vyjadřenou i nejlepšími činiteli slovenské kultury. V tomto smyslu bylo slovenské povstání také manifestací jednoty a spolupráce národa slovenského a českého, jak ji vždy chápalo progresivní jádro obou národů. Ta jednota znamená spolupráci rovného s rovným na jednom jediném díle, na přípravě a budování nového, lepšího světa. A tu se dostáváme k dalšímu významnému faktu. Slovenské povstání, podporované s tak nesmírnou obětavostí a účinností hrdinskou Rudou armádou bratrského Sovětského svazu, spojovalo i náš český protifašistický boj ještě pevněji s úsilím sovětských národů. Zařadujíc slovenský národ do slovanské protifašistické fronty, vedené SSSR, do fronty, která se projevila jako nejpevnější, vytyčuje slovenské povstání pro budoucnost jednoznačně nutnost slovenské orientace. V kultuře to zároveň znamená, že byla posílená míra lidskosti. Neboť kultura nám není jen záležitostí několika jedinců, ať si pěstují k sebe větší průzračnosti své výlučné představy o svě-

tě a o životě; kultura je nám morální silou, která musí spojit a žít všichni lidé. A v této válce dokázaly právě národy bratrského Sovětského svazu, že kultura u nich má tuto funkci, že se opravdu rozrůstá do nejširší základny a z ní že pak prýští mocné, jinde nevídané prameny síly. To znamená, že slovanská orientace, orientace na východ zaručuje dnes kultuře největší možnou míru lidskosti. Proto chápeme dnes, po roce, jako jeden z nejvýznačnějších faktorů slovenského povstání tento jeho význam orientační. Ve smyslu a pod dojmem těchto základních myšlenek, jež slovenské povstání vedly, pozdravujeme dnes první Sjezd slovenských umělců a vědeckých pracovníků. Umělci, spisovatelé, a v důsledcích své práce i vědečtí pracovníci soustřeďují své úsilí k otázce lidského štěstí. Abychom našli cestu ke štěstí, musíme, jak napsal v jedné ze svých knih Petr Jilemnický, mít v sobě kompas se střílkou, která nám jedním koncem ukáže, co třeba odvrhnout a druhým, za čím třeba jít. Takovou magnetickou střílkou bylo a je v měřítku života národa slovenské povstání. Dnes, když se koná při jeho prvním výročí sjezd umělců a vědeckých pracovníků, přáli bychom si, aby i tento sjezd byl pro slovenskou kulturu takovou střílkou, aby ve svém magnetickém poli soustředil všechny nejtvůřivější síly, jako je dovedlo soustředit slovenské povstání. Aby tak byla ve výstavbě republiky a v přípravě lepšího života slovenského národa dána stejná záruka zdatu, jakou bylo v jeho boji proti nacismu slovenské povstání. V tomto smyslu pozdravuje česká kulturní veřejnost první sjezd slovenských umělců a vědeckých pracovníků v Banské Bystrici a přeje mu srdečně mnoho zdatu.

Predsedníctvo pracovného zasadnutia sjazdu

Povereník Michal Chorváth,
univ. prof. Dr. Zd. Nejedlý,
minister školstva a osvety,
Andrej Bagar

Pozdravný prejav českého
básníka Lumíra Čivrného

Dr. Ivan Horváth

Univ. prof. Dr. Jura Hronec,
predsedovia URV.

Štefan Bednár

Univ. doc. Dr. Mikuláš Bakoš
tajomníci UVR.

Laco Novomeský

Poznámky k diskusii

*na I. Sjazde slovenských umelcov a vedeckých pracovníkov
v dňoch prvého výročia Slovenského národného povstania
v Banskej Bystrici.*

Keď časť účastníkov i tohto kongresu rozchádzala sa s prvého sjazdu slovenských spisovateľov v Trenčianskych Tepliciach na jar r. 1936, netušili sme, že opätovne si budeme môcť zasadiť k spoločným rozhovorom až po 9. rokoch, hoci už aj na atmosféru teplického spisovateľského sjazdu zreteľne doliehalo očakávanie nadchádzajúcich búrlivých otrasov. Vlák, ktorý nás 1. júna večer odvážal z Trenčianskych Teplíc, patril medzi posledné vlaky, premávajúce ešte v mierovej Európe. O niekoľko dní neskôr vypukla občianska vojna vo Španielsku, o ktorej dnes už všetci bezpečne vieme, že bola skromnou ouvertúrou neskoršieho apokalyptického zápolenia, zalievajúceho svet krvou i slzami. Ilja Erenburg, ktorý aj vtedy bol medzi nami, nemohol už napísať zprávu o slovenskom literárnom kongrese, lebo začal mať plno práce s podávaním správ o udalostiach na španielskych frontoch.

Problémy, ktoré nás spaľovali v Tepliciach, staly sa zdánlivo „neaktuálnymi“. Mestá si začali navykať na cvičné poplachy, nebolo už času zastavovať sa pri kníhkupectvách, záujmy sa väčšmi sústredili na spoľahlivé vzory protiplynových masiek a na najlepšie zatemňovacie zariadenia. Národy boli šikované proti sebe k takým srážkam, o akých sme vtedy nemali predstavy. Propagandistickými bubnami vyznávané „uče-

nie" o nerovnocennosti národov a rás i zlovestné pohyby uniformovaných núl, „siahajúcich na spúšť revolveru, keď čujú slovo kultúra", prehlušili úsilia, ku ktorým sa ešte v Tepliciach prihlásili všetci slovenskí spisovatelia: „včleňovať slovenský národ do svetového kultúrneho a spoločenského dejstvomania a stavať ho na stranu kultúrnej pokročilosti veľkých národov", a to takou literárnou prácou, ktorá je „v súlade s túžbami ľudu za sociálnou spravodlivosťou", v čom slovenskí spisovatelia videli „najlepšiu zábezpeku vydobytých hodnôt a tvorenie ďalších podmienok pre vzrast našej literatúry a kultúry". V Tepliciach sme si tiež povedali, že „sme odhodlaní brániť vydobyté hodnoty slobody, nech by už na ne siahal barbarský nepriateľ alebo jeho spojenci tu, či v zahraničí" a že „budeme tak robiť v priateľskej družbe so spisovateľmi českými, nám najbližšími, ako rovní s rovnými". I tieto predsavzatia boli prekrikované ešte v lete toho samého roku fingovanou „prihláškou slovenského národa do medzinárodnej fronty proti židobolševickej Kominterne" a za „slovensko-nemeckú spoluprácu" na povestnom piešťanskom sjazde jednej z domácich politických strán, ktorá sa tohto podvrhu držala na škodu a hanbu nášho národa až do svojho neslávneho zániku. A naše vyznanie, že „cítíme spoluzodpovednosť za osud nášho československého štátu a slovenského národa a preto budeme počúvať na jeho hlas a volanie po šťastí a novej ľudskosti..." dezauovali domáci spojenci barbarského nepriateľa pokútnymi „... i za cenu republiky...", ktoré o dva-tri roky neskôršie prejavily sa v otvorenom útoku na existenciu československého štátu, ale tiež slovenského národa, ako sa neskôršie ukázalo jasne pre všetkých, ďalej proti hodnotám jeho slobody i proti možnosti vzrastu našej literatúry a kultúry.

Vstupovali sme do temnôt bezvýhľadných tak, ako bezvýhľadná bola tma, doliehajúca na naše mestá i dediny. Boly mesiace, ba roky, kedy jedinou jasnou perspektívou bola pre

nás fatalistická viera, že správne je predsa len to, čo sme kedy vyznávali, bez ohľadu na to, že sa proti nemu sprisahaly všetky rozhodujúce deje sveta. Z Rolandových „Okúzlených duší" sme si vypisovali slová Atkine, zodpovedajúce pesimistickej rezignovanosti Julienu Duponta, ktoré nás k takejto viere oprávňovali: „Pre našu vôľu nemá nijaký význam desať, dvadsať, sto rokov. Keď vieme, čo je správne a čo sa musí stať, vieme i to, že sa to stane. To, čo je v našom duchu napísané, je osud... Ide len o to, živiť u tých, ktorých milujeme, energiu a vieru".

Svet sa podstatne zmenšil bolesťou, v ktorej sa zmietať. My, hoci sme zpočiatku neprešli všetkými fázami utrpenia a hrôz, ktorými prechádzaly ostatné krajiny i národy, navykli sme si vnímať *ich* utrápenou dušou, *ich* nervami cítiť a myslieť *ich* mozgami. Drsné skúsenosti sveta pred nami samotnými znehodnotily relatívny pokoj i pomerný blahobyť, v ktorom sme mohli žiť a vypestovali v nás nesmieriteľný odpor proti cene, ktorou sa tieto možnosti platily, t. j. proti opusteniu a zhanobeniu ideálov našej histórie a našej kultúry. Vedomie osudovej spolupatričnosti s českým národom utvrdila v nás česká kalvária a protičeská demagógia krikľavo pestovaná medzi nami hrdkou dešperátov. Hrdé povedomie slovenské prebúdžalo a podnecovalo v nás české, poľské, ukrajinské, bieloruské, ruské utrpenie i utrpenie južných Slovanov, ich legendárna obetavosť v húževnatom odpore proti násilnému, ale tiež umelé pokrikovanie našej tradičnej prítulnosti k slovenskej myšlienke a násilné snúbenie nášho osudu s osudom nemeckým. Brutálne atakovanie demokracie a pokroku, surové couventovanie humanitných ideálov, utvrdzovaly v nás prichylnosť k týmto životným a spoločenským princípom, a to tým hlbšie, čím húževnatejšie sa pokúšali „domáci spojenci barbarského nepriateľa" znehodnotiť tieto zásady a velebiť bezohľadné pokusy o ich rozmetanie.

Avšak aj keď — ako vravíme — náš život nebol podobný drsnej a hrôzypnej krížovej ceste mnohých európskych národov po všetky temné roky fašistického totalizmu a absolutizmu vojny, len z vtácej perspektívy mohol sa zdať pohodlným životom v závetrí, vykupovaným necharakterným prisluhovaním všetkým zvrátenostiam, ktoré svet dusily a národy držaly pod hrdlom. V temnotách, v ktorých stratil svoju slobodu jeden, druhý a tretí národ, stratila sa i slovenská sloboda. Vedeli sme mnohí od počiatku a všetci na konci krušných čias. Nie slovenské oslobodenie bolo vykúpené za zradenie Čechov, za opustenie republiky, za ľahostajnosť k Slovanstvu a popľuvanie demokracie, pokroku i ľudskosti, ale len slobodnú možnosť nevelkého počtu „domácich spojencov barbarského nepriateľa“ (ako sme v Tepliciach nazvali fašizujúcich slovenských reakcionárov), dusiť rozvoj nášho národného života tak, ako ho dusil nacizmus a fašizmus inde, či už vo vlastnej režií alebo prostredníctvom a pomocou Lavalov, Degrelov, Quislingov, Moravcov, Paveličov, Nedičov a iných. Aj u nás boli suspendované možnosti spoločenského rozžitia, politického prejavu, i naši najlepší prechádzali filtrami kriminálov a zaisťovacích táborov, ani my sme sa neubránili norimberskej pohrome, postihujúcej našich spoluobčanov židovského pôvodu a čierne roky európskej kultúry boli čiernymi rokami kultúry slovenskej. Je pravda, že cesty našej neslobody neboli od počiatku lemované šibenicami a hrobami popravených na rozdiel od ciest, ktorými sa vláčily ostatné porobené národy, jeho vzťahujúci sa odpor proti importovanej totalite i glajchšaltungu, čo zdržiavaly ruku, ktorá chcela tak nakladať so životami aktívnych odporcov fašizmu, ako nakladala katova ruka v krajinách od Slovenska na západ, na východ, na sever i na juh. Keď aj nedosiahla u nás hneď v prvých rokoch mieru utrpenia toho stupňa ako inde, nezračila sa v tejto okolnosti ľahostajnosť národa voči programatickému zra-

dzaniu jeho ideálov a vonkoncom už nie jeho prichylnosť k osnove, pre ktorú bol svet zavlečený do vojnového besnenia. Diktát „domácich spojencov barbarského nepriateľa“ bol jednak miernený špecifickými pomermi u nás a neustálymi rozporami v spoločnosti, ktorá ho vykonávala, jednak vzrastajúcim odporom najlepších síl národa proti nemu, takže výnimočnosť pomerov na Slovensku bola počiatočným úspechom tých myšlienok a síl, ktoré sa neskoršie, na prahu piateho roka vojny, otvorene prejavily v Slovenskom národnom povstaní.

Jak efemerne malá bola moc, ktorá vyhlasovala o sebe, že je totožná s vôľou slovenského národa a bola umele stožňovaná s jeho vyznaním, ukázaly prvé chvíle v tomto historickom prelome osudov slovenského národa. Nebyť nemeckých divízií, generálov, SS-manov, Gestapákov, popravicích čiat a Beráterov, ani minútu sa neudrží pri moci spoločnosť, ktorá po 6 rokov samojediná si trúfala reprezentovať vôľu slovenského národa a prezentovať mu vôľu svoju. S nadšením ľudu prešla i vojenská a štátnoadministratívna moc na stranu povstania; „vláda“ popri nemeckej ochrane ostala obklopená len nevelkým počtom váhavecov, ktorí si už nenašli cestu k povstalcom, a potom opovržením, hlbokým, nenávisťným, hlučným i mlčanlivým opovržením obyvateľstva.

Kým niekoľkí verní prekladatelia ešte farbavo prepisovali do zlej slovenčiny pre slovenský národ tisíc a prvú „jedinú a svätú pravdu...“ aby „v túto veril, túto vyznával, tejto pravde vernosť prisahal“, v jedinečnom súlade s opravdovou vôľou slovenského národa deklarovalo slovenské povstanie svoj program, ktorý — napodiv — v cieľoch svojich, niekde i v dikcii je pre širšiu politickú a spoločenskú oblasť shodný s teplickými programovými smernicami slovenských spisovateľov pre oblasť kultúrnu. Na jar v roku 1936 slovenskí spisovatelia „nehľadiac na rôznorodosť v tvorčích, ba i myšlienkových oblastiach“, vyslovili sa „jedným hlasom“, že „ostávajú ver-

ní borbe za slobodu a veľké ideály ľudstva, ktoré pomáhaly tvorcom našej kultúry zabezpečiť národný dnešok". Na jeseň v r. 1944, tiež bez ohľadu na rozličnosť v politickom myslení a v náboženskom vyznaní načína národ borbu za slobodu a veľké ideály ľudstva, ktoré pomáhaly tvorcom slovenskej literatúry národný vývin zabezpečiť. V r. 1936 vyjadrili slovenskí spisovatelia odhodlanie „brániť vydobyté hodnoty slobody, nech by už na ne siahal barbarský nepriateľ alebo jeho spojenci tu či v zahraničí" i rozhodnutie tak konať „v priateľskej družbe so spisovateľmi českými, nám najbližšími, ako rovní s rovnými". V r. 1944 povstáva slovenský národ za znovudobytie hodnôt slobody proti barbarskému nepriateľovi tu i v zahraničí a hlasom svojich politických reprezentantov odhlasuje, že v boji i v práci želá si priateľskú družbu s národom českým, slovenskému najbližším, ako rovný s rovným. V r. 1936 vyhlásili slovenskí spisovatelia, že cítia „spoluzodpovednosť za osud nášho československého štátu a slovenského národa a preto budú počúvať na jeho hlas a volanie po šťastí a novej ľudskosti". Osem rokov na to v hlase a volaní našej revolúcie po novom Československu, v jedinej, šťastnej domovine slobodného slovenského národa, rozpoznávame hlas i volanie, do ktorého sa slovenskí spisovatelia a kultúrni pracovníci započúvali. A keď takmer zpred desaťročia čítame v sozľklých novinách predsavzatie slovenských spisovateľov, aby ich „literárna práca bola v súlade s túžbami ľudu za sociálnou slobodou a spravodlivosťou, lebo v ich uskutočnení vidia najlepšiu zábezpeku vydobytých hodnôt a tvorenie ďalších podmienok pre vzrast našej literatúry a kultúry", môžeme v tomto starom dokumente vidieť prvú verejnú prihlášku vynikajúcej složky nášho spoločenského organizmu k výsostným ideálom slovenskej národnej revolúcie, ktorá je v rozhodujúcej miere tiež výrazom túžob ľudu po sociálnej slobode a spravodlivosti. A povšimnime si ďalší príbuzenský vzťah me-

dzi programom nášho povstania a dávnejším vyznaním slovenských spisovateľov. Cestou úzkej spolupráce s vyspelejším českým národom, cestou tesnej súčinnosti s mohutnými, v ohni bojov tvrdo vyskúšanými a spoločensky rozvinutými slovenskými národmi, ako aj cestou sústavného osvojenia si demokratických princípov a výdobytkov pokroku, chce naša revolúcia prekonať zvyšky reakčnosti v slovenskom národe, pocity menejcennosti a malosti v ňom a vypestovať na vysoký stupeň jeho sebavedomie tým, že sa bez rozpakov bude hlásiť pre osud svojho vlastného života k takým ideálom a myšlienkam, ktoré jedine robia národy veľkými. I tento program slovenskej revolúcie je podložený dávnejším vyznaním slovenského literárneho sveta, ktorý v spoločnej borbe s českým kultúrnym prostredím za slobodu a veľké ideály ľudstva a v práci, harmonizovanej s túžbami ľudu za sociálnou slobodou a spravodlivosťou, videl svoje historické poslanie a spôsob, ako včleniť „slovenský národ do svetového kultúrneho a spoločenského dejstvomania" a ako ho postaviť „na stranu kultúrnej pokrokovosti veľkých národov".

Ideály našej revolúcie v ničom nie sú rozchodné s myšlienkami, ktoré vyznávali najlepší slovenskí spisovatelia, umelci, vedeckí a kultúrni pracovníci; vyrastajú z myšlienkovvej línie, ktorá pre literárnu tvorbu jedine bola schopná zabezpečiť čestné a nezabudnuteľné miesto. A naopak: svoje zámery, svoje ciele, svoje predsavzatia a vysoké ideály, ako v zrkadle môžu zazrieť slovenské kultúrne snaženia v cieľoch i predsavzatiach rozhodujúcich síl našej národnej revolúcie. Toto nie je fráza, ktorá chce okrášliť politický stav slávou bytostne čistých predsavzatí umenia a kultúry, alebo umele ovenčiť kultúrne úsilie dobrým menom najslávnejšej epizódy našich dejín, otvárajúcej novú historickú epochu vývinu nášho národa. Celý náš rozhodujúci umelecký a kultúrny ruch, predovšetkým však naša literatúra, najmä vo vrcholných svo-

ich dielach beletristických tak ako naukových, boli myšlienkovými zbrojnicami Slovenského národného povstania, ako boli bezpečným úkrytom vtedy, keď národný život na ostatných poliach nemohol sa slobodne prejavíť a rozvinúť. V tematike, v tvarovej i farebnej reči nášho mladého výtvarníctva, v naladení i metaforách modernej poézie nadrealistickej, v prorockých víziách, v apoštolských výstrahách, v citlivej reakcii na poníženie človeka vo vyvodiackej symbolistickej poézii ukrýval sa neprestajný protest proti nevoľníckemu gniaveniu ľudskej dôstojnosti i našej národnej cti, ktorý sa i zjavne prejavil predovšetkým v nepodpísaných básňach *Janka Jesenského* a v niekoľkých číslach našej dramatickej tvorby. V nádherných pomníkoch slovenskej kultúrnej minulosti, poznačených menami *Andreja Sládkoviča*, *Janka Kráľa*, *Bottu*, *Chalúpku*, *Hviezdoslava*, *Roya* i *Krasku* aktualizoval si vnímavý čitateľ tú samú časovú tendenciu, ktorú hľadal a často i nachodil v básňach najuvedomelejšieho *Pavla Horova*, potom v *Lukáčových*, *Smrekových*, v *Poničanovom Divnom Jankovi*, v *slohách Kostrových*, *Bezkových*, *Terenových*, *Krnových* i všetkých nadrealistov. Nepochybujeme o tom, že za celú plejadu našich umelcov mohol *Kostra* prorocky vysloviť o planéte Zemi z jari lanského roka:

*Máš jadro ťažké. Presne cieľi
vesmírnou cestou tajomnou.
Ja cítim mocne motor skvelý
pracovať v hĺbkach podomnou.*

V tom zrovna je veľkosť i sláva, menovite našej tvorby umeleckej, ale i literárno-historickej, estetickej a kritickej, že nie iba v jednotlivých číslach alebo v diele jednotlivcov odporovala danému stavu, predvídala, alebo aj zámerne pripravovala nastávajúci zlom v národe, ale že to bol systém, že to boli jediným spoločným postojom sviazané tvorčie sily rozma-

nitej povahy výrazovej i myšlienkovvej, ktoré takto chápaly smer udalostí a ich význam a po svojom mu napomáhaly.

Obraz však nebol len básnický matný a všeobecný, plynúci z poznania rozorvanosti sveta, ktorý nás obklopoval a z potreby jeho nevyhnutnej výmeny. Je tu i jasný plán, ktorým je podložený cieľavedome dirigovaný vývin, tvoriaci priťažlivú osnovu myslenia takmer všetkých vážnych umelcov a kultúrnych pracovníkov. Presne rok pred povstaním v súlade s aktívnymi literárnymi činiteľmi a za aplauzu čitateľskej obce, vymedzil *M. Chorváth* v *Eláne* smer a cesty slovenského kultúrneho rozvoja takto:

„Uprostred krvavého zápasu, ktorý prebieha svetom a ktorého sme boli doteraz ušetrení, umiera jedna dejinná epocha. A ako v každej dramatickej chvíli, keď ide o bytie a nebytie, musí duch stáť na svojom mieste a položiť na váhu svoju vôľu. My, Slováci, nemôžeme čakať od konca vojny nič menej ako to, že nám ona umožní rozviesť definitívne tie pre nás základné kultúrne problémy, ktoré nám odoprela riešiť minulosť. My sa definitívne a so všetkými dôsledkami musíme priznať k jednote s tou kultúrou, ktorá je podstatou nášho duchovného a fyzického bytia a stála aj na počiatku našich kultúrnych a politických dejín”.

V poetickom zanietení, pod čerstvým dojmom nehynúcej slávy stalingradskej epopeje *Smrek* sa takto nadchnul pre tú samú myšlienku v básni, ktorá v rukopise kolovala od jesene r. 1942:

*Čím väčší um, tým väčšia ukrutnosť...
To Germánia v štíte svojom mala.
Lež beda jej, že silu piesne tej,
čo Volgou stále hučí, nepoznala.*

Hlbiny Volgy osud určily
na päťsto liet a päťsto krásnych jari,
že na trón sadne Eurázia
a všetky národy
holdovať budú spanilej jej tvári.

Aj pevec piesne tejto odtiaľ je,
od mora Kašpického, z Eurázie
preto husle jeho vetrom znejú
urbi et orbi,
keď na česť Stalingradu skladá epepeju.

Takto jednoznačne rozhodoval sa náš kultúrny svet, ne-
sporne tiež pod vplyvom hlasu a volania národa ešte skôr,
než bolo dohovorené a koncipované obdobné vyjadrenie poli-
tické, obsažené v známej Dohode o Slovenskej národnej rade
z Vianoc 1943, kde jasne a konkrétne, v súzvuku s túžbami a
predstavami národa o svojom najbližšom i vzdialenejšom zaj-
trajšku, je slovenská cesta do budúcnosti takto formulovaná:
„Želáme si úzku spoluprácu so všetkými slovanskými štátmi
a národmi, menovite s SSSR, v ktorom vidíme záštitu slo-
bodného života a všestranného rozmachu malých národov vô-
bec a slovanských zvlášť. Budúca ČSR má viesť svoju zahra-
ničnú politiku v duchu týchto zásad a preto sa má na poli za-
hraničnopolitickom a vojenskopolitickom opierať o SSSR”.

Zásadné zacielenie našej národnej politiky i vývoja našej
kultúry na Slovanstvo a jeho mocnú baštu, Sov. sväz, rieši
v podstate s definitívnou platnosťou otázku Západu či Východu,
ktorá do tejto vojny silne ovplyvňovala i našu kultúrnu
a umeleckú orientáciu. Predovšetkým musí byť jasné, že slo-

vanskú ideu, ku ktorej sa náš národnepolitický i kultúrny vý-
vin hlási, neponímame ako nutný dôsledok vojensko-politic-
kého víťazstva mocnej reprezentácie východného Slovanstva,
Sov. sväzu, alebo v inom konjunkturálnom smysle. Naopak!
My pre seba vidíme v súčasnej vojensko-politickej situácii dáv-
no čakanú a vítanú možnosť skutkom naplniť staré tenden-
cie nášho kultúrneho vývinu, ktoré vždy najbezpečnejšie
upravovala slovenská idea. Pri tých vzájomných vzťahoch čes-
kej a slovenskej kultúry, z ktorých má vyrastať ďalšie spo-
ločné kultúrne úsilie československé, náš kultúrny ruch môže
byť predovšetkým spoľahlivým pilierom slovenského a východ-
ného zamerania československého kultúrneho života. V tom-
to tiež vidíme prvotný prínos užších slovenských snažení na
kultúrnom poli pre širšie úsilia československé.

I keď vidíme dilemu Západu či Východu riešenú roz-
hodným príklonom nášho kultúrneho života k slovenskej kul-
túre, menovite ku kultúre východných Slovanov, a to tak
v smysle našich najlepších kultúrnych tradícií, ako aj v smy-
sle súčasných predstáv o našej budúcnosti, pri tomto našom
dejinnom rozhodnutí upevňovať budeme sväzky so západný-
mi kultúrnymi žriedlami. Otázka Západu či Východu bola pre
naše pokolenie iba historickým označením jednoduchej voľby:
Francúzsko či Rusko, Paríž či Moskva. Na križovatke takto
vyznačenej uvedomujeme si veľmi jasne, že keď aj plnou vô-
ľou nášho národného a kultúrneho bytia prináležíme k Východu,
tvar i vývin nie jednej významnej umeleckej disciplíny
a vynikajúceho kultúrneho zjavu u nás bol podmienený
príbuzenstvom k duchovnému a kultúrnemu ruchu západné-
mu, preto tiež nechápeme *jednoznačnosť* našej kultúrnej orien-
tácie ako *jednostrannosť* a náš ďalší vývoj je otvorený oplo-
dňujúcim vplyvom s ktorejkoľvek strany.

Za posledných 10—15 rokov vyspelo slovenské výtvarné
umenie tak, že vážne ohrozuje doteraz neprekonané prvenstvo

poézie v našej umeleckej tvorbe. Bez francúzskeho školenia však nemožno si vôbec predstaviť naše výtvarníctvo, ako si nemožno predstaviť dôležitú časť našej poézie bez blahodárneho vplyvu francúzskeho básnictva, nech už dosahoval slovenské básnictvo priamo alebo cestou prirodzeného vplývania českej poézie. A sotva by sa našla jediná disciplína v našej umeleckej a kultúrnej tvorbe, ktorá by nebola pristúpila k osviežujúcim zriedlom poznania i viacerých kultúrnych koncepcií. Smelo sa prihovárame za to, aby pri novom rozmachu a doteraz neznámej intenzite vzťahov celého nášho života k slovanskému, menovite však k východoslovanskému svetu, uchovaly a utužovali sa aj styky našej kultúry, najmä umenia zo Západom, lebo nás skúsenosť naučila, že tieto kategórie vonkoncom nestoja proti sebe. Naopak. Formou i výrazom, ktorému sa naučilo v dielňach francúzskych majstrov, priznávalo a priznáva sa slovenské umenie k ideám, jedine bezpečne podopierajúcim našu novú slovanskú orientáciu kultúrnu a národnopolitickú orientáciu na Sovietsky svätz. To je stav, ktorý možno považovať za rozhodujúci v kultúrnej oblasti o otázke Západu či Východu.

Český kritik Václav Černý tiež sa zamyslel nad touto dilemou a dospel k uzáverom, platným v podstate i pre náš kultúrny rast. „Východ i Západ, aby sme boli sami čo najinformovanejší, čo najbohatší. Aby nebolo vo svete dobrého popudu, ktorý by nás neoplodnil, ktorý by sme pre seba a po svojom nevyriešili. Východ i Západ, aby sme mohli byť čo najviacej a čo najlepšie sami svoji, samými sebou”.

Odpusťte za neskromnosť, keď o tomto probléme dovoľujem si citovať svoje vlastné slová, vyslovené na teplíckom sjazde v r. 1936, ktoré v istote presnejšie vymedzujú ciele i potrebu našej umeleckej i kultúrnej orientácie na Východ i na Západ: „Západ je pre nás pochopom pre tú *kultivovanosť*, ktorá tam bola a je veľkou samožertvou jej tvorcov vytváraná a

hromadená. Východ zas, ako bol premenený po vojne ruskou revolúciou, dáva *vodidlo*, pohľad na svet, bezpečný spôsob poznávania dejov a ich vytvárania a pretvárania. Prináša slobodu videnia vecí a zjavov, odklíňa svet v hĺbke i šírke, v priestore i čase, strhuje s neho nános predsudkov a falše, ako sa na ňom nahromadil cez stáročia. Umenie písať je predovšetkým umenie vidieť. A pre správne videnie sveta a jeho zjavov je myšlienková náplň obrodzujúca východnú Europu neodmysliteľná, ba bezvýhradná”. A ponad tým všetkým, čo je príťažlivé pre našu pozornosť na Východe, je nové pojmie ľudskosti, konkrétne formovanie idey sociálnej spravodlivosti a z víťazných skúseností posledných rokov ono nové vlastníctvo, triumfujúce nad všetkými temnými silami sveta vo Veľkej otečestvennej vojne. Toto nové sovietske vlastenectvo dotýka sa v istom smysle i tradičného citenia a myslenia u nás, pretože prehodnotené vyrastá z tých istých prameňov veľkej ruskej, ukrajinskej atď. kultúry a z tých istých dejinných odkazov, ktoré dávaly smysel a intenzitu aj nášmu slovanskému myslieniu a citeniu.

Jeden zjav však v tejto relácii jednako je na revíziu odkázaný. Ide o isté myšlienky a koncepcie spoločenské i politické, nesprávne rozlišované na západné a východné, na ruské a neruské, vo skutočnosti o koncepcie spoločenskej a politickej demokracie v socialistickom a liberalistickom poňatí, o ktorých treba si povedať niečo tým skôr, že zavše sa ešte i dnes interpretujú v našej publicistike bez kritického zhodnotenia, ako veličiny rovnocenné a jedna druhú vyvažujúce. Výsledky tejto vojny nesporne nenastolujú povinnosť mechanicky prijať a vyznávať socialistické ponímanie demokracie len preto, lebo má nepochybne vynikajúci podiel na porážke európskeho fašizmu. Ale tam, kde nejde zrovna o potmehúdsku politickú špekuláciu, dalo by sa čakať aspoň isté vážnejšie zadúmanie nad faktom, že všetky postuláty europskej kultúry, od civili-

zácie po náboženstvo zachránil pred nacistickou záhubou v podstatnej miere systém, ktorý oficiálna, liberalistická Európa do tejto vojny raz posmešno, raz zlostne, vždy však rozhodne odmietala, hoci ona sama, vlastnými prostriedkami spoločenskými a morálnymi fondami ničím nevedela prispieť na svoju záchranu. Náš prostý človek nástoľčivo cíti potrebu generálnej revízie dovojnového spôsobu myslenia o týchto veciach. Za vojny si ju robil sám tak, že si povedal: v tom Rusku to nemôže byť také zlé, ako sa hovorí, pretože by ináč národ neudržali pokope.

V tom Rusku sa to ukázalo byť lepšie, spoločensky pevnejšie, morálne istejšie, než si to kto mohol v liberalistickej Európe predstaviť, pretože sa Rusko na udivenie sveta nielen ubránilo, ale aj totálne zvíťazilo nad európskym a svetovým imperialistickým kazimierom. Tak cítime, že nie je dosť dobre možné prijať tento fakt, sadnúť si na stoličku, ktorú nám zachránilo a podstrčilo sovietske víťazstvo a pokračovať v úvahách, prerušených fašisticko-nacistickým panstvom, o výhodách liberalistických slobôd západných pred východným (rozumej sovietskym, leninsko-stalinským) systémom spoločenským, politickým, hospodárskym a kultúrnym. Do počiatku tejto vojny politicko-spoločenskú filozofiu tejto proveniencie bolo možno považovať za omyl. Po tejto vojne úvahy tohto druhu sú vedecky smiešne a politicky dajú sa vysvetliť len lačnými špekulačnými zámermi. Vlastnou materou európskej tragédie 1933—1945 bolo dôsledne liberalistické chápanie demokracie, ktoré malo opanovanú západnú Európu. Bola za slobodu i za cenu neslobody. Zvrhly ho sily, ktorým v mene slobody priznalo právo na jestvovanie, ktorým dalo vyriašť a ktoré chránilo. Sovietsky systém neposkytol slobodnú možnosť pre vznik a rozvoj takýchto reakčných sil. S liberalistického hľadiska bol preto nedemokratický, k slobode neuctivý. Ale v tom bola veľká časť jeho sily, ktorou mohol zmučeným

európskym národom vrátiť slobodu a zabezpečiť náš kontinent pre demokraciu. Náš politický dnešok vyvodil z tohto veľkolepého faktu našej epochy nevyhnutne konzekvencie vtedy, keď si ešte medzi cieľmi svojho boja v podzemí určil, aby „vnútorné usporiadanie ČSR bolo demokratické, majú sa však vykoreniť všetky tendencie fašistické, nacistické, totalitné a také, ktoré budú v rozpore s týmito zásadami. V tomto duchu má byť vnútorný politický režim pevne vedený, pri tom však demokraticky...“ (Dohoda o SNR. Vianoce 1935). Obdobné dôsledky vyvodzujú sa aj pre ostatné oblasti spoločenského života a nielen u nás, aj inde.

Páni liberálni demokrati! Páni sociológovia a politickí filozofi! Po skúsenostiach tejto vojny sa nezdá, že by Lenin mal prísť poprosiť o odpustenie za svoje omyly!

✱

V bystrom rozbere našej duchovnej situácie v šesťročí slovenskej národnosocialistickej a ľudáckej totality, ako sa javilo na diaľku, v londýnskej emigrácii, zo správ o knihách a práci v našej literatúre i vede, priliehavo zistil V. Clementis v knižke „Usmerňované Slovensko“ m. i.: „Isteže celková nesloboda a povaha vládnuceho režimu okypfujú tematickú a ideovú šírku slovenskej literárnej a vedeckej tvorby. Isteže má tento stav za následok aj iné deformujúce zjavy. Avšak na druhej strane totalitárne usmernenie kultúrneho života na Slovensku nedosiahlo takého stupňa, aby slovenský spisovateľ, slovenský vedec stál pred voľbou: buď sa dať do služieb „vodcovstva nového Slovenska“ — buď sa vzdať tvorčej činnosti. V deravom totalizme „slovenského národného socializmu“ zostalo pre nich dosť možností vytrvať v „službách ducha“, hoc aj ona vedie „cestou života trnistou“. Ak niektorí predsa volili radšej vstúpiť do služieb „vodcovstva nového Slovenska“

— rozhodovali sa slobodne a podľa toho môžu byť aj súdení". Ako vyplýva z celého načrtnutého stavu nášho umeleckého a kultúrneho ruchu, bolo len málo tých, ktorí uvedomele znásilňovali tradičnú vývojovú líniu v smysle nahodilej, neprirodzenej a násilne vnútenej politickej konštelácie v r. 1938-45, alebo cieľavedome pašovali do neho názory z domácej, či berlínskej národne-socialistickej propagačnej kuchyne, takže nie je mnoho takých, ktorí súdení byť majú a nie je mnoho toho na kultúrnom poli, čo má byť odsúdené. Keď nerátame krivé zrkadlo „Slovenských dejín“ od Františka Hrušovského, ktoré so zaslúženým dešpektom spomíname po mene tiež len preto, lebo podľa nej sa falšoval obraz našich dejín pre študujúcu mládež v duchu „nemecko-slovenskej spolupráce“, nieto vážnejšej práce, nesúcej na sebe pečať „idey“ ľudáckej, či slovenskej národne-socialistickej éry, s ktorou by sa bolo treba vyporiadať. „Nové myšlienky“, ktoré v odpore k tradičnému duchu nášho umeleckého a kultúrneho vývoja šesť ročný režim slovenskej reakcie nastolil, boli príťažlivé takmer výhradne len pre umeleckú, literárnu a vedeckú perifériu, tá však u nás, ako všade inde, je vždy ochotná zaskočiť kdektoľvek a kamkoľvek za úspech, najmä keď je ešte výnosný. Hoci „vodcovstvo nového Slovenska“ sa pokúšalo vnútiť „idey“ znacizovaného Neuordnungu i našej kultúrnej tvorbe, ostala ona intaktná pred nimi, ba neoplodnili ju nimi ani tí kamaráti, ktorí sa k „vodcovstvu nového Slovenska“ z vlastného rozhodnutia pridali. Veď ich Vojtech Tuka aj náležite pokarhal za túto impotenciu: „Neplodnosť, kamaráti, sa nevzťahuje len na manželku“ — povedal minister na kurze kultúrnych referentov Gardy v Trenčianskych Tepliciach na jeseň r. 1941. „Ja si dovoľujem upozorniť práve tých literátov, vedátorov a spisovateľov, ktorí sa k nám pridali, že aj neplodnosť s ich strany je hriechom proti národu. Vznesené vlohy nadanosti, ktoré sa skrývajú v nich, musia preukázať plod-

nou prácou v prospech národno-socialistickej kultúry." Ak by stáli kamaráti o naše zastanie pred Tukovou výčitkou, mohli by sme uviesť na ich obranu, že ani nie tak ich neplodnosť, ako skôr národno-socialistickej „idey“ ušetrila náš kultúrny organizmus výhonku podľa Tukových predstáv.

Kamaráti Vojtecha Tuku zväčša nedištancovali sa sami od podstaty slovenskej kultúrnej tvorby nezvyklými, do našej kultúrnej osnovy násilne vnášanými beletristickými, umeleckými alebo vedeckými kompozíciami, ale publicistickým, rečníckym, fyzickým i morálnym prisluhovaním takej koncepcii, ktorá ani len ich prostredníctvom nevedela dať našej kultúre nič, naopak, zdržala vývoj, vtisla náš kultúrny život do karantény, politicky nás zhanobila pred svetom a pred dejinami a pre svojim nezaslúženým zánikom spôsobila takú pohromu, akú náš národ v svojej histórii vari neutrpel.

Milo Urban nesopsul dobré meno autora národne i sociálne jasného „Živého biča“ pochybným, národne socialistickým literárnym produktom, o ktorom by sa musel dnešný kongres umelcov odmietavo vysloviť, ale prepožičaním svojho mena pre pochybné akcie takej politiky, ktorá Adamov Hlavajov napokon odpravovala v Kremničke, ak už skôr nezahynuli niekde pri Lipovci. Andrej Žarnov nezachoval svoje básnické meno pre našu literárnu históriu zas iba preto, lebo sa dobrovoľne rozhodol figurovať v nej ako autor výroku o tom, že Slováci neviem už koľko storočí boli bez inteligencie, môžu byť bez nej i naďalej, keď pobadal, že slovenská inteligencia nie je oddaná jeho viere a vedel prejsť celou Európou bez pohnutia nad Lidicami, Ležákmi, varšavským getom, poľskými a ukrajinskými rumoviskami, ale pohoršil sa iba nad nastrosenou hrôzou Katyne, ako to žiadala göbelsovská propagandistická maršruta.

Takýto je prípad všetkých tých očíslovaných revolucionárov slovenského národného socializmu. Neide o prípad

literatúry, ide o prípad literátov. Pred desiatimi rokmi v Trenčianskych Tepliciach radili sme sa s nimi pospolu a všetci sme sa shodli na slovách spoločného vyjadrenia. Niektorí z nich vyskočili z vlaku, opustil jedine možnú a jedine správnu linaj nášho národného bezpečia a kultúrneho napredovania. Prípustme, že neurobili tak iba z konjunkturálneho pohodlia. Prípustme, že niektorí tak urobili aj preto, lebo v protive s ideálmi pokroku slobody, demokracie, v protive s myšlienkou tesnej družby s českým národom a s ostatnými slovanskými národmi a v protive s úsilím včleňovať náš národ do svetového kultúrneho a spoločenského dejstvomania, videli možnosť uskutočnenia akýchsi svojich matných predstáv sociálnych. Žalostné trosky ich naivných koncepcií a samozrejmosť, akou ich odsotil dravý prúd udalostí, nech vystríhajú nás i budúcich pred špekuláciami na obchádzanie ktorejkoľvek podmienky bezpečného rastu slovenskej národnej kultúry.

✱

Myšlienky, ktoré živily slovenský kultúrny ruch v krutých časoch fašizmu a vojny, ako aj myšlienky, ktoré náš kultúrny ruch v týchto časoch živil, dávajú právo k tomu, aby slovenská kultúrna aktivita sa sišla na prerokovanie svojich problémov pri prvom výročí počiatku najväčšej dejinnej aktivity nášho národa, na tieto miesta, ešte pod čerstvým dojmom heroického vypätia i nesmiernych obetí, obsažených v Slovenskom národnom povstaní. Tu v týchto horách okolo nás, kde toľkí umierali, začal sa vlni rodíť nový národ, nový slovenský človek. Jedinečnou úlohou nášho umenia bude zachytiť vlastnosti, ktoré tu vytryskly v chvíľach búrlivého zlomu. A ako prispieval k úsiliam, vrcholiacim v povstaní, ujal sa aj pestovania jeho plodu, ktorým je nový človek, nových slovenských, československých, slovanských a europ-

ských pomerov. Tvárou v tvár nedávnej minulosti, ktorá nekompromisnými rozhodnutiami pomohla strojiť dnešnú prítomnosť; tvárou v tvár úlohám, ktoré čaká od dnešnej kultúrnej činnosti budúcnosť, treba sa nám opýtať, či i my na našom poste sme vždy obstáli tak pevne, ako hrdinovia budúcich románov, ktorých chceme osláviť, či sme stáli za myšlienkami našich kníh a diel tak nekompromisne ako lanskí ľudia z týchto hôr za svojim presvedčením, ktoré vyznávali.

I tu bolo strachu, neistoty, kolísania, plynúce z mýlného ocenenia vecí a z neinformovanosti. Je aj našou úlohou prekonávať takéto ľudské slabiny oslavou hlbokkej viery a istoty z nej prýščiacej. Ale budeme môcť tak urobiť plným právom, ak tu bude otvorená možnosť prstom ukázať na našu neistotu a kolísanie, plynúce z mýlného alebo slabošského ocenenia vecí? Vlni v októbri pohoršene sa pozastavila rozrušená mienka na oslobodenom a konečne i na neoslobodenom Slovensku, ale tiež v zahraničnom exile nad spisovateľským prejavom, ktorý vyšiel v Bratislave a bol podpísaný aj takými reprezentantmi nášho kultúrneho života, o ktorých sme tak súdili, že s Bystricou rákali a na ktorých i Bystrica rátala. Oboznámili sme sa ex post s históriou tohto ohlasu, no okrem omylu a neuvedomenia si stavu vecí v ten čas, nenachodíme nijakého ospravedlnenia a prijateľného vysvetlenia pre skutočnosť, že za bitky o naše národné bytie, pri neprestajnom huckaní proti povstaniu — samozrejme — v mene „národa a jeho práva na slobodu“ vyjde v sídle odporu proti povstaniu v Koblenci slovenskej revolúcie apel, v ktorom sa vyznáva toto:

„Boľavý stav rozháranosti nášho Slovenska naplňuje nás obavami o ďalší vývin nášho národného a štátneho bytia. Prosíme preto, každého syna národa, aby chránil životy, duchovné a hmotné hodnoty slovenské. Vo svojom nešťastí nenásobme si rany sami, aby utrpenie ná-

roda nepresahovalo jeho sily. Slovák k Slovákovim nech sa stavia s láskou, ktorú mu prikazuje rodová spolupatričnosť.

Zavrhujeme každý pokus, ktorý chce stavať akúkoľvek hrádzu medzi Slovákami.

Prejavujeme nezlomnú vieru v život a budúcnosť slovenského národa, vyznávame jeho osobitosť a tým i jeho prirodzené právo na vlastný štát. Nijaké násilné zásahy nemôžu meniť na tejto našej prirodzenej základni. Každý národ má právo na svoj štát, má ho teda i náš národ slovenský, a to na území svojho etnického celku.

Voláme národ, aby sa vzpomätal. Voláme rozvážnych a spravodlivých kormidelníkov národa, aby ho vyviedli z terajších osudových úskalí k jednote a pokoju.

Nech sa nad každú obeť, prinesenú za slobodu národa, schýlia na poctu naše zástavy."

Je nepochopiteľné, ako sa kto mohol nazdávať, že tieto slová môžu byť ponímané inakšie, než ostatné slová vtedajšej bratislavskej propagandy, najmä keď medzi podpisovateľmi apelu bolo aj meno Andreja Žarnova, agilného nacizujúceho kritika z „Gardistu“ Strmeňa i Dr. Ambruša, predstaviteľa úradnej propagandy „vodcovstva nového Slovenska“. Tento apel nemôže si nárokovať na uznanie, a keď bol vyslovený v dobe tak exponovanej, ako boli jesenné mesiace lanské, nenachodíme nijakého ospravedlnenia pre jeho existenciu. Tento apel nemal vyjsť a vonkoncom už nie s podpisami osobností, ktorých k povstaniu viaže ideová jednota a s ktorými život, rodia sa z povstania, tiež rátať. Priznať sa k omylu, znamená počiatok jeho prekonávania. Ide o to, aby mýlka bola mýlkou nazvaná, pretože by sme otriasli dôverou našej verejnosti ku každej čiarke našej kultúrnej tvorby, ak by sme sa prenášali ponad pokleskami a omyly zatušovali. Toto presvedčenie nám dáva príčinu pozastaviť sa nad pochybenou epizodou

s lanským ohlasom niektorých slovenských spisovateľov a dáva nám i právo žiadať, aby bola vysvetlená a odmietnutá najlepšie nimi samotnými.

✱

S celou plejadou slovenských kultúrnych pracovníkov chceme ísť do staviteľskej práce, pri plnej dôvere kultúrnej verejnosti k predsavzatiám i k charakteru nášho kultúrneho života. Včerajších bojovníkov strhuje dnešok k práci na rekonštrukcii, na znova vybudovaní našej rozrumenej krajiny. Úloha umelca a vedeckého pracovníka tiež nie je inakšia. „My, spisovatelia — píše Ilja Ehrenburg v prvom svojom povojnovom literárnom článku v opätovne obnovenej Literatúrnej gazete — „my spisovatelia, keď hovoríme o znova vybudovaní, vidíme človeka, ktorého úlohou bude teraz sadiť jablone, budovať divadlá a vyfukovať najjemnejšie sklo. Ľudia sa vrátia s frontu; mnohé pochopili a na mnohé zabudli. Ich statočnosť, overená v bitkách, vojenské čnosti — priamosť, vernosť — im pomôžu v novom, ťažkom živote. A úlohou spisovateľov je nielen upevniť všetko, čo sa získalo vo vojne, ale tiež pomôcť získať to, čo sa stratilo. Pretože znovuvybudovanie pokoja — to nie je mechanický návrat k predvojnovým rokom, je to nový deň, oveľa a oveľa složitejší a vyšší“.

Na rozprave o referáte básnika Laca Novomeského ako prvý sa zúčastnil univ. prof. Dr. A. Štefánek poznámkami o hľadaní vedeckej pravdy, pri čom apeloval na Povereníctvo pre školstvo a osvetu, aby pamätalo na zriadenie a vybudovanie vedeckých inštitútov a aby umožnilo najmä sociografický výskum Slovenska a výchovu mladého vedeckého dorastu, aby sme mohli získať našej vede to miesto, ktoré si želáme. Na toto všetko potrebujeme finančné prostriedky, pokoj a lásku k práci. Potom nasledovali diskusné prejavy, ako ich ďalej uvádzame.

Univ. doc. Dr. Igor Hrušovský

Postavenie kultúrnych vied na Slovensku

Hoci po prvej svetovej vojne javil sa aj značný rozbeh vedeckej tvorby, nemožno zatajovať, že veda bola do značnej miery nástrojom politických záujmov a že sa v nej odzrkadľovali prudké politické rozpory. Pričinením väčšiny univerzitných pracovníkov dominovalo v nej poslanie kultúrnej unifikácie v duchu československej národnej jednoty. Idea jednoty však kryla isté dôsledky priemyselných a kapitálových disproporcií v hospodárskom živote štátu. Táto jej nie podradná funkcia pôsobila pochopiteľne značne nesympaticky: slabý slovenský priemysel nemohol byť totiž primerane podporovaný, pretože mocnejší a vyspelejší hospodársky život historických krajín, ktorých odbytiská boli po vojne obmedzené, musel si na Slovensku počínať výbojne, tak ako to podmienovala jeho štruktúra. Následkom toho takmer všetok hospodársky život Slovenska dostal sa do područia českého, a tu ideológia kultúrnej a jazykovej jednoty v mimovoľnej funkcii českej ekonomie javila sa nevítanou predovšetkým meštianskym vrstvám, ktoré predsa len pomaly vyrástly, stavovsky sa uvedomily a svoju túžbu hospodársky sa emancipovať vyjadrovaly politickým prostriedkom autonomizmu. Hoci bol takto do istej miery aj hatený nerušený rozvoj vedy, poprevratové roky boli voči minulosti s kultúrnej stránky nepomerne priaznivejšie v dôsledku zriadenia školstva všetkých stupňov, takže bolo možno konštatovať stále mocnenie vedeckého úsilia na Slovensku. I keď teda naša kultúrno-politická

situácia vykazovala niektoré tienisté stránky, nemožno popierať, že sa tu javil neustály kultúrny vzostup. To napomáhala aj živá asimilácia českej kultúrnej produkcie, čo bolo blahodárne najmä v prvých bezmocných rokoch.

Rok 1938 značil radikálne narušenie kultúrneho vývinu. Do toho roku vyrástol nám už značnejší káder vedeckých pracovníkov a pokiaľ ich mohol fašistický režim tolerovať, sveroval im po odstránení českých vedcov isté funkcie vo vedeckom živote. No v dôsledku fašizácie kultúrneho života i nepriaznivej zahraničnej situácie celková vedecká línia sa deformovala a zapadla do reakcie. Z prestížnych a koniec koncov i praktických dôvodov javilo sa síce isté úsilie dať slovenskej vede širší organizačný základ a zriadiť po odtrhnutí českých krajín niektoré nové vedecké ústavy, no s jednej strany vojnové pomery nedovoľovali poskytnúť jednotlivým vedeckým ústavom zamýšľanú výbavu a dostatočné dotovanie a s druhej strany prejavovala sa z oficiálnych kruhov snaha po fašizácii a glajchšaltovaní kultúry a prestaly styky s pokrokovým zahraničím. Rozumie sa, že duchovným tlakom trpeli najviac práve kultúrnovedné oblasti. Našťastie však pre nás, a to tým väčšmi, že sme malý národ, káder ochotných prívržencov a prisluhovačov režimu medzi slovenskými kultúrnymi pracovníkmi bol pomerne nevelký a nebol natoľko vyspelý, aby stihol previesť dôslednú fašizáciu našej kultúry. Napriek nepriaznivému sociálno-psychickému ovzdušiu podarilo sa teda, kde bolo treba, vo viac menej maskovanej forme udržať akú-takú kontinuitu našej pokrokovej kultúrnej línie, vďaka tiež nebojácnosti jednotlivých kultúrnych pracovníkov, a takto sa podarilo zamedziť, aby sa všetkých pozícií kultúrnej tvorby zmocnila reakcia a aby jedom fašizmu nasiakla väčšina slovenskej verejnosti. Ak s jednej strany treba kladne zhodnotiť prácu týchto ľudí, ktorí aj za fašizmu pozitívnym prínosom držali výspy kultúry, s druhej strany treba odsúdiť

kolaborantov režimu, ktorí pod rúskom domnej vedeckej tvorby vedome prislúchovali reakčným záujmom.

V dôsledku pokrokových zmien v celkovej spoločensko-hospodárskej štruktúre nášho štátu utvárajú sa dnes priaznivejšie predpoklady kultúrnej tvorby, ako tomu bolo i za prvej republiky. Vďaka víťazstvu pokrokových spoločenských tendencií formujú sa pred našimi očami podmienky tak plodného a širokého začlenenia kultúrnej tvorby do národného telesa, ako tomu v našej histórii dosiaľ nebolo. Z faktu hlbokého funkčného začlenenia a širokej verejnej kontroly kultúrnej tvorby vyviera oprávnená nádej, že veda bude mať naďalej výsostne spoločenské poslanie a rovnako je oprávnený pocit istoty, že veda svojej progresívnej úlohe zostane verná a že sa svojej misii nespreneverí. Koordinácia spoločensko-hospodárskych funkcií a ich plánovitý rozvrh podmieni tiež možnosť úzkej spolupráce vedeckých činiteľov jednotlivých pracovných oblastí na širokej a jednotnej pokrokovej základni.

Terajšie spoločenské podmienky vedeckého vývinu poskytujú jedinečný predpoklad, aby sa konečne všeobecne akceptovala teoretická základňa kultúrnych vied, ktorá je v pokrokových hlavách už od desaťročí pripravená, aby mohla slúžiť ako metodologický a interpretačný podklad pre objektívnu a koordinovanú vedeckú prácu.

Vieme, že teoretický výskum kultúrovedného materiálu je oveľa mladšieho dáta než výskum materiálu prírodných vied a že jeho materiál je nanajvýš mnohotvárný a premenlivý. No doterajšia rozbiehavosť kultúrovednej tvorby bola podmienená ešte väčšími rozličnými mimovedeckými ideologiami a afektívnymi činiteľmi. Dnešná spoločenská situácia však dáva záruku, že všeobecný teoretický a metodologický nástroj, ktorý sformovala a mnohonásobne overila pokroková kultúrovedná avantgarda, sa bude čoraz viac a čoraz hojnejšie používať a zdokonalovať. Sme svedkami, že metóda dialek-

tického a štruktúrneho skúmania dochádza vždy väčšieho uznania a upotrebenia na celom svete. Ako prírodné vedy už od dávna rešpektujú určité všeobecné teoretické uzávery a metódy výskumu, tak aj kultúrne vedy, ak chcú byť hodné toho mena, musia dbať v záujme objektívnosti poznania isté overené všeobecné zákony, ako teoretickú autoritu pri výskumnej práci. Pokým ide o jednotlivé metodologické techniky, treba ich formovať vzhľadom na tieto všeobecné aspekty a tiež s prizeraním na špecifické zvláštnosti jednotlivých oblastí poznania. Ak treba prizeráť na špecifické zákonitosti daného materiálu, treba si súčasne všímať aj vzájomné determinácie jednotlivých kultúrovedných oblastí. Ak skúmanie holej vnútornej špecifičnosti vedie do závozu a do mŕtvej imanencie, s druhej strany výlučne zotrúvanie na sledovaní medzizávislosti vedie k nedbaniu špecifičnosti daných oblastí a k nevyhnutnému skresľovaniu.

Z dialektického postupu k vzrastajúcej objektívnosti poznania a z faktu, že sa v dnešných časoch vytvárajú v spoločenskom prostredí čoraz priaznivejšie podmienky spoločenského plánovania a regulovania hospodársko-sociálnych procesov, vyplýva, že je namieste predpoklad, že smer vedeckej tvorby nebude naďalej deformovaný s hľadiska určitých partiálnych záujmov. Je oprávnená nádej, že koordinovaný a konvergentný vývin jednotlivých vedeckých oblastí bude naďalej vyplývať z vnútorných podmienok vedeckého vývinu a súčasne bude účinne podporovaný celkovým spoločensko-kultúrnym prostredím, nerozrývaným takými rozpormi, akých sme boli doteraz svedkami. Jednotlivé ohniská, ústavy vedeckej tvorby a výskumné laboratória, ktoré sú navzájom v stále užšom kontakte, existenčne závisia od aktuálnych spoločenských potrieb. Ak spoločnosť s jednej strany zužitkuje výsledky bádania, s druhej strany tiež predkladá vede nové problémy, ktoré treba riešiť. Myšlienkový vývin, keď aj je vo

svojej špecifite autonómny, vo svojom smerovaní je zrejme závislý od celkového sociálneho kontextu, a to tak vo výbere materiálu skúmania, ako aj vzhľadom na objektivnosť a adekvátnosť poznania. Spoločenské predpoklady jednotného budovania vedy sú uskutočnené v plnej miere nateraz iba v SSSR, kde sa, pravda, favorizujú v rámci socialistického plánovania a budovania predovšetkým tie oblasti vedeckého výskumu, ktoré sú aktuálne najpotrebnejšie. V tej miere, v akej sa prejavujú tendencie po spoločenskej kontrole a regulovaní hospodársko-kultúrnych procesov aj v iných krajinách, a v tej miere, v akej sa hodnotí a oceňuje ich závažnosť, javí sa aj tu snaha po jednotne organizovanom vedeckom výskume (porov. úsilie vedeckej syntézy v USA), ktoré je tam nateraz determinované predovšetkým samými internými podmienkami vedeckého vývinu.

Neslobodno sa, pravda, izolovať od celkovej sociálno-kultúrnej štruktúry, lež treba citlivo reagovať na jej vývinové tendencie. Každý sektor kultúrnej tvorby je totiž súčasťou celkovej kultúrnej štruktúry. V priznaní k tomuto faktoru je záruka vývinovej konvergencie jednotlivých kultúrnych vied a syntetickej štruktúry poznania. Takáto jednota vedy, používajúcej dialektickú metódu skúmania, nemá štatický a racionalistický charakter ako kedysi scholastika, lež je otvorenou štruktúrou s možnosťami ďalších teoretických výbojov.

V záujme konvergencie a objektivnosti vedeckého vývinu v jednotlivých sociálno-kultúrnych oblastiach treba priznať nielen k tomu, že tieto oblasti nejako spolu súvisia, lež aj k tomu, ako súvisia, totiž k ich hierarchickému usporiadaniu. Ide o to, ktoré spoločenské faktory majú elementárny význam pri determinácii spoločenského vývinu a určujú podstatné jeho generálne zákonitosti, i keď samy podliehajú vice versa čiastočnej determinácii.

Vedecký pokrok vyžaduje aj exaktnosť a čistotu vedeckej práce. Ak sú konkrétne pojmy príliš hlboké, abstraktnejšie pojmy a teoreticky diferencovanejšie sústavy, vplyvné v dialektiky teórie a praxe, sú adekvátnejšie samej štruktúre reality. Pritom je treba, aby bol zachovaný plodný kontakt jednotlivých vedeckých oblastí s ich špecifickým materiálom a tak isto medzi jednotlivými vedeckými oblasťami navzájom, lebo v celkovom kultúrnom milieue nejaká štruktúrna súvisia, ako aj citlivý vzťah k základným faktorom spoločensko-kultúrneho vývinu.

Kultúrne vedy sa nazývajú tiež historickými v širokom smysle slova, ak sa chce zdôrazniť vývinová podmienenosť kultúrnych javov, ich súvislosti, a spolu aj vývinová podmienenosť našej aparatúry poznania, a to tak s formálnej ako aj s obsahovej stránky. Vedecké poznanie má zrejme dialektický charakter, a to svedčí proti absolutistickému ponímaniu jeho vývinu.

Dnes už sme konečne vybrádlili z takejto ponímania kultúrno-vedeckej tvorby, podľa ktorého materiál kultúrnych vied nemožno zásadne podrobiť exaktnému spracovaniu a ak sa vyzdvihovala a forsírovala u nás donedávna tzv. *metodologická originalnosť* kultúrno-vedeckého pracovníka, charakterizovaného na rozdiel od prírodovedca ako vedca-umelca, teraz sa už všeobecnejšie pripúšťa možnosť adekvátneho vyjadrenia kultúrno-vedných procesov na základe použitia dialektickej a štrukturalistickej metódy. Všeobecné teoretické poznatky touto metódou docielené a overené sú záväzné pre každého seriózneho vedeckého pracovníka, ako je tomu analogicky v prírodných vedách. Iba takto možno zaručiť objektivnosť vedeckej práce a vedeckú syntézu bez forsírovania nejakých uzavretých a hotových poznatkových sústav.

V oslobodenej republike sa dobre chápe, že veda síce nie je izolovanou spoločensko-kultúrnou súčasťou, no že je na

škodu vedeckému vývinu, ak sa obmedzuje sloboda vedeckého bádania. Obmedzovanie a hatenie slobodného vedeckého tvorenia bolo vždy príznakom sociálnej reakcie. Pokroková spoločnosť nepotrebuje vedeckú tvorbu nejakou formou nátlaku dirigovať, nakoľko vedecký pokrok je najlepšie zaručený, keď sú preň prosto naporúdzi priaznivé spoločenské podmienky.

Pravda, nevyhnutný predpoklad ozajstnej slobody vedeckej tvorby je objektívne poznanie zákonitostí reálneho dejstvom a spoločensko-kultúrnych procesov. Sloboda vedy teda nespočíva v anarchistickej nezávislosti od tohoto poznania, lež vždy v snahe po objektívnom poznaní týchto zákonitostí a v ochote zväčšovať a zveľaďovať vedecké výdobytky starších mysliteľských generácií. Čím vyšší a adekvátnejší stupeň poznania sveta sme dosiahli, tým bezpečnejšie predvídame udalosti, tým slobodnejšie sa orientujeme vo svete a organizujeme svoje akcie, a tým dokonalejšie a účelnejšie svet ovládame. Skúsenosť a prax, dirigované vedeckou teóriou, navzájom zase pomáhajú zlepšovať vedecké poznatky.

Aby sme uviedli konkrétny príklad, v oblasti fyziky alebo chémie, ktoré sa vykazujú už dlhou tradíciou, sloboda celkom zrejme nespočíva vo vymýšľaní nejakých osobitných a stoj čo stoj originálnych metód, lež v možnosti a ochote prispieť a zveladiť tvorbu, dosiahnutú generáciami tvorivých pracovníkov, a v snahe ju zlepšiť a zdokonaľiť. Nakoľko moderná veda nesmeruje absolutisticky k nijakým stuhnutým a uzavretým systémom poznania, je tu vždy sloboda zväčšovať pokladnicu vedy. Slobodu vedeckej tvorby teda nesmieme chápať anarchisticky, ako sa to javí občas aj dnes v niektorých mladých oblastiach najmä kultúrnych vied, kde sa často stretávame so zarytou snahou po originalite v špekulatívnej meditácii, podmienenej predovšetkým individuálne psychickým habitom mysliteľa, lež treba ju vidieť v tom, že sa vedec snaží v spolupráci so svetovou vedeckou avantgardou pokračovať

v skutočných vedeckých výdobytkoch. S kultúrno-spoločenského hľadiska napokon podmienky pravej slobody vedeckého tvorenia sú v tom, že vedec, ktorý spoznal ozaj progresívne tendencie a ženúce sily spoločenského vývinu, je s nimi solidárny a ochotne prispieva svojou odbornou prácou k celkovému spoločenskému pokroku.

Štefan Bednár

Výtvarný život na Slovensku

Slovenskí výtvarníci prijali rozklad Československej republiky nielen ako katastrofu slovenského a demokratického pokrokového štátu, ale ako priame ohrozenie pokrokových snáh, demokratických výdobytkov a zničenie tvorčích slobôd. Pre všetkých pokrokových výtvarníkov bolo jasné, že fašistický ľudácky režim ohrozí umeleckú tvorbu do základov. Ľudácky a gardistický režim sa skutočne pokúsil stotalizovať aj výtvarné umenie. Oprením sa o konzervatívne složky znásilnil pokrokovú Umeleckú besedu, pripravil túto o jej majetok a vpratal všetkých umelcov pomocou vládných komisárov do jedného spolku. Dúfal, že smer v stotalizovanom jednotnom spolku udajú konzervatívni umelci, ktorých podoprel režim všemožnou podporou. Pokrokoví umelci, ktorých bola väčšina čo do počtu a absolútna prevaha čo do umeleckých hodnôt, rozhodli sa v rámci daných možností uplatňovať kultúrne hodnoty a umiestňovať pri rôznych výstavách umelecké diela zjavnej alebo utajovanej revolúčnej tendencie.

Vláda pochopila, že otázka usmernenia umeleckej tvorby je problematická a inštitúciu vládných komisárov ponechala pri SSVU až do konca. Okrem týchto zásahov použila tlaku Úradu propagandy a niektorých zapredaných jedincov z radov samotných umelcov, aby šikanovali pokrokových umelcov, izolovali ich a znemožňovali najrôznejšími zásahmi ich tvorbu.

V celku slovenskí výtvarníci obstáli v dejinnej skúške dobre. Nepoddali sa vo väčšine duchovnému ani politickému

tlaku. Jedna ich časť zostala v Prahe alebo v cudzích štátoch, kde zastupovala Slovensko v čase nacistického otroctva. Ostatní príslušníci mladej generácie uplatňovali doma svoje nekompromisné zásady umelecké, čeliac tak reakčným vplyvom. Za najťažších okolností podarilo sa udržať vzostupnú líniu slovenského výtvarného umenia a duchovný kontakt s pokrokovou Európou. Neodškriepiteľné hodnoty, ktoré predstavovali títo umelci, nebolo možné ani ľudáckemu režimu prehlásiť za zvrhlé umenie (v smysle nacistických ideológií), hoci snahy o to sa našly aj u nás, predstavované hlavne gardistickým krídlom.

V samotnej umeleckej obci rozštiepenie oboch táborov dospelo k vyhroteniu protiv a nebolo možné ináč, ako po oslobodení vyporiadať sa s jedincami, ktorí svojím kolaborantstvom s fašistami sa kompromitovali a ktorých svedomie bolo zaťažené ťažkými protikultúrnymi hriechmi.

Pokroková časť umelcov aj politickým odbojom dokázala svoju spiatosť s túžbami a bojom národa. Vyše dvadsať slovenských výtvarníkov sa zúčastnilo ilegálnej činnosti doma i v zahraničí, z nich desiatka priamou účasťou na Slovenskom národnom povstaní, či už prácou, alebo bojom v partizánskych oddieloch. Šesť umelcov trpelo v gestapáckych žalároch a traja slovenskí výtvarníci zaplatili životom svoj boj proti nacistickému otroctvu. Do dvadsať ďalších umelcov hneď po oslobodení Slovenska sa zapojilo aktívne do budovateľskej práce. Takto svoj postoj k vybojovanej slobode nachádza svoj výraz v prehlbenej snahe prispieť na budovaní nového života a pochopiteľne aj v snahách stvoriť kultúru, ktorá by vyjadrovala duchovný pokrok.

Pristupujeme k tejto úlohe s pocitom zodpovednosti a rozhodnutí udržovať a prehlbovať tie podmienky, ktoré nám dalo naše slávne národné povstanie.

Andrej Bagar

Divadlo do nového života

Slávne shromaždenie!

Prinášam úprimný a srdečný pozdrav Sjazdu vedeckých a umeleckých pracovníkov od dramatických umelcov našich divadiel. Slovenský herec, práve tak ako jeho český kolega, ťažko sa musel prebijať cez závery predsudkov a neporozumenia.

Bola to prvá Československá republika, v ktorej uskutočnilo sa prvé slovenské profesionálne divadlo, boli to českí režiséri a herci, ktorí nás učili prvým krokom na platforme slovenského dramatického umenia.

S vďakou spomíname na našich českých kolegov-učiteľov, majstrov a násilný prerýv v roku 1939 niesli sme my tu práve tak ťažko ako oni v Čechách.

No neviazalo nás len pokrvné bratstvo a spoločné umelecké snaženie, viazal nás aj spoločný boj. Boj proti všetkým škodlivým vplyvom mimodivadelným, boj o slobodný umelecký prejav, boj proti vykorisťovaniu súkromnými podnikateľmi, boj proti javištnému gauklarstvu a napokon boj o zlepšenie sociálnej postate herca-umelca.

Najväčšou prekážkou vo vývoji nášho slov. divadelníctva bolo vonkoncom neoprávnené, ba možno povedať, že nesmyselné ponímanie funkcie dobrého divadla v národe. „Divadlo je vraj zábavkou pre pánov.“ Toto ponímanie nevzniklo medzi pospolitým ľudom, ktorý mal divadlo rád, ale medzi mestskou

buržoáziou, ktorá mala svojich exponentov i na takých miestach, na ktorých sa rozhodovalo o existencii divadla. O tomto svedčí aj konkrétny výrok, že „načo je Bratislave divadlo? Kto má peniaze, ten si zájde do divadla do Viedne a kto nemá peňazí, nech sedí doma“. Tento výrok nepovedal nikto menší ako kultúrny referent Krajinského úradu Dr. Filkorn.

Toto komicky trápne ponímanie určovalo aj umelecký smer nášho divadelníctva, určovalo jeho repertoár a vháňalo naše javištné umenie do uličky, z ktorej niet východu. Bránili sme sa a môžeme povedať, že my javištní umelci po 25 rokov jestvovania nášho divadla viedli sme úporný boj proti tomuto názoru.

Je čudo, že náš fabrický robotník, živnostník, roľník nenašiel cestu k našej oficiálnej scéne? Nenašiel ju preto, lebo mu bola cudzia. Bola mu vzdialená a cudzia problematika našich hier, cudzia ideová náplň. Nečudujme sa, že nenašiel pomer k trojuholníkovej konverzačnej komédii alebo k starostiam ruských kniežat v šoférskejších službách u blazeovaných bohatých američaniek.

Túžili sme potom hrať divadlo pre ľud. Pre ľudí z mäsa a krve, no, ľud sa nášmu divadlu vyhýbal. Vyhýbal sa nám preto, lebo boli sme vzdialení jeho životu, jeho problémom.

Veľavážení, my všetci vieme, akú dôležitú funkciu zastáva divadlo v živote národa a som šťastný vo vedomí, že dožil som sa dní, keď toto presvedčenie nie je presvedčením len umelcov, ale že je to presvedčenie aj tých, ktorí riadia osud našej Republiky. Uplynulých 7 rokov značí aj v našom odbore neradostnú epochu. Javištný umelec bol na tom zo všetkých umeleckých odborov vari najhoršie. Kolegovia z iných umeleckých odborov mohli tvoriť dobré umenie aspoň skryte, vo svojich domovoch v nádeji, že príde deň, keď budú môcť predložiť verejnosti v úkryte vytvorené diela. No, javištný umelec nemohol svoj výtvor ukryť. Musel sa obnažovať a roz-

dávať bezprostredne, a to aj tým, ktorých z duše nenávidel. Týchto 7 rokov prirodzene zapôsobilo aj na nejedného v našich radoch v smysle zápornom. Našli sa aj medzi nami takí, keď náš národ najviac úpel pod fašistickým terorom, prednášali, spievali v nemeckom takzvanom „Pribinovom vysieláči“. Keď sa plnily masové hroby umučenými martýrmi, nerozpakovali sa okiadať skapínajúci režim chválou, a to vtedy, keď naši kamaráti partizáni hynuli v boji. Áno našli sa slabí, maloverní. Nežiadame si ich hlavy. Nechceme všetkých týchto poblúdených vytvoriť z lepšieho a krajšieho života, ktorý si budujeme. No, žiadame, aby sa všetci tí, ktorí dali prednosť bezpečnému a pohodlnému životu v úkryte pred splnením najsvätejšej povinnosti, aby sa všetci títo ospravedlnili pred národom. Prebudovávame náš život. Budujeme novú republiku. Chceme, aby bola dobrou a láskavou materou nás všetkých. No všetci bez rozdielu musíme jej dať to najlepšie, čo je v nás. Prácu našich rúk, umu, tvorčieho génia.

Prinášam sľub našich javištých umelcov čo najaktívnejšie zapojiť sa všetkými svojimi tvorčimi schopnosťami do nového radostného života. Tlmočím vám vieru nás všetkých čo najskôr dokončiť výstavbu nášho divadelníctva a urobiť z neho „zábavku pre tých, ktorí si to môžu dovoliť“, ale radostný chrám umenia pre celý národ, pre všetok náš ľud.

Rozprava vyjasňuje sporné otázky

Do rozpravy svojimi kratšími príspevkami zasiahli ďalej niekoľkí, z ktorých medzi prvými hlásil sa *doc. Dr. Milan Pišút*. Poukázal na potrebu uskutočnenia úzkych kultúrnych stykov nielen medzi národmi na východe, ale aj na západe a potrebu čerpať z európskych literatúr to najhodnotnejšie pre náš literárny vývin a vzrast. Ďalej hovoril *Dr. Ján Poničan*, ktorý v súvislosti s obviňovaním jednotlivcov, že podpísali v Bratislave manifest za Slovenského národného povstania, ktorí sa v Banskej Bystrici pocítoval ako odpor proti povstaniu, naširoko rozviedol svoje tézy, v ktorých požadoval oddeliť umelca-básnika a spisovateľa od človeka, ktorý je zapojený do občianskeho života. Tým chcel dokázať, že umelci, ktorí podpísali spomínaný manifest s vedomím pomôcť samotnej veci a vyhnúť sa podpísaniu manifestu, ktorý im predstrel *T. J. Gašpar*, rozhodne sa neprevinili natoľko, keďže ich umelecká práca bola vždy pokroková a neodporovala demokratickým ideám. Do debaty faktickými poznámkami zasiahol *Elo Šándor a Fraňo Král*. Ďalej prispel k diskusii svojimi poznámkami *Dr. Andrej Kostolný*, ktorý žiadal očistu medzi umelcami a vedeckými pracovníkmi, ale opatrnou a spravodlivou cestou. V dlhšej úvahe o demokratických myšlienkach sa zaoberal *doc. Dr. Svätopluk Štúr*.

Rozuzlenie debaty okolo očistenia tých jednotlivcov, ktorí podpísali bratislavský manifest, padlo, keď sa prihlásil k slovu básnik *Ján Kostra*. Začal svoj prejav tým, ako bol rozhodnutý brániť na tomto sjazde svoj skutok ako aj skutok všetkých spolupodpisovateľov manifestu ako vec, o ktorej

on sám i všetci ostatní boli presvedčení, že vykonali rozumný a dômyselný čin. No hneď pri príchode do Banskej Bystrice svoje rozhodnutie zmenil, keď zazrel slávnostne vyzdobené mesto, videl jásajúcich ľudí, to všetko mu pripomenulo a vykreslilo veľkosť Slovenského národného povstania a malosti tých, ktorí sa na ňom nezúčastnili. Verejne pred celým sjazdom oľutoval svoj skutok, že podpísal bratislavský manifest. Účastníci sjazdu prijali tento prejav básnika Jána Kostru s dlhotrvajúcim potlesom na znak akceptovania jeho vývodov a očistenia nerozmysleného nielen jeho kroku, ale aj všetkých ostatných, ktorých sa to týkalo. Predseda sjazdu poverenik Michal Chorváth v tomto smysle vyhlásil otázku okolo bratislavského manifestu za zlikvidovanú.

V diskusii pokračoval Dr. Rudolf Brtáň, ktorý navrhol založiť Slovanský ústav, ktorý by revidoval doterajší postoj ku kultúrnym snaženiam slovanských národov a ukazoval novú cestu vzájomnej spolupráce a sblížovania sa. V ďalšej rozprave prehovoril minister školstva a osvedy univ. prof. Dr. Zdeněk Nejedlý.

Univ. prof. Dr. Zdeněk Nejedlý, min. školstva a osvedy

Príspevok k rozprave

Najradostnejším faktom Sjazdu umelcov a vedeckých pracovníkov je to, že kultúrni pracovníci, tak ako aj umelci a učenci sa znova hlásia k práci. Toto treba s radostou kvitovať. Je tu vidieť radostný rys, že Slovenské národné povstanie nachádza ohlas i u kultúrnych pracovníkov, ktorí nadväzujú na prácu našich bojovníkov so zbraňou v ruke, aby toto dielo zvedladi na svojom poli. Dnes je vidieť na každom kroku, že chceme pracovať, ale je tu otázka, čo a ako. Každý cíti, že sa niečo vo svete zmenilo. Ja veľmi často pri každom vystúpení upozorňujem, že dnes celý svet je iný, než bol v r. 1938. My si to dosť neuvedomujeme, čo sa tu stalo. Posledných 7 rokov, to je história storočia, za ktorého zmenil sa svet natoľko, že je nepodobný. Aj ľudstvo je už nepodobné. Naša úloha nespočíva dnes v tom, nadviazať na to, čo bolo v r. 1938 a jednoducho prečiarovať údobie fašistického režimu a vrátiť sa k r. 1938. K tomuto riešeniu chcela by sa hlásiť reakcia, ktorá počíta s tým, že zmeny vo svete nie sú trvalé, že sa to obráti. Tejto myšlienky sa nevzdáva, lež vyčkáva a ja hovorím, že táto reakcia sa aj dočká, ale toho, že starý svet sa už nikdy nevráti. Teraz ide o nás, ktorí chceme sa zapojiť do tejto novej doby, chceme v nej pracovať a obstáť. Ani v kultúre nemôžeme sa vrátiť k r. 1938, lebo by sme sa veľmi oneskorili. Ja som 6 rokov prežil v Sovietskom sväze a aj tam je kultúra iná, ako bola v r. 1938. Tam je dnes život plný a radostný. V čom spočíva táto zmena? O tom málo vieme, čo je potrebné, aby sme mohli dohoniť, čo sa vo svete stalo. Doháňanie, to je úloha kultúrneho pracovní-

ka a preto treba sa učiť a mnoho sa učiť, aby sme pochopili, čo sa stalo. Stala sa veľká vec. Zvíťazil Sovietsky sväz. To je udalosť, ktorej význam si dosiaľ dosť neuvedomujeme. Víťazstvo SSSR, víťazstvo ČA to nie je víťazstvo jednej riše, lebo ak dnes hovoríme o koalícii troch mocností Anglicka, Ameriky a SSSR, nuž to nie je tak celkom doslovne. SSSR nie je dnes jednou z troch veľmocí, ale je dnes prvý, lebo nebyť Sovietskeho sväzu, západní spojenci by sa neboli dostali do Európy. To sú fakty, ktoré vie Amerika i Anglicko, a preto je toľký záujem o Sovietsky sväz, ako u Ameriky, tak aj u Anglicka. Celý svet, a práve kultúrni pracovníci sú si vedomí, že táto sila SSSR nie je len vecou sovietskej techniky. Lebo treba si uvedomiť, kto urobil tú techniku? A potom máme tu vzor hrdinského vojaka ČA, pričom treba sa opýtať, odkiaľ čerpal tú vnútornú silu k víťazstvu. Možno povedať, že dnes je centrom sveta Moskva a myslí sa každý, kto si myslí iné. Ukázalo sa dnes celkom jasne, že buržoázne štáty a buržoázna kultúra prehraly a že zvíťazil iný svet, t. j. iný svet, reprezentovaný ľudovým štátom. Z týchto skutočností treba vyvodzovať aj pre našu budúcnosť vážne dôsledky. Ohlasy k novému vývoju už sú tu.

Naše nové Československo stáva sa ľudovejším, demokratickejším. Tento nový bližší vzťah k ľudovosti musí sa prejavovať najmä v kultúre. Ide teraz o to, ako priblížiť kultúru ľudu. Aj tu máme vzácny vzor v Sovietskom sväze a treba ho len poznávať a učiť sa mu. Musíme si uvedomiť, že náš terajší pomer k Sovietskemu sväzu nie je viac pomerom nejakej spojeneckej zmluvy, ale je to existenčná otázka. Sovietsky sväz pomohol nám k slobode a ostane nám i v budúcnosti podstatnou oporou, na ktorú sa možno 100% spoliehať.

Mal som možnosť poznať pomery sovietskych národov k Československu. Za 6 rokov svojho pobytu v Moskve videl som, čo sa tam vykonalo v kultúre, vo vede a umení. Ja

som sa sám tam učil. Sovietski umelci sú realistickí, ale ich realizmus nie je naturalizmom. Sovietsky realizmus znamená, že v zdravom národe a štáte má byť kultúra realistická. U nás v minulosti, kto sa neuspokojil pomermi, nebol realista, ale stal sa surrealistom. To bol útek zo skutočnosti, dnes však tento útek by umelca diskvalifikoval, lebo jeho skutočnosť je realistická a musí ju takú vytvárať.

V tomto smysle musíme sa učiť aj tomu, čo znamená Slovanstvo. Dnes nestačí horovať za Slovanstvo a čítať literatúru. To je málo. S víťazstvom SSSR a ČA vytvára sa nové realistické ponímanie Slovanstva. Dnes hlásiť sa k sovietskemu Slovanstvu, to je najpokrokovejšie. Spomínam s veľkou pietou na Jána Kollára a pri svojej ceste do B. Bystrice zastavil som sa v Mošovciach, kde som sa poklonil jeho pamiatke.

Dnes naše nové Slovanstvo je to Slovanstvo Červenej armády, Titovej armády, Bulharskej armády, Československej armády. To je nová sila v Európe, a to znamená, že Slovania nie sú viac vedľajší a menej cenní. Vieme, že dejiny Európy boli vyplnené dejinami západných mocností. Dnes v tejto veci stojí Slovanstvo na prvom mieste. Budeme brať i naďalej kultúrne podnety Západu, ale dnes ide o to, či sú tam nejaké podnety. Vieme dobre, že západný svet tieto podnety hľadá u nás.

Francúzsko už nie je Francúzskom z r. 1938. Preto otázka Západu a Východu nejestvuje, inak hrali by sme sa na pojmy. K týmto otázkam musíme pristúpiť od koreňa a pozrieť sa otvorene na svet, ako dnes vyzerá.

Minister dr. Nejedlý v ďalšej časti svojej reči zdôraznil, že pomer vedy a umenia v SSSR pracuje k spoločnému cieľu na jednej ceste. Dnes je potrebné, aby sme od teórie prešli k činom a aby sme vytvorili také vedecké a kultúrne diela, ktoré nám ukážu cestu do novej budúcnosti.

V ďalšom prinášame príspevok k rozprave od Michala Povážana.

Michal Povážan

Podiel nadrealistickej poézie v boji proti politickej reakcii a nacizmu

Nadrealistická poézia bola ideove preniknutá skrytým i otvoreným prejavom v boji proti reakčným snahám domácich i zahraničných fašistov. Za bývalej Československej republiky slovenskí avantgardní umelci a spisovatelia nestačili ešte rozvinúť umeleckú činnosť, i keď kapitalistickodemokratické zriadenie poskytovalo ešte politické slobody. Nadrealistickí básnici a literáti len pár rokov pred nástupom fašizmu začali na Slovensku realizovať nový umelecký program. Dva, či tri roky práce 1935—1938 neboly ešte dostatočne viditeľné u tejto skupiny, pretože jej príslušníci boli vekove mladí a len v tomto čase začínali sa účastňovať verejného umeleckého a literárneho života. Po r. 1938 keď do európskych krajín pod vplyvom nemeckého militaristického nacizmu začal sa silne dvíhať domáci fašizmus, slovenskí nadrealisti stretli sa tvárou v tvár s najostrejším útlakom so strany ľudákov, verných napodobiteľov a pomáhačov nemeckej reakcie, ktorí postupne zaflačovali všetky umelecké výboje a akýkoľvek slobodný kultúrny a sociálny pokrok. Pre ďalšiu existenciu nadrealizmu bolo výhodou, že v predchádzajúcich rokoch na Slovensku neboly natoľko vyostrené pomery medzi kultúrnou pravcou a ľavicou ako v ostatných západoeurópskych krajinách a preto kontinuita ďalšieho trvania umeleckej avantgardy nebola natoľko podlomená, ako v iných krajinách. Za éry Slovenského štátu slovenskí nadrealisti v ústraní pokračovali v svojej čin-

nosti a pribúdali ďalší tvoriví spisovatelia, ktorí významne obohatili slovenskú poéziu. Pravda, tento rozmach nadrealistickej poézie prejavil sa zreteľne len v prvých rokoch, kým fašistický nátlak neuplatňoval sa v plnej miere. Fašistické ľudácke elementy však postupne začaly obracať pozornosť k poézii a bezohľadne vyradzovaly avantgardných básnikov z verejného literárneho života. Prvé ostré výtky proti nadrealistom vyslovil J. Kútnik-Šmálov na debatnej schôdzke vo Vedeckej syntéze v jeseni r. 1938. Zástanci nadrealizmu v snahe zachrániť dielčiu možnosť ďalšej výtvarovej práce obhajovali stanovisko, že nadrealizmus je čiste umelecký program, ktorý nemá do činenia so žiadnym politickým smerom. Zásaditý odporca modernej umeleckej tvorby J. Kútnik-Šmálov chcel dokázať na tomto debatnom večierku citátmi z básní Vladimíra Reisela, uverejnených v zbierke *Vidím všetky dni a noci*, príbuznosť medzi svetonázorom nadrealistov a komunistov. Ideový rozbor, ktorý inšpiroval Šmálov, mal byť argumentom toho, že ideová platforma nadrealistov je dialektický materializmus. No slabý poznávací aparát literárnych kritikov a skúmateľov druhu Šmálovovho, ktorý bol presiaknutý tomistickým dogmatizmom, nevyužiteľkovali hneď náležité odporcovia novej slovenskej poézie. Ďalšie kritické hodnotenie, ktoré nasledovalo v priebehu 6 rokov so strany nepriateľov nadrealizmu ani raz nedosahovalo kritickú úroveň a možno hovoriť, že reakční kritici len stupidne biľagovali vážne umelecké podujatie básnickej avantgardy. V útokoch proti nadrealistom najviac sa vyznačil denník Gardista, okolo ktorého sdružovali sa najfanatickejší obdivovatelia nemeckého fašizmu.

Slovenskí nadrealisti v boji proti fašistickým usmerňovateľom zastávali takzvané čisté umenie. Aj keď z literárnovedného hľadiska bol tento názor chybný, lebo i takzvané čisté umenie je výrazom istej sociálnej situácie, predsa takto formulovaný postoj slovenských nadrealistov v časoch politického

útlaku fašistov prispieval k sjednoteniu všetkých protifašistických síl v oblasti kultúrnej tvorby. V tomto čase skupina mladých básnikov nadväzovala bližší styk s jednotlivými grupami starších spisovateľov a umelcov, ktorí sa nepriklonili k fašistom a ostali verní demokratickým ideám. Spoločný postup v práci, najmä s mladou výtvarnou generáciou a jej predstaviteľmi Jánom Mudrochom, Cypriánom Majernikom, Jozefom Kostkom, Jánom Želibským, Fricom Hoffstädterom a Petrom Matejkom ukázal sa čoskoro blahodárnym. V umeleckých zborníkoch vystupovali títo vynikajúci výtvarníci spoločne s nadrealistickými básnikmi. V širokom rámci záchrany skutočnej, slobodnej, umeleckej a básnickej tvorby nehraly úlohu drobné estetické hľadiská, pretože všetci si jasne uvedomovali, že len v jednotnom fronte všetkých slobodymilovných ľudí, túžiacich po nehatenom a neoklieštenom ľudskom výraze, podarí sa zachrániť voľnosť umeleckej tvorby.

V tom istom čase začali sa sblížovať nadrealisti so spisovateľmi staršej generácie, ktorá bola sústredená okolo časopisov *Elán* a *Tvorba*. Až na malé výnimky väčšina starších talentovaných básnikov a spisovateľov zostala verná ideám humanistickým a demokratickým. Smrek v literárnoumeleckom mesačníku *Elán* so dňa na deň dával zreteľnejšie na javo svoj nesúhlas s plánmi fašistických usmerňovateľov, ktorí na sjazde v Tatranskej Lomnici stanovili smernice pre slovenský kultúrny život podľa nacistických vzorov. V *Eláne* okrem avantgardných básnikov sústreďovali sa spisovatelia, básnici a umelci, ktorí po väčšine stáli v protifašistickom tábore. Zasluguje si zmienku, že v tomto čase, keď fašistickí krikľúni chceli slovenských spisovateľov a umelcov zatahnuť do služieb nemeckého fašizmu, Ján Smrek zachoval *Elán* ako slobodnú tribúnu, v ktorej uverejňoval články a štúdie vynikajúcich spisovateľov, hlásajúcich princípy slobodného umenia a v ktorom rovnako tiež dával miesto príspevkom a článkom spisovateľov

a básnikov, ktorí ostro zamietali zámery germánskych ničiteľov národných a ľudských slobôd. Postačovalo len trochu pozornejšie čítať básne v *Eláne* a každý kultúrne orientovaný človek mohol z textov týchto básní vybadať skrytú iróniu, odsudok a tiež nenávisť voči natisknutému vodcovskému princípu a rasistickej pseudoteórii.

Jadro hodnotných básnických príspevkov v *Eláne* a v *Tvorbe* pochádzalo od nadrealistických básnikov *Rudolfa Fabryho*, *Vladimíra Reisela*, *Júliusa Lenku*, *Pavla Bunčáka*, *Štefana Žáryho*, *Jána Raka* a *Jána Brezinu*. V mladšej básnickej generácii vlastne ani nebolo hodnotnejších básnikov.

Básnici *Pavol Horov* a *Kazimír Bezek*, ktorí nestáli priamo v radoch slovenských avantgardných básnikov, vo svojom básnickom vývine boli odvislí na nadrealistickej poetike.

I keď sa všeobecne prikazovalo, že nadrealizmus je čiste umelecké hnutie, predsa mládež chápala nadrealizmus celistvo a videla v ňom východisko z vtedajšieho európskeho temna. V skrytom zamietaní fašistických bôžkov mládež, nezaťažená súkromnovlastníckymi, familiárnymi a náboženskými predsudkami, našla v ňom zdravý životný impulz a soznaním sa s umeleckými úsiliami a tvorbou mladých umelcov a básnikov objavovala svoje vlastné položenie. Dnes môžeme vyhlásiť, že tí básnici, umelci a literáti, ktorí zostali v radoch nadrealistov a verní jeho umeleckému programu, ani raz nespreneverili sa myšlienke všeľudského bratstva a socializmu. Najmä v prvých rokoch jestvovania nadrealizmu záujem o novú poéziu bol zreteľný. V radoch vysokoškôľakov a stredoškolskej mládeže mali nadrealisti prívržencov, pravda, zostrený nástup fašistov do kultúrnej sféry čím ďalej zhoršoval postavenie a pozície básnickej a umeleckej avantgardy. Nadrealistom postupne bol obmedzený prístup k verejnej činnosti, najmä keď fašistické časopisy a žurnály sústavne uverejňovali drzé útoky a pamflety na nadrealistov a na ich básnickú tvor-

bu. No i napriek organizovanému pokusu izolovať a vyradiť nadrealizmus zo slovenského kultúrneho života, vplyv nadrealizmu zasahoval i tam, kde najviac ho popierali a odmietali ako vraj „nezdravý výhonok“ slovenskej poézie.

Pri týchto kladných zjavoch v slovenskej poézii a umení treba však tiež povedať, že niekoľko starších básnikov konzervatívneho a reakčného smýšľania otvorene sa priklonili k nemeckému fašizmu a druhí zasa kompromisnícky stavali sa k súčasnej politickej situácii, lebo tam, kde očakával čitateľ revolučný pátos, našiel miesto toho rezignujúce „všetko je dobre tak, ako sa tu deje“.

Pojem čistého umenia, ktorí zastávali nadrealisti, treba osvetliť v tom, že tu nešlo o krajné ohraničenie poézie, umenia a literatúry od sociálneho života, zastával sa však názor, že literatúra nemôže poslúhovať fašistom, nepriateľom národných a sociálnych slobôd a ničiteľom najlepších kultúrnych a ostatných hodnôt európskych národov. Názor nadrealistov o takzvanom čistom umení dnes pravda chápeme historicky. Keď nadrealisti uverejňovali básne v roku 1939—1944 s pacifistickou tendenciou, s vreľým zápalom za mier a s veľkou nenávisťou proti vojne, malo to svoje časové odôvodnenie.

Vtedajší slovenskí pseudoliteráti a posluhovači nemeckých okupantov „smolili“ jalové reportáže a hluché rýmovačky, v ktorých falošnými a lživými argumentami chceli lákať slovenských vojakov do boja proti Sväzu sovietskych socialistických republík.

Medzi famózných germanofilov a usmerňovateľov slovenskej literatúry v prvom rade patrili pseudoliteráti, ktorí po vzniku slovenského štátu inšpirovali sjazd spisovateľov v Tatranskej Lomnici, kde po prvýkrát gardistickí literáti oficiálne vyhlásili, že slovenská literatúra v nových politických pomeroch musí sa zbaviť demokratickej a komunistickej línie a vraj musí si osvojiť vlastnosti a vzory národnosocialistickej litera-

túry nemeckej. Pravda, ohlas tatranskolomnického prehlásenia bol v slovenskej verejnosti minimálny, ba možno povedať, že nebol skoro nijaký. Neúplné referáty, plné skrytého jedu oproti skutočným nositeľom duchovnej tvorby slovenskej, priniesol len denník Gardista.

Ak pamätihodný sjazd slovenských spisovateľov za bývalej ČSR v Trenč. Tepliciach bol skvelým povzbudením pre slovenských spisovateľov v ich tvorčej činnosti a posilnením sa kultúrneho poslania v slovenskom ľude, tak táto schôdzka slovenských gebelsíckov bola prvým nástupom nacizmu do slovenskej kultúry a malo to byť signálom k odstraňovaniu a ničeniu slovenských duchovných hodnôt. Väčšina účastníkov sjazdu v Tatranskej Lomnici vyznamenala sa ako zarytí fašisti a pomáhači nemeckého nacizmu. Z nich napríklad Stanislav Mečiar za niekoľkoročného redaktorstva premenil tradičný literárny časopis Slovenské pohľady na tribúnu slovenských nacistických bludov, ďalší Ladislav Hanus, v klerikálnofašistických úvahách pokúšal sa budiť nenávisť k demokracii a pre svoje nesmyselné podujatie chcel zastierať i rozpory medzi fašizmom a katolicizmom, tretí z nich Jozef Kútnik-Šmálov podujal sa zase znehodnotiť v slovenskej literatúre význam modernej poézie, ktorá prenikavo oživila básnickú reč slovenskú a zároveň tiež prinášala so sebou túžbu po novom slobodnom človekovi, rodiacom sa v spoločnosti bez triednych protiv. Najďalej sa odvažoval ísť Viliam Ries-Javor, redaktor dýchavičného plátku Útok, v ktorom cez niekoľko rokov zbytočne okrašľoval vzťahy slovensko-nemecké, no to jeho germanofílske táranie nenašlo ani raz prenikavejší ohlas.

Zámery nemeckých posluhovačov v slovenskom kultúrnom živote sa neujaly, lebo politická a kultúrna existencia slovenského ľudu bola oddávna presiaknutá antagonizmom proti nemeckej expanzite, ktorá v každej dejinnej úprave povedľa maďarizmu najviac bránila jeho rozvítiu a vzrastu. Za 6 ro-

kov nepodarilo sa ľudáckym ideologom vštepiť nášmu ľudu aspoň trochu kladný postoj k Nemcom. Každý príslušník ktorejkoľvek spoločenskej triedy okrem pár zapredancov videl, že pod slovami omálaného „slovensko-nemeckého kamarátstva“ skrýva sa čížma prušiackeho militarizmu a automat nemeckého SS-áka.

Rámcové hľadisko k slovenskému kultúrnemu daniu za minulých 6 rokov podal povereník Laco Novomeský v svojom referáte, ktorý sa všetkým účastníkom Sjazdu umelcov a vedeckých pracovníkov dostal už do rúk.

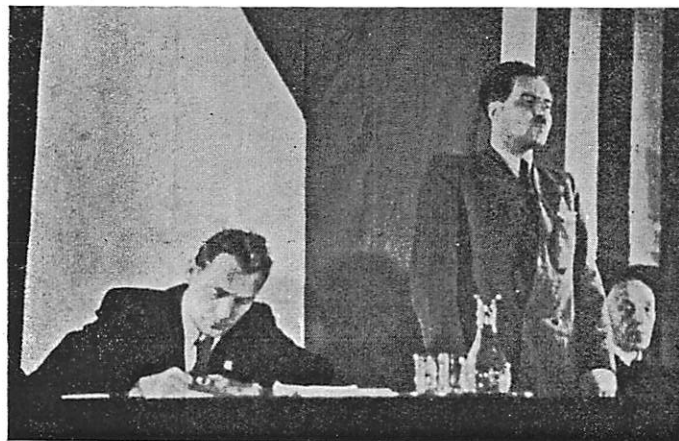
Týmto skutkom, že sjazd sa koná z príležitosti prvého výročia slávneho slovenského povstania, dalo sa na javo, že ideály, za ktoré bojovali slovenskí povstalci, sú vlastné i slovenským kultúrnym a umeleckým pracovníkom a že slovenskí spisovatelia, básnici a umelci pokladajú sa za nositeľov tých myšlienok, na ktoré slovenská literatúra je tak bohatá. Duchovné dedičstvo Jána Kollára, štúrovcov a iných význačných umeleckých zjavov v slovenskej histórii pokračuje na tej istej línii ako v minulosti.

V istej časti pokládame za potrebné doplniť celkový referát povereníka Laca Novomeského niektorými doplnkami. Keď bolo vyrieknuté v referáte povereníka Novomeského slovo o uvedomelej tvorbe istých slovenských básnikov, k tomu poznamenávame, že od tej chvíle, ako na piešťanskom sjazde ľudákov boli spálené červené zástavy a smluva o priateľstve a pomoci medzi SSSR a ČSR, mladí spisovatelia, vedci a básnici, sústredení okolo skupiny nadrealistov a Vedeckej syntézy, prví jasne poznali a uvedomili si, pred čím stoja. Bolo im vtedy jasné, že nemecký fašizmus chce rozpútať novú svetovú vojnu a chce ohroziť všetky sociálne a kultúrne hodnoty, ktoré vytvorily za storočia slobodmilovné národy Európy a sveta.

MANIFESTAČNÉ
SHROMAŽDENIE
SJAZDU

Predseda povereník
Laco Novomeský
pri prejave

Konstantín Simonov,
ruský spisovateľ,
pri prejave

Účastníci manifestačného shromaždenia

Defilé vojska a krojovaných skupín pred prezidentom Republiky

Slovenská avantgarda vedela o tom, čo znamená Sovietsky sväz pre obranu týchto hodnôt a už na začiatku nezostávala v pochybnostiach.

Ešte v roku 1935 čítali sme verše *Rudolfa Fabryho*, ktorý už v tomto čase v básnickej vidine vyjadril, že na mape Európy existuje krajina, ktorá je záštitou pokroku a slobody. *Zemepisný vznik myšlienky* Fabryho básne je neodvratne dokladom toho, že v mladej generácii našli sa ľudia odlišní od typu tých, ktorí často nevedeli pochopiť smysel európskeho sociálneho prúdenia a často sa postavili proti smyslu dejín slovenského ľudu.

*Slza solí líce
slaný oceán
nad Jeruzalemom
plakal starý pán
jak malé vaše slzy
proti okeánu
tak slabé vaše päste
proti Stalingradu.*

Na tejto línii avantgardná tvorba pokračovala i vtedy, keď vojna sa rozpútala v svojej obľudnej a strašlivej podobe. Pokračovanie na tejto ceste bolo organické a videli sme, že dužnelo s roka na rok. Iba ten človek, ktorý v živote nepochopil význam básnického slova, mohol by hovoriť o tom, že poézia nadrealistických básnikov nie je vskutku len surmou tohto odporu a nenávisťi proti zpiatočnicktvu a tým rovnako najodpornejšiemu produktu reakcie, ako je fašizmus. Prečítajte si desiatky básní Júliusa Lenku, Vladimíra Reisela, Jána Raka, Štefana Žáryho a Pavla Bunčáka a *zreteľne vidíte, že táto poézia lomcovala každého nezataženého človeka k uvedomelosti, hovoríme, politickej a národnej uvedomelosti.* Manifestačne po-

núkala ho, aby hľadal vlastnú cestu proti perfídnym heslám novodobých utlačovateľov.

Vývinová zákonitosť tejto poézie v novej ČSR postupne bude dostávať novú tvárnosť. Nová skutočnosť politická a sociálna spôsobí, že v tejto poézii vypadnú staré složky a dialekticky budú nahradené novými. Pravda, nemôže sa stať, ako sa domnievajú jej odporcovia, že niet predpokladov pre jej vývin.

V znamení slobody, za ktorú bojovali partizáni a vojaci v slovenskom povstaní a za ktorú bojovala slovenská umelecká avantgarda, pozdravujeme Sjazd umelcov a vedeckých pracovníkov.

Príspevok hudobných umelcov

Naša slovenská hudobná minulosť v jednotlivých fázach jej historického vývoja nevykazovala nijaký zvlášť mimoriadny a význačný zjav. Nevybočovala ani so strany tvorivej ani so strany reprodukčnej z medzí, do ktorých bola v rámci všeobecného európskeho diania odveky vtiesnená. Jej revolučnú líniu predurčovali naše krajne nepriaznivé spoločenské a sociálne pomery aj vo feudálnej aj v novej dobe.

V otroctve zakorenená vydávala síce cez stáročia najkrajšie kvety ľudovej poézie na dôkaz vysokej tvorivej potencie samobytného národa, no v umelej hudbe sa na rázovitejšiu, slovenskej hudbe príznačný výraz ani cez dlhé stáročia nezmožila.

V húževnatom úsilí nášho národa o odčinenie krívd tisícročného rabstva poskytuje lono prvého dvadsaťročia Československej republiky hrejivé materské teplo na *poznanie* do tých čias národu neznámej tvorby *staršej* generácie a na zrodenie umelecky a technicky v každom ohľade na medzinárodnej výške stojacej, pokrokovite orientovanej mladšej skladateľskej generácie. Bola to česká hudba, najmä však aj z humusu slovenskej zeme odchovaná osobnosť majstra Vítězslava *Nováka*, ktorá našej vedúcej generácii skladateľov vštíepila všeludské poslanie skladateľa: slúžiť svojim umením predovšetkým svojmu národu a tvoríť z bohatstva ľudu pre ľud.

Nemohly preto nijaké metódy totalitných ideológií počas trvania t. zv. Slovenského štátu pod „ochranou“ nemeckých

okupantov vplývať na ďalší rozvoj slovenskej hudby, ktorá pokiaľ prinášala nové plody, hlásala smelo naďalej vôľu tej tvorivej slobody ducha, z ktorej sa zrodila. Predstavitelia slovenského hudobného umenia v štátoch, zotročených fašistickou ideológiou, poznali namiesto pokroku v umení reakciu, ba aj hlboký úpadok. Od prvopočiatku a zásadne odsúdili preto túto ideológiu zotročenia ducha, či bola prezentovaná v rúchu fašizmu a či ju rozširovaly hlásne trúby nacizmu. Bol to primeraný dôsledok sputnania a usmerňovania umeleckého prejavu a preto hudobní umelci jednotne vyhlasujú nutnosť a životnú potrebu slobody umeleckého prejavu.

K rozprúdeniu a k plnému využitiu svojského a primeraného umelecko-hudobného života chýbalo nám doteraz predovšetkým hudbu ako *umenie* hľadajúce a sociálne vyvinuté spoločenské prostredie pracujúceho ľudu. Mecenášov slovenská hudba nemala. Naše meštiactvo a kapitalizmus vyrovnaly sa s hudobným umením napred v podobe cigánmi spotvorenej ľudovej piesne, potom dekadenciou splodeným šlágrom a jeho slovenským pseudopokračovaním. Nevyvolala u nás preto komplikovanou problematikou duševného života dnešného človeka plne nabitá tvorba novej slovenskej hudby takú spoločenskú duchovnú ozvenu, aká by svedčila o univerzálnej vplyve hudby na pretvorenie umeleckého vkusu celého národného kolektíva.

Dnes, pri moci všetkých prostriedkov, ktoré nám umožnia už bezpečne vybudovať obsažný duchovný svet a plný duševný život, primeranou našou povinnosťou je *sprístupniť* výdobytky hudobného umenia celému národnému kolektívu. Nech sa stanú najvlastnejším jeho majetkom! Nech sa utvorí z nášho kolektíva-národa aj pomocou týchto výdobytkov jednotný, pevný nerozbitný celok, schopný, odolný a odhodlaný aj na sebaurputnejší boj o krajší zajtrajšok.

Chceme

sprístupniť naše hudobné umenie najširším vrstvám pracujúceho ľudu, bez rozdielu na stav a zamestnanie, lebo len tak bude možno hovoriť o skutočnom ľudovom hudobnom umení,

aby bolo zakotvené v humuse tej zeme, z ktorej jedine sa môže obrodíť, a to nielen citovými námetmi svojho obsahu v samotnej tvorbe, ale aj v reprodukcii,

aby hudbe a spevu vyhradené bolo v našom novom spoločenskom usporiadaní to miesto, ktoré im patrí už od dávna ako najdokonalejšiemu umeleckému výrazovému prostriedku ľudského ducha.

Považujeme za kategorický imperatív doby:

1. Uzákoniť povinnú hudobnú výchovu od ľudových škôl až po univerzitu s patričným počtom vyučovacích hodín.
2. Umožniť z verejných prostriedkov postupnú prevýchovu pracujúceho ľudu, napr. zakladaním a odborným vedením hudobných a speváckych krúžkov v každej obci, prípadne v každom väčšom podniku.
3. Postaviť na úplne nové a na duchu dnešnej doby primerané základy celé odborné hudobné školstvo od prípravných hudobných škôl počnúc cez stredné a vysoké hudobné školy až po univerzitné štúdium hudobnej vedy a k nej priradených vedeckých disciplín, aby bola všemožne dvíhaná aj duchovná úroveň muzikantského stavu ako elity národa.
4. Zákomom chrániť odborným školením a umeleckou činnosťou nadobudnuté hudobnícke povolanie, menovite skladateľov, dirigentov, virtuózov a hudobných pedagógov, aby nepovolali, či už pod pláštikom proti slo-

venskému duchu reprodukovanej slovenskej ľudovej piesne a či z dekadencie vychádzajúcou a ešte k tomu neodborne robenou t. zv. ľahkou hudbou, nemohli vystupovať pod ochranou „umeleckej“ činnosti, keďže s hudobným umením nemajú nič spoločného.

5. Staráť sa všemožne o štátne odbremenenie našich uznávaných a zaslúžilých skladateľov i výkonných hudobných umelcov od existenčných starostí, od starostí o zdravie umelcov a ich rodinných príslušníkov zriadením zotavovní, aby v nich uložená hrivna ako majetok národa plne mohla byť využitá a zúrokovaná v prospech pracujúceho ľudu.
6. Na znak morálneho zhodnotenia činnosti hudobných umelcov žiadalo by sa zaviesť tituly *národných, štátnych, a zaslúžilých* umelcov; na rozmach slovenskej hudobnej tvorby žiadalo by sa pravidelne vypísať súťaže na skladby z každého odvetvia hudobného umenia a s roka na rok žiadalo by sa odmeniť slovenského umelca za vynikajúci výkon ku dňu 29. augusta na pamäť Slovenského národného povstania *Národnou cenou* za hudobné umenie.
7. Utvoriť pri predsedníctve SNR pre veci umelecké a kultúrne „*Umeleckú radu*“ ako výkonný orgán, složený z najzaslúžitejších činiteľov a budovateľov slovenského umenia a kultúry, ktorý by aj zdola aj shora bol vybavený rozhodujúcou kompetenciou vo veciach umenia a kultúry. Umelecká rada rozhodovala by s konečnou platnosťou napr. pri udelení Národnej ceny za umenie, pri súťažení v jednotlivých disciplínach umenia, pri udeľovaní umeleckých titulov a pod.
8. Vybudovať v hlavnom meste Slovenska „*Dom hudobného umenia*“, kde by aj pre organizovanie celosloven-

ského hudobného života aj pre sústredenie všetkých hudobných výkonov (koncertné siene s patričným príslušenstvom a prvotriednym vybavením) bolo náležité pamäťané.

9. Utvoriť v Bratislave štátom udržiavanú filharmonickú spoločnosť s reprezentačným symfonickým orchestrom, ktorá sa žiada a je potrebná kondicionálne pre umeleckú tvorbu a ktorá bude najpôsobivejším prostriedkom na utváranie a na stvárňovanie nového spoločenského a kultúrneho poriadku.
10. Z toho istého dôvodu žiadalo sa poštátnenie Národného divadla v Bratisave, v Turč. Sv. Martine a v Košiciach, kde budú prispôsobené jeho pracovné metódy základným požiadavkám kolektívne riadenej umeleckej práce.
11. Žiada sa na strednom aj na východnom Slovensku vybudovanie hudobných stredísk, a to:
 - a) v Turčianskom Sv. Martine a v Košiciach založením *operných* súborov, schopných dokonalej reprodukcie klasického operného a spevoherného repertoáru a
 - b) v rozhlasových stanicích tamtiež (prípadne i v Banskej Bystrici) vybudovaním sebaostacných *Hudobných odborov*.Obidve tieto složky v súčinnosti postaraly by sa o všeobecný rozvoj a šírenie hudobného umenia doteraz tak zanedbaného v tých oblastiach nášho Slovenska.
12. Zásadne vyriešiť nedostatok tlačou vydaných tých slovenských skladieb, ktoré sú na domácom i zahraničnom trhu vyhľadávané, a to tak, že z verejných prostriedkov bude umožnená tlač týchto skladieb u zavedených domácich alebo zahraničných nakladateľov.

My slovenskí hudobní umelci, ktorí sme v minulosti za najťažších podmienok, vynaložením každej energie na zdolanie budovateľských, organizačných a výchovných problémov dokázali pri tom všetkom postaviť základy slovenskej hudobnej kultúre dnes uznávanej aj v širokom zahraničí,

ž i a d a m e,

aby nám bolo splnením vyššie uvedených požiadaviek umožnené sústrediť naše schopnosti a sily len a len na umeleckú prácu. Chceme v budúcnosti našou tvorbou dokázať, že dôveru nám takto preukázanú, si v každom odvetví hudobného umenia plným právom zaslúžime!

V Bratislave, 14. augusta 1945.

Alexander Moyzes, Ján Cikker, Eugen Suchoň,

Šimon Jurovský, Dr. Jozef Kresánek,

Ladislav Holoubek, Andrej Očenáš, Tibor Frešo.

Druhá časť pracovného zasadnutia szjazdu

Z á p i s n i c a

zo Szjazdu vedeckých a umeleckých pracovníkov v Banskej Bystrici 27. 8. 1945 o 16. hod.

Predsedajúci univ. doc. Dr. Mikuláš Bakoš víta prítomných a najmä hosti z Čiech, medzi nimi univ. prof. Dr. Mukařovského a rektora Karlovej univerzity univ. prof. Dr. Bělehrádka a ostatných.

Potom začne sa debata o organizácii Vedeckej a umeleckej rady.

Povereník Michal Chorváth poukazuje na nevyhnutnosť utvoriť takúto inštitúciu, lebo je potrebné, aby štát mal vplyv na utváranie sa vedeckého a umeleckého života. Bude treba ju ustanoviť ako dočasnú, ktorá by potom vypracovala štatút.

Milan Pišút podotýka, že Radu by bolo treba utvoriť na základe nariadenia SNR a Rada by mala byť quasi poradným sborom v otázkach vedeckých a umeleckých pri Povereníctve školstva a osvetu.

Predsedajúci Dr. Bakoš mieni, že umelci a vedci potrebujú orgán, ktorý by riadil a viedol vedeckú a umeleckú tvorbu. Vyzýva p. L. Linharta, ako autora myšlienky Rady, aby vysvetlil svoje stanovisko.

Pán L. Linhart prízvukuje, že Rada má byť riadiacim orgánom a nemá mať nič spoločného s odborovou organizáciou. Rada má slúžiť organizovaniu kultúrneho života a namieta, že by mala mať viac odborov a nielen 4. Menovite treba pomýšľať aj na utvorenie odboru filmového a umeleckej kritiky. Upo-

zornuje, že v Čechách sa utvára Filmová rada, niečo podobného by sa mohlo utvoriť aj na Slovensku.

Dr. Hirner mieni, že odborová organizácia by mala byť záujmovou organizáciou a Rada ideovou, kvalifikačnou a reprezentáčnou.

Dr. Poničan navrhuje, aby sa otázka Rady a odb. organizácií, ako aj spolkov spoločne riešili, lebo rečníci sa zmieňujú o všetkých týchto organizačných formách a aj tak je jasné, že všetky tieto otázky súvisia.

Upozorňuje, že Radu bude treba utvoriť ešte dnes, lebo na zajtra je na programe už aj voľba Rady, ktorá má navrhnúť aj kandidátov na národné ceny.

Povereník M. Chorváth dodáva, že Radu treba utvoriť aj preto, lebo je potrebná.

Na návrh predsedajúceho shromaždenie sa jednohlasne usnáša, že sa utvorí Umelecká a vedecká rada predbežne ako dočasná na jeden rok. Má byť riadiacim a reprezentáčnym orgánom vedcov a umelcov a má vypracovať štatút, pri čom má vychádzať z návrhu, vypracovaného Prípravným výborom sjazdu.

Potom sa prikróči k rozprave o odborovej organizácii umelcov.

Referent Dr. Poničan poukazuje na to, že myšlienka odborovej organizácie má svoj pôvod v poznatku, že aj vedci a umelci potrebujú organizáciu, ktorá by hájila ich existenčné záujmy, ako majú robotníci. Na prípravných poradách sa vyskytli návrhy, aby sa vedci a umelci organizovali spolu so školskými pracovníkmi. Umelcov je málo, ich váha — početná — by bola pomerne malá, bolo by teda oportunné pripojiť sa ku školským pracovníkom, ktorí reprezentujú masu asi 30.000 ľudí. V súvislosti s týmto návrhom sú však isté ťažkosti. Iné je postavenie školských pracovníkov a iné je postavenie vedcov a umelcov. Školskí pracovníci sú zamestnancami štátu,

ich platové pomery upravuje zákon. Umelci a vedci len niektorí sú zamestnancami a ako takí patria do zamestnaneckých odborových organizácií. Ináč je otázne, či sa povaha voľného povolania, do istej miery podnikateľského, ako u spisovateľov a výtvarníkov, srovnáva s povahou odborového členstva, keďže aj schéma Sväzu odborových organizácií výslovne hovorí, že členmi majú byť iba „zamestnanci.“ Rozdiel je aj medzi divadelníkmi, ktorí sú tiež zamestnancami, a medzi ostatnými odbormi umelcov. Ďalšia ťažkosť je v tom, že vedeckých a umeleckých pracovníkov je málo a je obava, že by utvorenie ešte aj odborovej organizácie, okrem spolkov, ktoré sa utvoria podľa spolkového práva, ktoré im s tejto stránky dáva neobmedzenú možnosť, hlavne v demokracii, rozmnožilo káder spolkových funkcionárov a vôbec veľmi skomplikovalo organizačný život. Navrhuje, aby sa predovšetkým prikróčilo k ustaveniu spolkov.

Referent Ing. Gonda shromaždenie oboznamuje so schémou Sväzu odb. organizácií tak, ako vyšla z predbežných porád vedeckých a umeleckých pracovníkov. Bolo by treba riešiť aj problém pomeru spolkov k Ústrediu odborových sväzov, a tu sú ťažkosti hlavne v tom smere, že členstvo v odborových organizáciách je individuálne, schéma predpokladá len miestne skupiny, ktoré by nemohly rozhodovať a nemaly by ani právo disponovať s majetkom odborov.

Do debaty zasiahli Dr. Hirner, Dr. Rebro a Dr. Stráňai. Zásadne súhlasili s utvorením odborovej organizácie, poukázali na to, že školskí pracovníci si už utvorili v Bratislave svoju okresnú odborovú organizáciu. Všeobecne sa došlo k názoru, že otázku odborových organizácií bude treba ešte dôkladne prerokovať a že sa s touto otázkou má zaoberať Rada.

Povereník M. Chorváth vyzýva umelcov a vedcov, aby čím skorej prikróčili k ustaveniu spolkov.

Predseda júci Dr. Bakoš potom vyzýva člena predsedníctva Bagára, aby prečítal návrh na manifest vedeckých a umeleckých pracovníkov.

Bagar prečíta návrh Prípravného výboru.

Pozmeňovacie návrhy predniesli: Fraňo Kráľ, Dr. Kostolný, M. Chorváth. Shromaždenie na konečné skoncipovanie manifestu v smysle pozmeňovacích návrhov vysiela komisiu, v ktorej sú títo členovia: Pišút, Kostolný, Svikruha, Novomeský, Chorváth.

Potom predsedajúci schôdzku zakončil.

Banská Bystrica, 27. VIII. 1945.

Dr. Ján Poničan,
zapisovateľ.

Manifestačné zasadnutie Sjazdu slovenských umelcov a vedeckých pracovníkov v Banskej Bystrici

Do zasadacej siene Evanjelického domu v Banskej Bystrici sišla sa v utorok 28. augusta t. r. o 9.30 hod. duchovná elita slovenského národného života — slovenskí vedeckí a umeleckí pracovníci — aby pri prvých oslavách výročia Slovenského národného povstania pred slovenskou a českou verejnosťou, ako aj pred kultúrnou cudzinou manifestačne sa prihlásili k novým politickým a hospodársko-spoločenským ideám v obnovennej ľudovodemokratickej Československej republike.

V slávnostne vyzdobenej sále na tribúne zaujali miesta členovia Prípravného výboru I. Sjazdu vedeckých a kultúrnych pracovníkov Slovenska pod predsedníctvom povereníka SNR pre školstvo a osvetu básnika Laca Novomeského. Medzi hosťami vidíme rektora Karlovej univerzity z Prahy univ. prof. Dr. Bělehrádka, univ. prof. Dr. Jána Mukařovského, ktorý za svojho účinkovania na bratislavskej univerzite do roku 1938 odchoval Slovensku celý rad vedúcich vedeckých pracovníkov. Okrem týchto boli na manifestačnom sjazde delegácie bratských českých literárnych a umeleckých pracovníkov, ktorí prišli do Ban. Bystrice zdôrazniť nezlomnú vôľu spoločného života Čechov a Slovákov žiť v obnovenom spoločnom československom štáte na základe rovnosti a úprimného bratstva. Zpomedzi hostí prítomní veľmi srdečne pozdravili profesora Karola Plicku, predsedu Slovenskej filmovej spoločnosti. Zo Sboru povereníkov SNR okrem Novo-

meského manifestačný sjazd navštívili povereníci Dr. Ivan Horváth a Dr. Thurzo. Predseda povereník Novomeský v prívete pozdravil vzácných hostov a požiadal rektora Dr. Bělehrádka o prejav. *Rektor Dr. Bělehrádek* vo svojom prejave zdôraznil: „Karlova univerzita v Prahe sa úprimne pripojuje k oslavám prvého výročia slávneho Slovenského národného povstania a vzdáva hold hrdinom povstania. V novom našom štátnom zriadení moderného sociálneho štátu zaručuje sa vede čestné a vedúce miesto. Neostane ďalej uzavretá medzi úzkymi múrami, ale bude slúžiť ľudu a obom našim národom. Pri tejto príležitosti želim slovenskej vede plný rozmach a veľké úspechy v jej novom poslaní”

Nadšený aplauz patrilo privítaniu ruského básnika *Konstantína Simonova*, autora najpriebornejších literárnych ruských diel za vlasteneckej vojny, ktorého hru „Ruskí ľudia” práve predvádzali v Banskej Bystrici. Povereník Novomeský požiadal vzácného hosta, ktorý prišiel v sprievode majora Čerenej armády Volodina, o prejav. Z jeho prejavu vyberáme: *Sam rád, že mám česť u vás zastupovať sovietskych umelcov a spisovateľov. Schádzate sa tu prvý raz voľne po ťažkých 6 rokoch. Pri tejto príležitosti dovoľujem si pripomenúť ťažké obete našich hrdinských bojovníkov, tak vojakov, ako aj civilných pracovníkov a súčasne i ťažké obete vášho národa vo veľkej vlasteneckej vojne. Iba ich obete nám umožnily ísť sa slobodne v srdci povstania slovenského národa, v Banskej Bystrici. Uctíme si preto ich pamiatku. Hoci sa skončila najkrvavejšia vojna dejín, čaká na nás ešte veľmi ťažký boj s pozostatkami fašizmu, ktorý zavinil slovanským národom veľké a boľavé straty. O nás Slovanoch sa stále vraví, že sme dobrodúšní, mäkkého srdca, lebo vieme odpúšťať. Je to síce krásna ľudská čnosť, ale nesmieme práve pre spomínané ťažké naše obete odpúšťať vrahom našich národov.”* Búrliový potlesk účastníkov manifestačného sjazdu kvitoval krásne slová vzácného

hosta. Za Okresný národný výbor v Banskej Bystrici pozdravil sjazd *Dr. J. Šujan*. Po svojom prívete prosil predstaviteľov nášho vedeckého a literárneho sveta, aby každoročne navštívili v pamätných augustových dňoch Banskú Bystricu.

Po pozdravných prívetoch predsedajúci pristúpil k vlastnému programu manifestačného zasadnutia, v rámci ktorého oznámil ustavenie Umeleckej a vedeckej rady.

Ustavenie Umeleckej a vedeckej rady

Predseda povereník Laco Novomeský prináša ďalej už konkrétne vývody, ktoré formuloval takto:

Na základe návrhov, predstretých Prípravným výborom I. sjazdu umelcov a vedeckých pracovníkov a na základe diskusie, ktorá sa rozvinula na tomto pracovnom Sjazde umelcov a vedeckých pracovníkov, ustavuje sa dnešného dňa *Umelecká a vedecká rada*.

UVR je *výkonným orgánom* Sjazdu umelcov a vedeckých pracovníkov, ktorý túto radu volí a sveruje jej bdiť nad záujmami vedy a umenia ako aj napomáhať ich rozvoj.

Úlohou prvej Umeleckej a vedeckej rady je:

1. Vypracovať definitívny štatút rady, v ktorom by bola presne vymedzená jej pôsobnosť. Podkladom pre tento definitívny štatút nech je návrh stanov UVR, ktorý predložil sjazdu Prípravný výbor.

2. Dôkladne preskúmať otázku odborového organizovania umelcov a vedeckých pracovníkov a vzťah Rady k odborovým organizáciám. Ide menovite o to, aby Rada starostlivo preskúmala možnosti odborového organizovania buď v rámci organizácie školských a kultúrnych pracovníkov, buď v samostatnej odborovej organizácii umelcov a vedeckých pracovníkov. Pri skúmaní tejto otázky nech Rada venuje osobitný zreteľ riešeniu týchto problémov v českých krajinách, aby organizačná štruktúra bola rovnaká v záujme zdarného rozvoja vedy a umenia v spoločnom štáte.

3. I do tých čias, kým definitívny štatút Rady bude vypracovaný a kým SNR, alebo ústavou kodifikované orgány politickej vôle slovenského národa zákonom neupraví jej postavenie, Rada reprezentuje vo vzťahu s domácimi úradnými orgánmi ako aj pred cudzím umeleckým a vedeckým svetom slovenské umenie a vedu, menovite: uskutočňuje organizovanie vedeckých úloh, ktoré jej pririeknu orgány SNR v rámci celkovej rekonštrukcie hospodárskej, politickej i sociálnej tak v slovenskom ako aj v celoštátnom meradle; preberá a organizuje uskutočnenie úloh na poli vedy i umenia, ktoré od nášho kultúrneho sektora štát očakáva pri svojom plánovaní; preberá na seba a presadzuje u orgánov štátnej moci záujmy a rozličné potreby nášho umeleckého a vedeckého života. Je teda vrcholnou reprezentantkou umeleckého a vedeckého snaženia na Slovensku. Existencia Rady nijako nebráni a neobmedzuje slobodný rozvoj spolkového života na poli umeleckom a vedeckom — a samozrejme nijakým spôsobom nebude obmedzovať slobodu vedeckého bádania a umeleckej tvorby — ale naopak Rada bude podporovať rozvoj spolkového života v umení i vo vede a prizerať k prejavom i k požiadavkám, vysloveným týmito novými spolkami. Pri spolkovom živote, rozvinutom na základe možnosti slobodného, no ukážneho prejavu umeleckého a vedeckého (kvalitného a kvalifikovaného), Rada bude výrazom vôle všetkých týchto spolkov a organizácií.

4. Úlohou prvej Rady umelcov a vedeckých pracovníkov bude starostlivosť, aby rady našich umeleckých a vedeckých pracovníkov boli čo najskôr v záujme konsolidovaného rozvoja vedeckej a umeleckej práce očistené od živlov, ktoré či už svojou prácou umeleckou alebo vedeckou alebo aj činnosťou mimoumeleckou a mimovedeckou prehrešili sa proti národnej cti a svojimi prejavmi a činnosťou, smerujúcou proti demokracii a pokroku, poškodily samotné možnosti vývoja

nášho umenia i vedy. Ide o to, aby v literatúre, v umení i vo vede prejavili a objavovali sa verejne umelci a vedeckí pracovníci, ktorí sa neprehrešili proti cti demokratického občana.

Prípravný výbor I. sjazdu umelcov a vedeckých pracovníkov predkladá Vám svoj návrh, aby ste súhlasili s takýmto složením UVR:

I. Trieda umelcov.

1. *sekcia spisovateľov*: Dr. Ivan Horváth, Dr. Ivan Stodola, Pavol Horov.
2. *sekcia výtvarných umelcov*: Štefan Bednár, Ján Mudroch, Fraňo Štefunko.
3. *sekcia hudobníkov*: Eugen Suchoň, Ján Cikker, Krešimír Baranovič.
4. *sekcia pre divadlo a film*: Andrej Bagar, Mikuláš Huba, a Karol Plicka.

Predseda triedy umelcov: *Dr. Ivan Horváth*, podpredsedovia *E. Suchoň* a *Andrej Bagar*, tajomník *Štefan Bednár*.

II. Trieda vedeckých pracovníkov.

1. *sekcia kultúrnych vied*: Univ. doc. Dr. Igor Hrušovský, Dr. Alexander Hirner, univ. prof. Dr. Štefan Luby, univ. doc. Dr. Mikuláš Bakoš.
2. *sekcia prírodných vied*: univ. prof. Dr. Rudolf Lukáč, Dr. Ján Vanovič, Dr. J. Černáček, univ. prof. Dr. O. Ferienc.
3. *sekcia technických vied*: univ. prof. Dr. Juraj Hronec, prof. techn. Ing. Ján Gonda, Ing. Samo Takáč, prof. techn. Ing. Arch. Emil Belluš.

NOSITELIA NÁRODNÝCH CIEN ZA UMENIE

Andrej Bagar

Dr. Janko Jesenský

Ferdiš Kostka

Ján Cikker

Ludová manifestácia v Banskej Bystrici pri výročí povstania